

Вукова књига, 1932.

Садржај

Предговор

Прва година српскога војевања на даије

Друга година српскога војевања на даије

„Правителствујућий совѣтъ сербскій” за времена Кара-Ђорђејева или отимање ондашњијех великаша око власти

Животи најзнатнијих српских поглавица нашега времена:

Житије Ајдук-Вељка Петровића

Станко Арамбашић

Аци Рувим, архимандрит Боговађски

Милош Стоићевић, војвода Поцерски

Миленко Стојковић

Петар Теодоровић Добрињац

940,2

(497.11)

235 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 235

ВУКОВА
КЊИГА

I

СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА
КОЛО XXXV. БР. 235.

ВУКОВА КЊИГА

I

БЕОГРАД

1932.

СРПСКА КЊИЖВНА ЗАДРУГА

ВУКОВА КЊИЖВНА ЗАДРУГА

Ушв. бр. ~~1510~~
28833

ПРЕДГОВОР

Ускоро ће Српска Књижевна Задруга подићи у Београду споменик Вуку С. Караџићу, „оцу нове српске књижевности”, као што се то обично каже. То је други споменик што га Задруга подиже људима који су својим књижевним радом задужили српску књигу. Први је подигла Доситеју Обрадовићу 1914 године, други ево сад подиже Вуку С. Караџићу. За ову прилику је Српска Књижевна Задруга спремила *Вукову Књићу*.

Било је питање шта да уђе у *Вукову Књићу*: да ли чланци о Вуку, као што је већ био случај са *Сјоменицом Доситеја Обрадовића* и *Сјоменицом Стојана Новаковића* које је издала Српска Књижевна Задруга у част двојице наших књижевника, или нешто из Вукових списа, као што је био случај са *Милићевићевом Књићом* и са *Цвијићевом Књићом*? Одлука је пала у корист Вукових списа. Главни разлог што се Задруга није одлучила за оно прво је у томе што је о Вуку и његову раду већ врло много писано, а сем тога што је о њему, пре мало година, написано велико дело, у коме је подробно изнесен његов живот и опширно приказан његов рад у свима правцима (*Љуб. Стојановић, Живот и рад Вука Стеф. Караџића*. Београд-Земун 1924, 8^о, стр. 783).

Сем тога, Задруга је и иначе дуговала својим члановима једну књигу Вукових списа. Она је истина, приликом прославе стогодишњице Вукова књижевног рада, издала његову *Црну Гору и Боку Которску* (Београд, 1922), али је у тој књизи мало од

оригиналнога Вуковог текста, стила и језика. То је само онај део који говори о Боки Которској, а он износи свега четрнаест страна. Све остало, оно о Црној Гори, од стране 14—111, било је написано на немачком језику, па је за Задругину књигу преведено на српски. И ако је преводилац, пок. Љуб. Стојановић, био врло вешт и особити познавалац Вукова језика и стила, и ако се трудио колико је год могао да српски језик у преводу „буде у колико је могуће ближи Вукову”, ипак језик у преводу није прави Вуков, јер, како је сам преводилац рекао, „правим Вуковим језиком данас је у опште немогуће писати”. Књижевна Задруга ни због тога дакле није могла а да се не одлучи за издавање једне књиге списа које је сам Вук написао.

После овога настало је друго питање: шта да се од Вукових списа унесе у *Вукову Књигу*? Оно што је избор нарочито отежавало, то је што је Вук био не само обилат, већ и врло разнострук писац. Ту су језик, историја и историјска грађа, етнологија и етнолошка грађа, географија, критика, полемика, преводи и друге ствари. Начинити избор није био лак посао; нарочито ако се чини по неком начелу и с планом. Узети од свега по мало значило би не дати ништа што би Вука ма у ком правцу довољно приказивало. Требало је узети друго какво гледиште. Помишљало се на многе ствари, али: или су биле и сувише дуге, или и сувише кратке, или сувише познате, или сувише стручне, или без ширег интереса, или слично што, па се најзад — за ову прву књигу — зауставило на Вуковим историјским списима. Ни они се нису могли употребити сви, јер их је и сувише много, те је начињен ужи избор, који се свео на Вукове историјске списе који се односе на први српски устанак. Разлози су за то били: прво, јер чине згодну целину; друго, јер је Вук оно што је у њима описано сам преживљавао и добро познавао и догађаје и људе који су их изводили; треће, јер су драги део наше про-

шлости, из времена Васкрса Државе Српске; четврто, јер су писани тако да је њихово читање право уживање и за најширу публику; пето, јер је језик у њима кристална есенција народнога језика, онога језика на коме се развила сва наша нова књижевност.

Тих. Р. Ђорђевић

Напомена. — Правопис и интерпункција задржани су у овој књизи онакви какви су у првобитним издањима списа Вука Караџића.

САДРЖАЈ

	Страна
Предговор	III
Прва година српскога војевања на даије	3
Друга година српскога војевања на даије	47
„Правителствујућий советъ сербскій“ за времена Кара-Ђорђејева или отимање ондашњијех великаша око власти	61
Животи најзнатнијих српских поглавица нашега времена:	
Житије Ајдук-Велка Петровића	119
Станко Арамбашић	136
Аци Рувим, архимандрит Боговађски	137
Милош Стоићевић, војвода Поцерски	139
Миленко Стојковић	141
Петар Теодоровић Добрињац	144

САДРЖАЈ

III	Увод
IV	Прва глава: Опште о књижевности
V	Друга глава: Опште о књижевности
VI	Трета глава: Опште о књижевности
VII	Четврта глава: Опште о књижевности
VIII	Пета глава: Опште о књижевности
IX	Шеста глава: Опште о књижевности
X	Седма глава: Опште о књижевности
XI	Осма глава: Опште о књижевности
XII	Девета глава: Опште о књижевности
XIII	Десета глава: Опште о књижевности
XIV	Једанаеста глава: Опште о књижевности
XV	Дванаеста глава: Опште о књижевности
XVI	Тринаеста глава: Опште о књижевности
XVII	Четиринаеста глава: Опште о књижевности
XVIII	Петнаеста глава: Опште о књижевности
XIX	Шестнаеста глава: Опште о књижевности
XX	Седмнаеста глава: Опште о књижевности
XXI	Османаеста глава: Опште о књижевности
XXII	Деветнаеста глава: Опште о књижевности
XXIII	Двадесета глава: Опште о књижевности
XXIV	Двадесет и једна глава: Опште о књижевности
XXV	Двадесет и две глава: Опште о књижевности
XXVI	Двадесет и три глава: Опште о књижевности
XXVII	Двадесет и четири глава: Опште о књижевности
XXVIII	Двадесет и пет глава: Опште о књижевности
XXIX	Двадесет и шест глава: Опште о књижевности
XXX	Двадесет и седм глава: Опште о књижевности
XXXI	Двадесет и осам глава: Опште о књижевности
XXXII	Двадесет и девет глава: Опште о књижевности
XXXIII	Двадесет и десет глава: Опште о књижевности
XXXIV	Двадесет и једна глава: Опште о књижевности
XXXV	Двадесет и две глава: Опште о књижевности
XXXVI	Двадесет и три глава: Опште о књижевности
XXXVII	Двадесет и четири глава: Опште о књижевности
XXXVIII	Двадесет и пет глава: Опште о књижевности
XXXIX	Двадесет и шест глава: Опште о књижевности
XL	Двадесет и седм глава: Опште о књижевности
XLI	Двадесет и осам глава: Опште о књижевности
XLII	Двадесет и девет глава: Опште о књижевности
XLIII	Двадесет и десет глава: Опште о књижевности
XLIV	Двадесет и једна глава: Опште о књижевности
XLV	Двадесет и две глава: Опште о књижевности
XLVI	Двадесет и три глава: Опште о књижевности
XLVII	Двадесет и четири глава: Опште о књижевности
XLVIII	Двадесет и пет глава: Опште о књижевности
XLIX	Двадесет и шест глава: Опште о књижевности
CL	Двадесет и седм глава: Опште о књижевности

ВУКОВА КЊИГА

Прва година српскога војевања на даије

Кад су Нијемци, 1791 године у Свиштову, по-
сљедњи мир чинили с Турцима, уговорено је и то,
да Турци Србима не спомињу ни за што, што је
било за оно вријеме, док је рат трајао; и да би
тај уговор тврђи остао, уреди се, да се у Бијо-
град не враћају *баше* илити *јањичари*, који су и
прије рата којекака насилија по Србији чинили и
народ узнемиривали.

Пошто се већ мир сврши и Нијемци се спре-
ме да излазе из Србије, пође Бећир-паша да прими
градове, и дошавши у Ниш, распише по свим око-
линама, да му онђе дођу све спаије, које имају
села у Србији и желе и у напредак царев љеб
јести. Кад се на тај глас скупе све спаије, онда
он позове к себи и Дели-Амета, који је прије ра-
та био као поглавар над башама Бијоградским, и
убио Мемед-бега Али-Заимовића и још четрнаест
спаија, пак му сад уз рат била дана два туга и
команда на Гуприји, да чува од Нијемаца. Кад
Дели-Амет дође у Ниш и први пут изиђе паши
са свима својим бимбашама и буљубашама и мло-
гим момцима, паша га дочека врло лијепо; а кад
пође други пут, с мање пратње, он намјести своје
кавазе, те га убију кад се прими уз басамаче. Ка-
ко Дели-Амет падне мртав, паша одма извади и
прочати царев ферман, да се башама није слобод-
но враћати у Србију. По том се паша крене са
спаијама и с осталом својом војском, и дође, те

прими од Нијемаца Бијоград и Смедерево, и остали се Турци стану враћати сваки својој кући, а баше остану по Босни и по другим мјестима око Србије. Бећир-паша по уговору заиста одржи у Србији праву амнестију (опште опроштење и заборав свега, што је учињено), и тако тврдо, да и они Срби, који су уз рат били Њемачки чиновници, не само остану са свим на миру, него ђекоји постану и кнезови, као н. п. *Алекса Ненадовић*, из наије Ваљевске из села Бранковине, који је у фрајкору био обер-лејтнант.

Кад *Пасманџија (Пазван-оџу)*, на скоро по том, подигне буну против цара, онда ове све бивше Бијоградске баше отиду к Видину, и одведу са собом још много којекаки нови пријатеља и познаника из Босне и из Арнаутске и из остали околних мјеста, куд су сједили, и с помоћу Пасманџијном стану војевати на Бијоградски Пашалук. У то је вријеме већ био у Бијограду везир славни *Аџи-Мустајпаша*, који је Србе тако пазио и чувао, да га и данашњи дан жале и спомињу, и кажу, да је он био *Српска мајка*. Он је све народне послове био оставио на обор-кнезове, с којима је живио у особитом пријатељству, и за свашто се с њима разговарао и договарао; а Турчин Србина није смије погледати попријеко, јер је он за једног Србина по неколико Турака давио. Он сад у овој невољи подигне и Србе против баша и Пасманџије, и заповједи им, да продају краве и волове, па пушке да купују, и да се бране, ако нијесу ради, да баше њима обладају. Војску ову Српску одређивали су кнезови из наија и кнежина, а на бој су је водиле одређене буљубаше, над којима је свима био бимбаша *Станко Арамбашевић*, из наије Јагодинске из села Колара. Један се пут баше привуку и дођу у сами Бијоград, но пашини Турци и Срби ишћерају ји опет; а око Пореча, и по том око Гуприје и око Пожаревца тукли су се много пута.

Кад цар 1796 године подигне на Пасманџију девет којекаки везира с војском, Пасманџија остави сву земљу, што је био отео, пак се с крџалијама и с осталом својом војском затвори у Видин, и стане тајно писати и поручивати везирима редом: „Ја би се теби предао, али је тај и тај везир мој непријатељ, пак не смијем од њега.“ И тако превари све везире, те стану мрзити један на другога, мислећи сваки за другога: „Да овога није, ја би Пасманџију предао и код цара чест задобио.“ Зато сваки стане оклијевати у послу, а кад Пасманџија удари на једнога, други му не ђедне помагати; Пасманџија пак кад разбије једнога, удари на другога: а кад ји тако ослаби и уплаши, онда удари један пут последије велике кише, те ји све разбије и рашћера, и отме им топове и све остале војничке потребе. По том Капетан-паша, који је био главни управитељ над том војском, као царев зет, да би оправдао себе, посијече неколика од оних везира, који су се најприје разбили. И тако се Пасманџија у овај ма отме, и да би цару мања срамота била, пошаље му три туга (као ђоја да се сам покорио и цар га помиловао) и постави га пашом Видинским. Но поред тога двор Турски не престане промишљати, како би у напредак Пасманџију покорио; зато се овим бившим Бијоградским башама изда ферман, „да је муфтија по закону нашао за право, и да им цар допушта, да се могу слободно вратити на њиову очевину“; да би тако баше оставиле Пасманџију, пак да га цар онда сама лакше може покорити. И тако се баше по овом ферману врате опет у Србију, и доведу са собом још два пут онолико којекаки пријатеља и познаника, и момака и беспослица. Али изнајпре не покажу њиова башалука, него стану живити мирно и поштено, и многи се код паше удворе, те и службе добију. Но одма по том један од оних дошљака уза старе Бијоградске баше, по имену *Беоћо Новљанин*, у Шапцу убије у по подне Тамнав-

скога кнеза, *Ранка Лазаревића* из Свилеуве, и тако се мало покажу, да су они опет они исти стари.

Кад чује кнез Алекса Ненадовић, да је кнез Ранко, његов велики друг и пријатељ, тако погинуо, он одма напише књигу Аџи-Мустајпаша, и јави му за Ранкову смрт, и каже му, да више ни један кнез не смије ићи ни у каку варош кад се тако почело чинити, него он нека гледа, ко ће му у напредак кнезовати. Примивши Аџи-Мустајпаша ову књигу и разумјевши све, одма пошаље у Шабац 600 крџалија, да Бега жива доведу или му главу донесу. Кад крџалије дођу к Шапцу, Бего се с неколико момака и своји пријатеља затвори у камени град, а крџалије опколе град, и стану пуцати нањ и палити куле из пушака. Кад Бего види, да су Крџалије наумиле њега ухватити, а он једну ноћ прокопа град, од Саве, од куда се нико није надао, пак се полако извуче с неколико момка, и утече у Босну, од куда је био и дошао. Сјутрадан уђу крџалије у град, и удаве 36 Турака, за које су им казали, да су се с Бегом држали и пропустили га, пак се онда врате у Бијоград; и то се по том заборави, као да није ништа ни било.

Кад Аџи-Мустајпаша 1801 године по заповијести царској опет пошаље свога сина *Дервиш-беџа* с војском Турском и Српском на Пасманцију, онда баше у Бијограду, видећи, да је паша остао само с неколико крџалија, подигну на њега буну, и обладају свом вароши, а он се с оно мало своји крџалија затвори у горњи град. Кад тај глас дође Дервиш-бегу, он брже боље остави Пасманцију, пак са својом војском поити оцу у помоћ. Но и бунтовници, чујући да он иде с војском, и знајући, да ће узањга устати сав народ за свога доброга пашу, и њи све побити, навале што прије да завладају и градом. И таман кад Дервиш-бег дође у Гроцку на конак, они, договоривши се с једним буљубашом од пашини крџалија, некаким подземним јазом, куд се помије сипају, уђу ноћу у град,

и увативши пашу жива, одма му реку: „Ако си рад да останеш жив, сад пиши књигу твоме сину, да Србе распусти, нека иду сваки својој кући, а с осталом војском нека иде из пашалука Бијоградскога; ако ли он то не учини, ми ћемо те одма погубити.” Паша сиром у њиовим рукама, видећи да је пропао свакојако, а опет желећи и надајући се, не би ли му се живот који дан продужио, није могао друго ништа чинити, него напише сину књигу, да му он сад већ не може ништа друго помоћи, него, ако је рад, да му отац који дан дуже поживи, нека Србље распусти, а са осталом војском нека се уклони из пашалука Бијоградскога. Примивши Дервиш-бег ову књигу, одма Српску војску распусти, а са осталом се врати натраг и отиде у Ниш. Баше подрже неко вријеме пашу, као сужња, међу собом, па га онда погубе, и огласе њиов башалук на ново; па онда спаије, и остале Турке, који нијесу ћели с њима пристати, побију и ишћерају из пашалука, и њи четворица: *Фочић Мемед-аџа*, *Кучук Алија*, *Аџанлија* и *Мула Јусуф*, који су као поглавари те буне били, назову се *даије*, и сав Бијоградски пашалук раздијеле између себе на четири исета, а сваки опет своју четвртину подијели својим *каба-даијама**) и осталим којекаким мањим чиновницима. А да би мало и цару замазали очи, они му јаве, да су Аџи-Мустајпашу за то убили, што је био невјерник и вољео Србе него Турке; и замоле га, да им пошаље другога везира у Бијоград, као што цар и учини; али овај нови везир (*Аџа Асан-паша*) није од њи смија писнути, него је само име везирско носио, а они су чинили, што су ћели.

Ђекоји од ови бјегунаца и проћераника, особито од спаија и од онџи, који су за Аџи-Мустајпаше

*) *Каба-даије* су се звале мање даије, које су биле под овима великим. За каба-даијама су ишле *бимбаше*, за бимбашама *буљубаше*, за буљубашама *субаше*, а за субашама прости *момци*.

били у господству, огледали су неколико пута, да подигну народ Српски на даије, и да ји побију или проћерају; но некако им се није дало. Особито је о томе радио *Асан-беџ*, бивши тефтерџаја, и некакав *Мемед-аџа Коњалија*, који је у Њемачкој преправљао џебану за овај посао. Један пут су се били договорили и кнезови с овим царским Турцима и одредили дан, јамачно да устану на даије, и Коњалија претури у Србију подоста џебане, те се нешто по народу разда, а нешто се сакрије на Авали; но Асан-бегов брат почне у Пожаревцу прије одређенога дана, и баше га онђе разбију и убију, а Асан-бег по том утече преко Каравлашке у Цариград; и тако се овај посао поквари са свим, и даије остану господари од Бијоградскога пашалука.

Кад се огласи наоколо, да су баше Аџи-Мустајпашу убиле, и да су против цара, онда навале из околних крајева, особито из Босне и из Арнаутске, све беспослице и крвници и бескућаници у Бијоград, као орлови на стрвину; и даије ји све радо попримају, једно, да би се могли бранити, ако би цар и на њи војску подигао, као на Пасманцију, а друго, да се и између себе један од другога чувају. Бошњаци су највише долазили на лађама под именом *чамџија*, и њи је највише примао Фочић, који је, може бити, и сам од старине био Бошњак или Ерцеговац (из *Фоче?*), и за оно вријеме, док су из Бијограда били ишћерани, у Босни сједио. Многи су тада у Бијоград дошли голи и боси, пак се онђе одма оковали у сребро и у злато, и обукли у свилу и у кадифу, и узјали на атове с ратовима.

Како су даије проћерале праве спаије, они сад остану и спаије и читлуксаибије (која су села била почитључена од старине, они су им читлуксаибије проћерали, ако нијесу били од њиова друштва, а осталим се селима сами начинили читлуксаибије), и по свим селима пограде анове и чардаке, и по-

међу своје *субаше*. Па ова уредба не остане само у Бијоградском пашалуку, него се прими и Босне. Јер и *Али-беџ Видаић*, брат Капетан-паше из Зворника, пристане с даијама, и отиде у Бијоград, те се *исбаши*, пак, вративши се натраг, почне по најији Зворничкој људе на силу читлучити и намјештати субаше по селима; за које и устану на његови рођаци (Ибраим-ага и Мемед-капетан, и Смаил-бег Бегзацић) још које с каким беговима Босанским, и подигну сву Спречу, али њему даије пошаљу помоћ из Шапца и из Бијограда, те Смаил-бега увате жива и удаве, а остале рашћерају и покоре, и Спречу поарају и попале.

Сад већ ни судија други није било у земљи осим даија и њиови каба-даија и субаша: кнезови су послје Аџи-Мустајпашине смрти одма изгубили власт у народу, а и кадија, ђе се који налазио, није смијо од њи ни помолити свога ћитапа. Они су људма судили и пресуђивали по својој вољи, људе били и убијали, глобљавали, отимали (или узимали као своје) коње и оружје, и друго, што им се гођ допало, најпослије стану силовати жене и ђевојке: изгонили су ји у коло, да играју пред њиовим ановима и чардацима, или пред чадорима, па које су им се допадале, оне су узимали к себи; тако данас једну, а сјутра другу: кашто по једну, а кашто и по двије и по три у један пут.

На што је Асан-бег молећи кнезове Српске узалуд наговарао, на то ји сад зулум и невоља стане *саме* нагонити и упућивати. У почетку 1803 године кнез Алекса Ненадовић напише књигу у Земун једноме пријатељу своме, и јави му, како је у народу зулум додијао, и замоли га, да разбере, има ли когођ од оних царских људи, који су с Асан-бегом око онога посла радили, да још мисли о ономе; и да гледа какогођ, не би ли се Србима само помоћ у џебани дала, а они ће сами устати на даије, јер се више трпљети не може. — Ову књигу некаквом несрећном увати *Газија* субаша

на скели, и о Илијну дне донесе је кнезу Алекси у Бранковину, и показавши му је, рече му: „Снио сам, кнеже, ће ти јашеш на коњу, пак загази у једно велико блато и заглиби се, а ја се деси близу тебе, и ти ме побрати, те те извади из блата.” Алекса је једнако одрицао, да књига није његова, и да не зна ништа за њу, али опет рече Газији: „Кад сам те на сну побратио, а оно да си ми по Богу брат и најави! и од сад да смо побратими; него дај ми ту књигу, да познајем руку и да тражим, ко је то писао радећи мени о глави; а твоја јабука код мене не ће погинути.” Газија му одговори: „Вала, побратиме, ја би ти је сад дао, али је морам још једном човеку показати (т. ј. *Мус-аги Фочићу*, који је, као брат и каба-даија Мемед-аге Фочића, сједио у Шапцу а заповиједао и у наији Ваљевској), него ћу ти је послуже јамачно донијети.” И тако Газија отиде, и више Алекси не дође. По том Алекса пошаље свога брата *Јакова* к Мус-аги Фочићу у Шабац, као да му се потужи, како се некака лажљива књига уватила под његовим именом: но Мусага му одговори, да он *још одавно* зна за ту књигу, но да је то ништа, јер они знаду, да то није од њега.

Какогађ што су се под мудрим и праведним владањем Аџи-Мустајпашиним слабо и гласили ајдуци у Србији, тако се сад од оваке силе и од зулума поајдучи десетина народа: мало у којој кнежини није био по један арамбаши, најмање с десетак друга, а осим тога било је пет пута по толико људи, који се нијесу били са свим одвргли у ајдуке, него су само зазирали од Турака и крили се по шуми и по другим селима код своји пријатеља и познаника.

Кнезови и остали поглавари народни тужили су се изнајприје тајно оним проћераним спаијама, и питали су ји, шта ће бити од тога најпослије; а спаије то једва дочекају, и одговоре им: „Ми вам не можемо ништа помоћи, као ни себи, него се

тужите управо цару; ми смо се тужили цару неколико пута, па цар нама не вјерује, да је вама таки зулум, а вама ће вјеровати прије.” Кад већ даије и њиови чиновници сваки дан више и више осиле, и зулум додија, онда се у некаком намастиру састане неколико кнезова, те у име свега народа напишу цару тужбу, у којој му кажу, да је њима у његову здрављу зулум додијао, и више се не може трпљети: не само што су ји даије с њиовим кабадаијама и субашама до голе душе оглобиле, него им и рз (образ или женско поштење) и закон погазише: муж није господар од своје жене, ни отац од кћери, ни брат од сестре; нити је на миру поп ни калуђер, ни црква ни намастир: него он, ако је још цар њиов, нека им помогне и избави ји од тога зулума; ако ли им он више није цар, и не ће им помоћи, а он нека им каже, да бјеже у гору, или да скачу у воду. — Па ову тужбу предаду спаијама, а спаије, додавши к њој још којешта своје, опреме је у Цариград, и онамо је преко своји пријатеља протолкују и посвједоче.

Цару је још од прије било познато из различни Турски тужби, шта раде даије по Србији; али кад му дође овака тужба од раје, особито му се ражали, и наново се расрди на даије, и пошаље им оваки ферман: „Већ су ми додијале тужбе на вас; и ја сам вам неколико пута писао и говорио, да се умирите и зулума оканите, и ви ме до данас не послушасте. Ево вам сад последњи пут пишем; ако се не умирите и зулума не оканите, и не станете у напредак живљети по мојој вољи и заповијести, ја ћу на вас дићи војску; али да знате и то, да не ћу на вас дићи војску Турску (као на Пасманцију), јер Турчин Турчина жали, него ћу на вас дићи војску од другог народа и закона, која ће од вас учинити, што нигда није било од Турчина.”

Кад овај ферман дође у Бијоград, паша сазове даије, те им га прочати. По том даије узму фер-

ман к себи, па кад изиђу од паше, они наново учине вијећу, и стану га сами читати и толковати међу собом: „Каква то може бити војска од *другога народа и закона*, којом нам цар пријети? Да зове Нијемца у помоћ, не бива, то је за њега срамота; да зове Московца, ни то не бива, то је још већа срамота: да какву то војску мисли цар? — Вала, другу никакву, него да подигне на нас ево ову нашу рају, која се и онако спрема на нас (по оној Алексиној књизи). Да шта ћемо сад чинити? — Да зађемо по наијама, па све ове дојакосње кнезове и Аџи-Мустајпашине пријатеље, и све остале поглавице и знатније људе по народу, који би могли што почети и народ за собом повести, да исијечемо, и друге мјесто њи да поставимо: па онда, ако цар ћедбуде чинити што против нас, ови ће нови наши кнезови, којима смо ми љеб дали, држати нашу страну, и тако нам цар неће моћи ништа учинити.” Па се онда одма спреме, и изиђу по Србији сваки на своју страну, и стану сјећи (у мјесецу Фебруарију 1804 године). И у Гроцкој најприје посијеку кнеза *Стефана Палалију*, из села Бегаљице; за њим *Марка Чаралића* из Бијелог потока; буљубашу *Јанка Гајића* из Болеча; кнеза *Станоја* из Зеока; кнеза *Теофана*, из Орашја из Смедеревске наије; буљубашу *Мату* из Липовца из Крагујевачке наије; *Аџи-Беру*, игумана из намастира Мораваца; преко Мораве посијеку Ресавскога кнеза *Петра* из Црквенца; у наији Пожаревачкој кнеза *Раицу* из Забрђа, и једнога попа из горње Млаве. А Фочић Мемед-ага отиде у Ваљево, и онђе посијече кнеза *Алексу Ненадовића*, и кнеза *Илију Бирчанина*, а кнез *Грбовић* некако дочује, шта се ради, па утече некуд и сакрије се. Кад чује *Аџи-Рувим*, Архимандрит Боговађски, да је Фочић уватио кнеза Алексу, он одма дозна, шта ће бити, па узјаше на коња, и побјегне у Бијоград, као да би га одбранио Кучук-Алија, код кога је онда био његов синовац, *Петар Молер*, и шарао

му дворе; но Кучук Алија га и не пусти преда се, него га пошаље Аганлији, а Аганлија заповједи, те га баце у кулу, па га послјије неколико дана изведу на поље, и, пошто га страшно измуче, посијеку га.

Како се разгласи по народу, да Турци сијеку кнезове и све знатније људе, одма се људи плаше, и стану се крити и бјезати од Турака. Тако Турци посијеку онога, који им дође или га у кући затеку, а који се сакрије, онога, не имајући кад тражити, оставе, и отиду даље да ватају и да сијеку, док и други нијесу чули и побјегли. Тако пошаљу неколико момака у село Тополу, у Крагујевачкој наији, да убију *Црнога* (или *Кара-*) *Ђорђија*, кога су познавали као старога ајдука и зла човека, а међу народом позната трговца. Ђорђије је у то исто вријеме био почео збијати свиње да ћера на скелу, но кад чује, шта се ради, распусти скупљене свиње, пак с оним чобанима, које је био најмио да свиње збијају и да ћерају, стане се веркати, да и њега Турци не убију: тако Турци, који су били одређени и послани, да га убију, дођу, и, не нашавши га код куће, врате се натраг.

Народ пак, коме је зулум и онако био додијао, стане се већма и већма бунити: не знајући нико, за што Турци сијеку, сваки се морао бојати, да и на њега ред не дође. Кад се већ стане бројити: овога су посјекли, онога убили из пушке, онога затворили, онога нијесу нашли код куће, овај утекао, а онај се сакрио; онда ови бјегунци стану тражити један другога. Тако се састану Црни Ђорђије и *Јанко Катлић* (бивши буљубаша за времена Аџи-Мустајпашина, из наије Бијоградске из села Рогаче) и *Васо Чаралић* (коме су брата убили) са многима другим бјегунцима; пак још стану истраживати и прибирати к себи и ајдуке, који су у оно доба године били по јатацима, и стану се договарати, шта ће сад радити: „Турци (веле) све зулуме измишљаше, пак сад нај-

послије наумише, да нас све исијеку и побију. Ту сад другог суда ни спасенија нема, него да се бранимо, и да бијемо и ми њи; кад ћемо везани женски мријети од њиови целата и сеиза, боље је да мремо јуначки, као људи, барем да замијенимо своје главе и да покајемо своју браћу; а жене и ћеца и куће ако нам пропадну, ни онако нијесмо господари од њи.” Овакови разговор никоме није био тако по вољи, као ајдуцима и родбини они-је, што су ји Турци побили, а ни остали нијесу ништа могли рећи против њега. Сад дакле ништа више није требало, него убити на *видику* само једнога Турчина, да људи виде. И тај се почетак учини у наји Бијоградској, у селу *Сибници*. Дошавши та чета бјегунаца и ајдука, запали у по подне Сибнички ан, и побије све Турке, који се онђе затеку, и разграби им коње и руо и оружје. Сад се већ народ завадио с Турцима: ако је који до сад и мислио, да Турци бирају и сијеку само кнезове и знатније људе, и да не ће зар све раје исјећи; али, вели, сад ће заћи, па редом сјећи и палити и робити.

Бјегунци, или сад већ све ајдуци, узму из Сибнице што буде људи за оружје, па отиду даље да буне народ, палећи анове и бијући субаше по селима, и стану поручивати на све стране: „Ко може пушку понијети, нека иде у чету, да се пале анови, и бију и ћерају субаше; а жене и ћеца нека бјеже у шуму и збјегове.” Тако мало по мало узбуну се за неколико дана готово сва Шумадија. Кад се мало чете поумноже, онда стану *нагонити* и оне људе, који не би ћели, да устају с њима, и стану им куће палити, и бити ји и гонити као и Турке.

Кад ови гласови пукну по Србији, онда *Миленко Стојковић* из Кличевца и *Петар Теодоровић* из Добриње (по чему се и *Добрњац* звао) доље преко Мораве стану скупљати око себе бјегунце и ајдуке по оном крају, и ударати на Турке по

селима. Тако горе преко Колубаре састану се *Јаков Ненадовић* (брат кнеза Алексе) и његов синовац (син кнеза Алексе) *Марије Прото* с Грбовићем и с другим бјегунцима из онога краја, и стану се купити ајдуци око Јакова, и зашавши по селима стану људе одметати.

Кад Турци виде, да се раја почиње бунити, они одма ударе натраг, и даје се стану враћати у Бијоград, а субаше, које онако изненада не побију Срби, побјегну из села све у вароши, ће се коме учини ближе. Таман кад *Фочић Мемед-ага* дође из Ваљева у Шабац, да посијече *Тому Тркића* и *Николу Чаркацију* (два знатна свињска трговца) и кога од кнезова из Шабачке наије, стигне му књига од оца из Бијограда, да се раја побунила, него да се свега окани, и да иде што брже у Бијоград, али да не иде сувом, јер га на Дубоком чекају Ваљевски ајдуци, и да има крила, не може пролећети; него водом да иде. Он ту књигу прими у вече, а у јутру прије зоре сједне на четикаик, и низа Саву отиде у Бијоград.

Кад се даје сад састану у Бијограду, онда се опет стану разговарати: „Шта ћемо сад, раја се буну и одмеће? — Ајде да пошљемо Аганлију (који је био за народ као понајбољи од њи четворице), нека иде, те ји мири: нека ји свјетује, да се окане буне и немира, већ нека иду сваки својој кући; и нека им зада вјеру, да никога неће ни глава забољети (за то, што су тако којешта починили), и да ће се у напредак за њи друкчије и боље уредити и зулум укинути; и ако буде од потребе, нека да што и новаца оним арамбама и четобашама, само да распусте људе.” Послије тога разговора и договора узме Аганлија неколико стотина Турака, па изиђе у нају Бијоградску, и преко они оближњи села, која се још нијесу била одметнула и разбјегла, накупи још неколике стотине Срба, па стане тражити Српску чету, и нађе је у Бијоградској наји у селу *Дрлупи*; и задав-

ши једни другима вјеру, састане се с поглаварима, и стану се разговарати. Док је Аганлија Српским поглавицама говорио о миру, и они га корили на зулум и неправде, сваде се Срби по селу с Турцима Аганлијим, и стану се бити. Како стану пушке пуцати, Српске четобаше реку Аганлији: „Видиш, да ни ми ни ти нијесмо кадри мира начинити: народу зулум додијао, пак сад не слуша никога, нити коме вјерује; а ваши Турци осилили, пак не ће да сједе с миром од народа, нити слушају, што ви говорите, да се мири.” Па онда раставши се с Аганлијом, ударе са свим на Турке, те ји разбију и ишћерају из села, и у оном боју ране Аганлију у ногу. Аганлија онако рањен дође у село Борак на конак, и оданде отиде у Бијоград; а Срби из Дрлупе отиду у Губеревац, одмећући народ и умложавајући чете једнако.

Пошто Аганлија дође у Бијоград, и каже, како је, онда изиђе Фочих Мемед-ага, не би ли ји он како узео на вјеру и умирио, а кад ни он не могне ништа учинити, онда пошаљу Бијоградскога митрополита *Леонтија*, не би ли ји он како с помоћу закона увјерио о бољем животу у напредак, и наговорио, да се умире и иду сваки својој кући. Но и он се врати не учинивши ништа, колико ни Турци.

Кад даје сад виде, да већ друго ништа не помаже, него да се ваља с рајом бити и од ње се бранити, онда одреде Кучук-Алију (као најгорега за народ), да узме неколико стотина Турака и подоста новаца, пак да гледа како да прође кроз Шумадију к Арнаутској, и тамо да купи војску под плату, и да доведе у Бијоград, да се бране од раје. И тако се Кучук-Алија опреми, и тукући се са Српским четама прође до у Крагујевац.

Пошто се већ Срби одметну и подобро се заваде с Турцима, онда се ове Шумадинске четобаше стану разговарати и договарати између себе: „Ко ће сад бити *старјешина*? Ни једна кућа

не може бити без старјешине, а камо ли толики народ? Ваља да се зна, кога ћемо питати и слушати.” Млоги повичу, да буде старјешина арамбаша *Станоје Главаш*, (из најје Смедеревске из села Селевца), јер је он готово највише почео, и до сад највише Турака побио, и ајдучи највише за њим иду и слушају га. На то Станоје одговори: „Добро, браћо! Ја сам ајдук, и мене ајдучи слушају, и слушаће ме; али сав народ нијесу ајдучи, пак ће људи сјутра рећи: куда ћемо ми за ајдуком? У ајдука нити има куће ни кућишта: сјутра кад Турци навале, он ће у шуму, а ми ћемо остати на мејдану, да нас Турци робе и арају. Него ви поставите старјешину каквога човека између вас, који је и до сад био с народом; а ја ћу чинити, што могу, као и до сад.” Онда стану преметати с једнога на другога, и сваки од кнезова и досадашњи поглавара стане отискивати од себе, изговарајући се како је који знао, док најпослије не навале сви на кнеза *Теодосију*, из најје Крагујевачке из села Орашца, те он, узевши на страну неколицину од кнезова, не покаже прави узрок, зашто се сви одричу, говорећи: „Бог с вама, браћо! како ћу ја, као кнез народни, бити старјешина ајдучки чета? Ако сјутра Турска војска рупи у Србију, како ћу ја изићи пред Турке? Шта ли ћу им казати, кад ме запитају: ко поби толике Турке (јер врана врани очију не вади), и попали Турске куће и џамије? Ајдуке и ову момчад ми можемо ласно предати, али кад се ми назовемо поглавице ајдучке, нас не може предати нико. Него за сад нека буде старјешина *Кара-Ђорђе*, који је код Турака и онако познат као ајдук; па ако Турска војска одма стигне у Србију, и Турци опет обладају, он с ајдучима нека бјежи у шуму, а ми ћемо изићи пред Турке, и бацимо кривицу на њега и на остале ајдуке, пак ћемо ми последије њему ласно извадити бурунтију и предати га, као ајдука; ако ли се што друкчије

окрене, и ово се протегне, ми ћемо владати и заповиједати, народ је нама свакојако у рукама." Кад по том сви навале на Кара-Ђорђија, да он буде старјешина, и он се стане изговарати, да не умије управљати народом, и да је зао и љут, па оће одма да убије; онда му кнез Теодосије рече: „Што ти не знаш, ми ћемо ти казати; а што велиш, да си љут и зао, па оћеш одма да убијеш, баш такви сад и треба." И тако се Кара-Ђорђије прими старјешинства, и почевши одма господарски судити и заповиједати, и мјесто пријетње из пиштоља гађати, огласи старјешинство своје по свој Србији.

Сад већ Срби, попаливши анове и Турске чардаке по селима, и побивши и рашћеравши субаше и анције, пођу на вароши, и најприје ударе на Рудник, и одма га запале, и Турке побииу и рашћерају. Кад то чују Турци по осталим варошима и паланкама, одма, на врат на нос, побјегну у градове; тада и Кучук-Алија побјегне из Крагујевца у Јагодину; а Срби зађу, те све поарају и попале, и ће кога Турчина стигну или сретну, све побииу.

У то је вријеме био негђе у Маћедонији крцалијски поглавица *Гушаниц* (или, као што су га после Срби звали, *Гушанац*) *Алија* с неко 900 крцалија, пак сад чујући да је у Србији немир, пође и он тамо, надајући се, да ће себи и својим крцалијама наћи посла, или код Срба, или код даија. Млоги су га Турци на граници наговарали да иде к Србима; али кад дође на Мораву, Срби му се слабо покажу, да се радују такој помоћи; Кучук-Алија пак једва га дочека, и, бојећи се да га Срби не ујагне, брже боље обрече му, коликогођ он заиште на мјесеца, и пошаље га у Бијоград. Кад прође Јагодину, дочекају га Српске мале чете на неколика мјеста, но он продре, и, изгубивши неколико момака и коња, дође у Бијоград. Али даије, мјесто да му се обрадују, уплаше се од њега горе него од Срба, и реку: „Та овај је гори

ајдук од Кара-Ђорђија!" Али не знајући, шта ће с њим чинити („јер, веле, ако га сад не примимо, отићиће к Србима, пак зло још веће"), приме га као што је с Кучук-Алијом уговорио, само то још додаду наново, да у вароши нема ће сједити, него му нареду конаке на пољу по Врачар-мали.

Срби пак очистивши све паланке по Шумадији од Турака, дигну се на Јагодину, и како дођу, одма ударе на јуриш, као и на Рудник; али овђе Кучук-Алија, надајући им се, био се добро утврдио, и тако они са великом својом штетом уступе натраг. Но то њи не поплаши, него прикупе још војске, пак се и они мало боље преправе, и опет ударе на јуриш, и проваливши унутра, запале варош, и онако љутити учине од Турака триста јада, и Кучук-Алија једва умакне са својим момцима, који му још нијесу били изгинули.

Тако Јаков, горе преко Колубаре, подигнувши наију Ваљевску, пође управо к Шапцу, да покаје брата барем на Мус-аги Фочићу, кад је Мемед-ага утекао у Бијоград. А Мус-ага је још прије, како је чуо, шта се ради по Шумадији, писао књигу Али-бегу Видаићу у Зворник, да се раја послила и да се одмеће, него да им пошаље помоћ, као и они њему што су слали прошавше године против Босански бегова и Спречака. Како Али-бегу дође та књига, он одма скупи своје субаше, и накупи још неколике стотине други Турака по Зворнику и по паланкама Зворничке наије, и прешавши у Лозницу, узме још неколике стотине Срба из Јадра, пак отиде у наију Ваљевску. Његове субаше и сви остали Турци тако су сад, први пут, пошли на Србе, као у сватове. Сеидин, Руњански субаша, вељаше у Лозници на пооду: „Јесу ли то ови Власи, што ји ја по двадесет на коњма и под оружјем сретем ће воде девојку, па како ме угледају, а они сви посјају с коња, па пиштоље и ножеве заклањају гуњевима? Ја ћу сам ударити на педесет." А Мешан Авдурамановић, марвени трговац, одго-

вори му: „Вала, јолдаш! ја ћу на двадесет и пет.” Тако се други радовау и разговарау, како ће доћерати сивуља из Тамнаве и из Посавине или до нијети котлова и осталогa плијена, као прошавше јесени из Спрече; и тако по овим разговорима поћу млоги, које нико није ни звао. Кад дођу к Ваљеву, а то Ваљево готово пусто: Турци побјегли са женама и с ђецом у Босну; а буна отишла к наији Шабачкој. Онда се Турци стану разговарати с Али-бегом: „На Влае идемо, а Влае водимо са собом! Сад ако се ће побијемо не знамо, или ћемо се чувати од оније, на које идемо, или од овије, с којима идемо: Вла је Вла; него ми ове наше све да оставимо овђе, нека чувају Ваљево.” Па онда реку Јадранима: „Рајо! куда ћете ви да идете с нама и да се мучите, него останите овђе, те чувajte Ваљево, да не ударе ајдуци и да га не завале; а ми идемо к Шапцу.” На то Јадрани сви у глас повичу: „Не ћемо ми сами, без вас, чувати Ваљева! Ми смо с вама пошли, с вама ћемо ићи, кудгоћ ви пођете, а иза вас не ћемо сами нигђе остати. Како ћемо ми овђе чувати туђе куће, а ајдуци преко Цера да иду, наше да пале?” Онда им Али-бег рече: „Е добро! кад не ћете, а ви се вратите натраг, па идите сваки својој кући.” Јадрани то једва дочекају и врате се натраг, а он с Турцима отиде у Шабац. У Шапцу саставши се Али-бег и Мус-ага, разумију, да су Српске чете дошле у Свилеуву, и онђе граде шарампов и купе се; зато пошаљу све њиове субаше и момке и осталу војску, да ји рашћерају или побију и поватају.

Срби су у Свилеуви били начинили мало шарампова од прошћа, готово као обор, но кад опазе Турке, не ћедну, или не смједну, да се затворе у њега, него изиђу на поље и уклоне се на страну, те Турци уђу унутра. Како Турци уђу у шарампов, Срби одма окруже око шарампова, пак стану по мало пуцати на Турке, а међу тим чете једнако прикупљати. Кад Турци ноће двије-три но-

ћи у шарампову, и, поједавши оно, што је који имао у бисагама, огладне и они и коњи њиови, а особито видећи, да се Срби једнако прикупљају, и пуцајући бију по шарампову коње и људе, онда се поплаше и одмекну, пак стану довикивати Србе: „Еј, рајо! Бог с вама! шта вам је, те сте полуђели? Ми нијесмо дошли, да се с вама бијемо, него да вас питамо, шта вам је, од кога вам је криво, те сте се подигли.” Онда од Срба један повиче: „Ми с Бошњацима немамо ништа: ви сви, који сте из Босанског пашалука, излазите на поље, па идите својим путем од куда сте и дошли, а Бијограчићи нека остану овђе, па ми с њима како разгрнемо; ми ћемо њима казати, на кога смо се подигли, и они ће знати, зашто смо се подигли.” Онда Бошњаци повичу између себе: „Зашто ми овђе да мремо од глади и да гинемо за другога? Ови како су рају зулумом својим побунили, тако нека јој и одговор дају”; па спремивши се нагну на поље. А Бијограчићи помисле у себи: „Ако ови сад измакоше, и ми остадосмо сами, све ће нас ајдуци побити”; пак навале и они уз Бошњаке. Срби пак дочекају на засједама, које су већ били намјестили, па удри! и оне и оне. И тако Бошњаци мислећи, да њи само за то бију, што и Бијограчићи бјеже уза њи, а Бијограчићи бјежећи сами за Бошњацима, разбију ји Срби све, да није знао један за другога, него који продре жив, он нагне у Босну куд му се прече учини.

Кад овако разбијени Турци дођу у Лозницу, какогоћ што су полазећи држали Србе за ништа, тако сад стану о њима чудеса казивати. Један вели: „Вала, јолдаш! ја сам био на Москову и на Нијемцу, али овога боја и оваке војске нијесам виђео: свако носи подоштрен проштац пред собом, па ударивши га у земљу иза њега пуца; е, шта ћеш му чинити?” Други казује, како брзо пушке пуне: „Као да си, вели, пред свакога метнуо раскриљену врећу танета, пак да завата шакама

и баца, тако честа лете танета.” Трећи казује, како су обучени: све у бијелим гаћама и у црвеним ћурчићима. Четврти казује и приповиједа, како је виђео *Ћурчију* и остале арамбахе и поглавице ће лете на бијелим атовима и т. д. Мешан Авдурамановић (онај, што је полазећи казао, да ће ударити на 25) дође *ијешнице*, и донесе глас за Сеидина (што је казао, да ће ударити на 50), да га је некакв ајдук још у шарампову погодио кроз прошће баш у чело, и да није ни медет могао рећи. Кад оваки гласови стигну, одма Љешничани, Липничани и Лозничани навале на врат на нос са женама и с ђецом на Дрину; и испративши све у Босну, врате се само они, који су за оружје.

Оно мало џебане, што је сваки Србин имао код куће, које лова ради, које ради обране од рђави људи, било је доста, да се буна *почне*, али да се с Турцима бије, требало је тражити и набављати џебану; зато Јаков још у почетку буне пошаље свога синовца проту у Земун; те се с помоћу једног пријатеља позна са Српским трговцем *Стефаном Живковићем*, који је из Бијограда био утекао од зулума даијскога, и живио у Земуну; и нађу онђе у Мемед-аге Коњалије много готову џебану, коју је он био преправио да се бије с даијама, па је сад поклони Србима, само да они изваде допуштење и да је носе. Живковић се драговољно прими тога посла; а прота му обрече, да ће Срби платити све трошкове. И Живковић одма стане око тога радити, а проти за сад даде пријатељ онако неколико ока барута и олова, и препоручи му царскога бимбашу *Дели-Амета*, који је од даија рањен утекао у Земун, те га прота узме на вјеру и одведе у Србију. Овај је *Дели-Амет* био тада Србима од велике помоћи, једно што је народ слободио, да бију Турке, а друго, што је околним Турцима писао, да је он царски бимбаша, и да је дошао да цареву земљу очисти од даија, ~~не~~го и они да помогну, као што су многи и пома-

гали, које шаљући по мало џебане, које не помажући даијама.

Јаков, подигнувши наију Шабачку, удари на Шабац, и, побивши се с Турцима, запали варош и Турке саћера у град. Мачвани пак подигну се и ударе на Љешницу, но прије него што ће ударити поизопијају се, па ударе слијепо управо у варош, а Љешничани, који су и онако на гласу пушкарни, а сад испративши жене и ђецу само војници остали и утврдили се, дочекају ји, и многе побивши узбију натраг. И тако за сад остану Турци у Љешници, а даље се учини међа Цером до наије Зворничке. Видећи Јаков, да му се Турци не даду близу граду прикучити, а издалека не могући им ништа из пушака учинити, он стане по Сријему својим и свога брата познаницима и пријатељима наручивати, не би ли му како добави који топ, макар пошто било; и тако он први добави у Србији топ (који је, истина, био преплаћен, као и све остале такове ствари, које су се *кријући* морале продавати и куповати; али је послјије породило неколико стотина топова), и стане од збиље бити Шабац (или, као што се обично говорило, *зулум*, т. ј. Бега и Мус-агу, а не царев град).

Још из почетка, како се почне буна у Србији, многи Турци изокола, које проћеране спаије, које остали непријатељи даијски, стану се радовати и буну потпаљивати, поручујући Србима, да раде, што су почели, да се не боје ништа, и обричући, да ће им они на то извадити ферман од цара, и шаљући им, или пропуштајући по мало џебане и оружја. А ђекоји Турци и из Србије пристану са Србима, и стану даије бити и Србе слободити. Спаије изокола *обреку* Србима на то од цара ферман извадити, а Срби с овим Турцима, који су били с њима, одма *начине* фермане, и стану ји преписивати и свуда по Србији слати и читати. Из Сријема пребјегну многи људи, особито бећари, у Србију, и стане се кријући преносити по мало џе-

бане и оружја. И тако се Српски послови за један мјесец (или мало више) дана замрсе, и различни гласови о њима постану, да народ прости (ни Српски, а још мање Турски) ни у самој Србији није управо знао, шта се ради, а камо ли изосола. Чујући, да се царски фермани чате, и да су ђешто исприкивани по збјеговима и по засјекама, и видећи, да са Србима има и Турака, многи су мислили и говорили, да је цар послао у Србију Дервиш-бега, сина Аџи-Мустајпашина, и да је он то подигао, да покаје свога оца и земљу цару опет да поврати; а видећи опет по логорима људе у шеширима и у осталим Њемачким аљинама, и да се којешта ноћу преноси из Њемачке; многи су мислили и говорили, да су то Нијемци подигли, и да ће скоро они ударити на Турке, јер веле, да је тако и прије било пред рат. А поглавари су Српски казивали и разглашивали то обадвоје, ће је које било потребније.

У то вријеме застане се у Босни некакав *Ножин-аџа* или *Мула Ножина*, родом из Босне из села Маоче, који је био отишао у Бијоград, и доље се побашао и постао господар, пак пред ову буну изишао у Босну у род. Чувши сад, шта се ради око Бијограда (ће му је била кућа и жена), он дође са својим момцима у Зворник, и које он-ђе, које по Јањи и по Бијељини, и по осталим онуда Турским паланкама и селима, накупи до 1500 Турака, и прешавши с њима Дрину на Јањској скели, дође у Љешницу, не би ли оданде како продро у Бијоград својој кући, или барем да забуни Србе, не би ли ји Бијогради и Шапчани прије надвладали. Из Љешнице разбере он, да до Шапца нема никакве веће Српске војске, осим неколике стотине ајдука, који чувају страже око Цера, и којије се највећа чета налази у намастиру Чокешини. Тако он, не смијући се упустити кроз Китог к Шапцу, а оставити ајдуке за леђима, намисли најприје ударити на Чокешину. Над овим је

свима ајдуцима око Цера био главни управитељ *Ђорђе Турчија*, који се родио у Сријему у селу Босуту, но у ђетињству прешао у Србију, и изнајприје био у Крупњу мајстор (ћурчија), а по том ајдук и на свему ономе крају најславнији арамбаша свога времена. Како Турчија чује, да Турци прелазе Дрину, он одма пише Јакову, да иде што брже с војском у помоћ. Ова књига дође Јакову баш у оно вријеме, кад је Турцима у Шапцу већ била досадила глад и остале невоље муасере, и почели се разговарати о предаји. Сад се он нађе у највећој сметњи: војске много није имао, да одвоји што и да пошаље пред ове Турке, а оно, што је било око града, бојао се омалити, да не би Турци из града познали и од предаје натраг ударили; ако ли ови Турци продру к Шапцу, зло још горе! Најпослије смисли, да прота, његов синовац, остане код Шапца на његову мјесту, и разговор о предаји с Турцима да поведе, и да гледа што брже да сврши; а он с неколико момака отиде пред ове Турке, не би ли ји како, или разбио, или барем обуставио, док се Шапчани проти предаду.

Кад Јаков тако без војске дође у Чокешину, Турчија га запита: „Камо ти војска?“ А кад му он каже, да више војске не ће доћи, и да није ни потребно, онда Турчија стане казивати, како је он тајно био у Љешници, и како Турака има много, и како су наумили, да запале Чокешину, и т. д. „Него, вели, ако сад више војске не може доћи, а ми да се уклонимо, да не гинемо лудо без невоље, па ако Турци запале намастир, народ ће га опет начинити, као што је и до сад градио; али ми кад изгинемо око тије зидина, нас не може нико повратити ни поградити. А Турци се не смију далеко одмакнути од Дрине, него ће се опет вратити у Љешницу на конак, у том ћемо и ми прикупити још војске, пак ћемо онда гледати, да ји ће дочекамо и разбијемо.“ Јаков није могао

Гурчију послушати, нити му је управо смијо казати, зашто га не може послушати; а друге арамабаше, које су онђе биле, може бити из зависти, што је Гурчија из друге земље, пак тако први код Јакова и њима заповиједа, стану Јакову тајно говорити, да се Гурчија поплашио од Турака, или да је Турска увода, па говори оно, што је за Турке боље. И тако подговоре Јакова, те Гурчију јавно осрамоти и искара, говорећи му, да се поплашио од Турака, и да с Турцима бој бити није бабе прљити по мраку, и ако се боји, да се у њему љуцко сјеме не затре, а он нека бјежи: „Ја ћу, вели, у име Бога, и без тебе Турке дочекати и разбити.” Гурчија се на то страшно расрди, и рече: „Кад можете и без мене, то је још боље; да вам да Бог срећу!” Пак, приметивши пушку на раме, викне: „Јунаци! ко је мој, за мнош!” Па окрене уз Цер, а за њим све његово друштво. Србаља ту ни с њиме свега није било триста људи, а сад, отишавши за њим једна добра четвртина, не остале ји много више од двјеста. Кад у том ударе бубњи и таламбаси од Љешнице, Јаков стане говорити, да не излазе пред Турке, него око намастира да пограде бусије, и да испроваљују пушкарнице, па онђе да ји чекају; но *Недићи* (два брата, такођер ајдуци, из наије Ваљевске, из села Осјечне), који су сад остали мјесто Гурчије, и тако се били изопијали, да већ готово нијесу виђели један другог, повичу: „Ми нијесмо жене, да мремо овђе у затвору и да цркву крвљу поганимо, него идемо на мејдан, да сретамо Турке јуначки.” Па изиђу више намастира, те онако пијани срету Турке (на Лазареву суботу, уочи цвијети). Турци видећи, да Срба нема много, опколе ји и навале на њи, а они увативши бусије, стану се бранити. И тако су се били до мрака. Пред ноћ Турцима придође помоћ из Јање и из Бијељине, а Срба и од оно мало већ готово пола изгинуло и изранило се (обадва се Недића била ранила у ноге, пак сједећи онако

рањени бранили се, као и многи други), а још на већу несрећу нестане им џебане, а у њекоји су пушке биле од многога пуцања позагоријевале, да већ танета нијесу могла ни силазити у њи. Опавивши то Турци, повичу: „Јуриш за вјеру Муамедову, да побијемо ове ајдуке, пак ће онда сва земља бити мирна.” Па учине јуриш. И тако последије страшнога боја ножевима и празним пушкама, и последије рвања и чупања за вратове надвладају Турци, и Срби изгину готово сви, само ји неколико мрак сакрије међу мртвацима. А Јаков још у почетку побјегне на коњу, и којега по оближњим селима накупивши мало војске, пође опет к овима у помоћ, но дође већ доцкан. И тако Чокешина у тај ма остане незапаљена, јер прем да Турци одрже мејдан, али и изгубе више од иљаде људи, и остали Бошњаци сви се врате у Љешницу и оданде сваки својој кући; а Ножин-ага са неко 50 људи пређе у Јадар на конак, пак сјутрадан, бојећи се и стидећи ићи у Зворник или Јању, окрене уз Јадар к Сребрници. Но Сребрнички паша, који је са Србима био у пријатељству, пошаље своје момке, те га дочекају негђе око Сокола, и тако га разбију, да се на велики петак врати кроз Лозницу само са пет људи и преко Смрдана отиде опет у Босну.

Истина да у овом боју на Чокешини Срби изгубе језгру своји војника на ономе крају; али се Турци ови узбију и разбију, и Шабац се по том преда. Бего Мус-ага са својима пређу у Њемачку и отиду у Босну, а остали Турци у Шапцу предаду се Јакову, и он, ушавши у град, посијече неколика од они зулумћара, које му стари Шапчани одаду, а осталима, пошто га добро дарују, постави у граду новог старјешину (једног *Турчина* од стари Шапчана). У том дође Јакову књига од Црнога Ђорђија, да поведе нешто војске и да повуче топ, да иду на Пожаревац. И тако он, поставивши по скелама и по наији Шабачкој нове

Српске старјешине и поглавице, отиде на Врачар, ђе су се и остале чете већ одавно биле скупиле у логоре и поградиле шанчеве око Бијограда.

Видећи сад Нијемци, да то није шала, него да се читав рат отворио на граници, дође Варадински генерал *Ценеј* у Земун, и поручи, да дођу старјешине и Турске и Српске на састанак, не би ли ји како помирио, или барем да види управо, што им је. И тако негђе око Ђурђева дне дође у Земун 30—40 Турака (али даија не дође ни један) и Српске готово све поглавице. Српски је први и посљедњи уговор о миру био, да им се даије предаду у руке. На такво њиово искање није више разговора о миру ни бити могло; а даије у том изиђу на Врачар, и ударе на Србе. И тако се договор прекине, и отиду сваки на своју страну.

Срби по том утврде шанчеве и страже око Бијограда, па Ђорђије узме неколико старјешина с војском, и отиде преко Мораве, те опколе Пожаревац. Пожаревчани се изнајприје стану бранити, али кад виде, да Срби из топова обарају и пале куће, они се пети дан предаду на вјеру, и по уговору даду Србима 50 кеса и неколико атова и сребрни ножева и остали таки ствари, а Срби њи испрате на лађама низ Дунаво. С Пожареваца Срби ударе на Смедерево. И Смедеревце поплаши топ, те учине одма са Србима мир, по коме и они даду нешто новаца и остали дарова, и проћерају између себе зликовце, и обећају се, да ће они у напредак сједити с миром од Срба, и да се у наију ништа неће мијешати нити излазити.

Кад први гласови од Бијоградскога паше дођу у Цариград, да је раја устала на даије, онда се састану *Асан-беј*, као бивши тефтерђаја у Србији, и *Вели-ефендија*, бивши ћаја-бег Аџи-Мустајпашин, и *Ибраим-ага Видаић*, који је из Зворника рањен онамо утекао, и Старовлашки кнез *Јован Рашковић*, који се онђе десио својим послом, те сва че-

тири заједно у име свију Српски спаија начине књигу на Асан-бега и на Вели-ефендију, како су даије послије свију зулума почеле рају да сијеку, и раја устала на оружје; него да они моле цара, да би сад у овој прилици дао раји руку помоћи, да се његова земља и раја избави од ови зулумћара, и да они добију своје спашлуке. Па ову књигу баце у двор великога везира, и уреде, те се нађе, и изнесе, ђе треба. Кад велики везир види, шта се пише, он одма дозове султан-ћају, *Мемиш-ефендију*, бившега негда бина-јемина (*Bauaufseher*) Бијоградскога, код кога је онда Асан-бег онђе сједио, те му заповједи, да доведе Асан-бега и Вели-ефендију, говорећи, да њима таки људи требају. Кад Асан-бег и Вели-ефендија изиђу пред великога везира, они ове ствари још боље протолкују, и препоруче кнеза *Јована Рашковића*, као човека од оне земље и народа, који им у том послу може од потребе бити. По том Турски двор одма пошаље Вели-ефендију с ферманом на Босанскога везира, *Бећир-пашу*, да иде Србима у помоћ, и да гледа, да се даије надвладају и да што не буде Аги Асан-паши; а Асан-бега с другим ферманом пошаље на Ниш, да дигне све спаије, које у Србији спашлуке имају, пак да иду под команду *Бећир-пашину*; а кнеза *Јована Рашковића* учине ба-зерђамбашом Бијоградским, и пошаљу га с трећим ферманом преко Каравлашке у Њемачку, да набавља Србима рану и остало, што им буде од потребе (као што је Ага Асан-паша био писао да им треба). Ето тако Асан-бег и Вели-ефендија изваде Србима ферман, да се бију даије, али они у Цариграду нијесу управо казали, како је у Србији, него су казали, да су Турци поглавари над овим Српским четама. И да се они у том не би уватили у лажи, Асан-бег одма из Цариграда пише у Србију *Балоти*, бившему делибаши Аџи-Мустајпашину, и бимбаши *Дели-Амегу*, и другим ђекојим Турцима, да и они пристану са Србима, а *Јанку Ка-*

гићу и Васи Чаратићу и другим Српским поглавицама, да и ове Турке приме у друштво своје. Да су Турци и Срби од прије једнака права имали, млоги би Турци тада са Србима пристали; но будући да су Турци, и самим именом, били *тосходари*, а Срби само *слуће*, зато Срби, почевши сад сами бити господари, никако нијесу били ради, да се Турци (макар били како даијнски непријатељи) међу њима умложавају.

Бећир-паша, примивши царски ферман, скупи Босанске спаије и подигне још којекаки Турака, те састави око 2000—3000 војске, пак дође у Зворник, а оданде опреми своје људе к Србима на Врачар, и пошаље им поздрав, да он по заповијести царској иде њима у помоћ, да им помогне проћерати даије, и зулум да укине и земљу да умири. Србима овај поздрав не буде са свим по вољи, али опет, не могући шта друго чинити, одма нареде Бећир-паши конаке, и одреде *Милована Грбовића* (сина кнеза Николе) и још неколико кнезова из наије Бијоградске, те пошаљу на Дрину предањ; и тако он, у почетку мјесеца Јунија прешавши Дрину на Смрдану, преко Лознице и попаље на Шапца отиде полако к Бијограду.

У то вријеме свади се Турчија и с Јаковом и с Ђорђијем, па отиде с Врачара, те побуни Јадар и Рађевину, и Турке прећера са свим преко Дрине. А то се све догоди овако: послјије боја на Чокешини он се опет помири с Јаковом, и, пошто се преда Шабац, отиде уз њега на Врачар и оданде на Пожаревац. Кад се Пожаревац преда, старјешине све оне ствари, као и новце, што узму од Турака, подијеле између себе; и тако се међу осталим даду Јакову и три ножа: један да узме себи, а друга два да да својим четобашама, за које мисли, да су ји заслужили. Турчија, који је у самом почетку буне дошао к Јакову с неколико момака, и од првога дана пошао узањ (као Главаш уз Ђорђија) и барјак пред њим понијо; по том се

неколико пута с Турцима срећно тукао, и он највише наију Шабачку подигао, и сам собом негђе од Турака барјак отео и свога барјактара стекао; по правди се надао, да ће од та три ножа један њему допасти. Но Јаков онај нож, коме се Турчија надао, да своме зету, кнезу Пеји; зато се Турчија врло расрди на Јакова, и опоменувши се онога, што је било на Чокешини, добро се сваде, па Турчија са својим момцима отиде од Јакова, и стане се на Врачару сам за себе тући с Турцима. У том Ђорђије изда заповијест, да се по логорима не међу пушке узалуд, а један Турчијин момак, по имену Тимотије, или не знајући за ту заповијест, или мислећи, да је он (као Турчијин момак), може и преступити, избаци пушку на дивљу патку, а Ђорђије дотрчи тамо, ће пушка пукне, пак стане питати: ко је? Како му тога момка покажу прстом, а он ни пет ни девет, него запали из пиштоља, те њега по средини, но срећом не убије га на мјесто, него га врло рани. Кад то чује Турчија, врло му буде жао и расрди се и на Ђорђија, па се послјије неколико дана са својим момцима (који су њега звали *Туртом*, а остали људи њи *Туртиновцима*), дигне с Врачара, и отиде уза Саву к Шапцу. И таман онај дан, кад ће Бећир-паша доћи у Шабац одозго, он дође одоздо, и у Српској вароши (или на варошишту) пободе на сокаку барјак у земљу и падне на конак. Кад Бећир-паша удари оним истим сокаком, и Турци виде свилен барјак ће се вије, и дознаду, да је Турчијин, онда се ћекоји старци увате за браду, говорећи: „Вала и била! (Бога ми и Господа!) ево бијела брада, а барјака ајдучкога не вићесмо до данас!”

По том Бећир-паша отиде низа Саву, а Турчија зађе по Мачви, те позбацује и рашћера све Јаковљеве људе, и постави своје мјесто њи; а на Митровачкој скели постави свога брата Јована; па онда подигне све своје момке, те преће преко Цера у Јадар, а трећи дан по Петрову дне запали у вече

Али-бегове дворе у Шурицама и побије све Турке, који се онђе застану, па сјутрадан одреди арамбапу *Сима Сариха* из Цикота, и неколико своји момака с Петром барјактаром, да иду с лијевом страном Јадра на Лозницу, а с десном страном Јадра пошаље старог ајдука *Теодора Боиновића*, из Горњега Добрића, на Љешницу, а он с осталим својим момцима отиде у Рађевину на Крупањ. Симо Сарих, подигнувши одређене под његову руку Јадране, дође у Тршић на конак; па оданде сјутрадан пошљу Лозничанима књигу и у њој оваки поздрав: „Лозничкоме кадији, и свему цемату (општини) од раје Јадранске поздравље. И ми смо устали на зулум, то јест: на читлуксаибје и на субаше, и на остале зулумћаре, који цара и његова суда не слушају; а сви остали Турци, који су до сад међу нама мирно и поштено живили, нека се не боје ништа, већ нека сједе сваки на својој кући, и гледају сваки свој посао. Који пак неће с нама пристати на ово, они данас нека изиђу иза вароши пред нас, да не палимо кућа и правим људма”. Кад књигуноша дође с овом књигом у Лозницу, а то Лозница пуста, нити у њој има кадије ни муселима, него сви, како су чули, шта је било у Шурицама, побјегли преко Дрине, док није Турчија ударио Гучевом и затворио им пут. Пошто се књигуноша врати и донесе тај глас, Сарих се подигне с Јадранима, и у пуну Лозницу уђе без пушке, и, поаравши је, оставе у њој Тронушкога игумна *Мелентију*, као мјесто кадије, и арамбапу *Митра Туфекчију* с неколико ајдука мјесто муселима; а остала војска сва отиде на Смрдан, и изнајприје се улогори на дну Ковиљаче по једном бријегу, ње је уз Њемачку крајину била Њемачка стражара, а по том сиђе у раван, и стане копати метеризе поред Дрине, ње би се Турци могли извести. Тако Боиновић с десном страном Јадра удари на Љешницу, и, прећеравши Љешничане преко Дрине, улогори се у шуми Ранитовачи, на утоку

Јадра у Дрину. А Крупањани утеку, као и Лозничани, и Турчија, подигнувши сву Рађевину, постави поглаваре и четобаше, и нареди, да се чува од Турака; па онда удари низ Дрину, и дошавши у Лозницу, састави један целеп Турски говеда, те оћера на Митровицу и прода у Њемачку, и за оне новце купи барута и олова, те донесе у Јадар и подијели војсци. У том се чује, да Бего и Мус-ага купе војску с Али-бегом у Зворнику, зато Турчија ову Јадранску војску измакне од Дрине под Ковиљачу (под сами град више Смрдљиве баре), одакле се боље може виђети к Дрини; и, полазећи с цebaном у Рађевину, изда заповијест: ако Турци ударе на оном крају, и не могу се узбити, него прећу преко Дрине, онда наши да запале Лозницу, па да се уклоне у планину.

Јадрана је било први дан, кад су дошли у Лозницу око 5—600, али по том сваки дан бивало ји је мање: један заплијенио котао или друго што, па одније кући; неки уватио Турску краву или кобилу, па је одвео дома; неки купио што од плијена, па отишао да продаје; некеме се досадило сједећи беспослену, па отишао кући, да жње жито и да гледа осталу љетину: тако на посљетку свега, с ајдудима, није било под Ковиљачом у логору више од двјеста људи. А логор је тај био код некаки Турски чардака, испод који су од обичани кукуруза лежали силни окомци; зато се заповједи, да сваки војник у вече наложи по три ватре од они окомака, да би Турци, видећи из преко Дрине толике ватре, рекли, да има много војске.

Истина да је Боиновић војску боље држао у запу (јер је он још уз Њемачки рат био арамбапу): његови војници нијесу смјели ићи, куд је који ћео, ни радити, шта је коме било драго; него им је одма почео издавати заповијести, и преступнике шибати и сјећи или из пиштоља гађати (готово као и Црни Ђорђе), а особито за уводе Турске био је издао страшне заповијести, и

ђе је кога нашао и уватио, одма га је сјекао и вјешао; али при свему томе Турци опет не смједну (може бити од Турчијна гласа и од његови ајдука) ударити на Смрдан, него ударе једну ноћ на Боиновића, и, послје жестока боја, освоје Ранитовачу, и Боиновић утече у Видојевицу. Кад у јутру ови испод Ковиљаче угледају, ђе излијећу димови доље око Јадра, нијесу знали, шта је: једни веле, да је од некуд дошао Мијаило Недић, пак пали Љешницу, што су му браћа код ње изгинула; а други веле, да Боиновић пали куће некаким људма, који су нешто скривили па утекли: док дотрчи човек с књигом од Боиновића, и донесе глас, да су Турци прешли. Како глас пукне по логору, да су Турци прешли, и да пале села и робе и арају уз Јадар, одма уђе буна у људе; неки веле: „Ђе је сад моја жена?“ Неки веле: „Ђе су моја ђеца?“ Неки веле: „Ђе је моја мати, или сестра?“ Крчмари одма стану товарити своје мјешине с пићем, а сваки стане своју торбу пртити на леђа. Онда Петар барјактар пошаље неколика момка на коња у Лозницу, да се пали што брже, док нијесу Турци одоздо приспјели; а осталу војску подигне уз Ковиљачу, и испод Гучева пође к Тршићу; но људи како се докопају шуме, окрене сваки својим путем, а уз барјаке остану само они, који нијесу пречега пута имали својој кући; тако преко Пасковца не дође у Тршић више од сто људи. У Тршићу пак нађу Мијаила Недића, који се десио негђе на међи Ваљевској, па чувши, да су Турци прешли, пошао у помоћ са једно сто људи из Ваљевске наије, и које што је он идући преко Јадра још прикупио, које што сад дође, и још се које од куд прикупи, састане се опет око триста војника, па се договоре, да иду оно вече да ударе на Турке у Лозници, док се још нијесу намјестили и утврдили. И тако оно мало војске подијеле на пјешаке и коњике, па пјешаке одведе Јован Тимотијћ, Туртиновац из Вотњака, преко

Башчалука, да ударе озго од планине, а коњици отиду преко Клубаца, да ударе оздо уз поље, па у вароши да се састану. Како се коњици Српски покажу у пољу, Турака изиђе преда њи по десет на једнога, па ји једни стану замамљивати, а други стану издалека залазити, да ји оптеку. Кад то виде Српски коњици, а они побјегну натраг. Пјешаци пак ударе низ ришћанску варош, и видећи Турке ђе пале Турске куће, помисле, да су то Српски коњици, па уђу усред Турака, те ји Турци опколе и побију више од осамдесет; а да им ноћ није помогла, ни један не би главе изнијо.

У Тршићу се било скупило бјезани, које оданде, које из доњи села неколико стотина душа, па је по брду око Мрамора чекала, шта ће та војска Српска учинити у Лозници. Како коњици стигну опет у Тршић, Недић зађе кроз ту бјезан, пак викне неколико пута: „Чујте, вилаете! Турци ошаше за сад у Лозници, и сјутра ће заћи овуда, да пале и робе; прођите се стоке, него бјезите с робљем преко Цера.“ Па онда окрене путем, а бјезан, оставивши стоку, што је ко био поћерао, нагрне за њим. И ту ноћ пређу Јадар, и до ручанице изиђу на Цер; па онђе одморивши се отиду жене и ђеца преко Цера, а људи се опет стану купити у чете. Турци пак са зором изиђу из Лознице, и стану уз Јадар палити и арати, и сјећи и робити ђе кога увате; а у вече се врате с плијеном опет у Лозницу на конак; и тако сваки дан стану чинити.

Како Турчија чује, да су Турци прешли Дрићу, и Србе разбили и рашћерали, он одма дође из Раћевине у Јадар, и на Симину брду стане опет Јадране и своје момке скупљати у гомилу. У том, пошто се разгласи, да су Турци прешли и да пале Јадар, заповједе Јаков и Ђорђије, да иде војска из оближњи наија Јадранима у помоћ, и да гледају како, да се Турци узбију. И тако дође Миловац Грбовић с неколико стотина људи из Ва-

љевске наије, и поп Лука Лазаревић (брат покојнога кнеза Ранка из Свилеуве) с неколико стотина из Шабачке; и које Јадрана и Рађеваца, које Турчијни којекаки ајдука и момака, састане се свега око три иљаде људи. Та се војска купила на Симинову брду готово неђељу дана; а Турци су сваки дан излазили, те палили и арали уз Јадар, нити је ко излазио да им смета, осим Турчија са својим момцима што им је ђешто на растркане чете ударао, као што је један дан узалуд бранио и цркву Јеребичку да не запале. А кад се ова сва војска прикупи, и већ се стану договарати, како ће ударити на Турке, онда у један пут (на Преображеније у јутру) дођу гласови из леђа, да су Турци у јучерањдан преко Мачве отишли у Шабачац! Како ти гласови стигну, војска се одма крене са Симинова брда и пође низ Поцерину пред Турке, да ји у Китогу дочека, кад се врате натраг; но кад дођу у Метлић, онђе је срету други гласови, да су Турци у Шапцу само коње одморили, и у том поарали и попалили оно Српски колиба, што је изнова било пограђено, и посјекли, кога су онако изненада затекли, пак се вратили натраг и отишли преко Дрине. Остала војска Српска окрене к Дрини, и дође у Чокешину на конак. Ту добежи у вече и Турчијн брат Јован с Митровачке скеле, и каже, да је чуо, да се Јаковљеви људи спремају, да га убију; но Турчија га испује, говорећи му, да није вриједан брат његов звати се, и каже му, да се за живота његова никога не боји: ни Јакова, ни Турака, ни Нијемаца; а последије његове смрти нека гледа како зна; и тако га ослободи и опреми опет на скелу. То вече поручи Турчија Мачванским кнезовима и кметовима, да сјутра изиђу предањага у Љешницу или на Јадар, да ји пита, ко проведе Турке кроз Мачву и тамо и амо. Сјутрадан војска Српска удари преко Љешнице (или управо рећи, преко Љешничкишта), и дошавши надомак Јадра, остави се

онђе, да се одмори. Ту стигну и Мачвани, за које је Турчија поручио; но најзнатнији људи (које је он баш и звао) нијесу смјели да дођу, него послали којекаке сиромашке и непознате старчиће; зато се Турчија расрди, и стане викати и псовати, и пријетити, да ће ји исјећи и да ће им куће попалити. Онда поп Лука стане бранити и одговарати Мачване, и тако се њи двојица сваде, те се Лука са својом војском врати натраг, а Турчија, заповијевши Мачванима, да на врат на нос вуку за њим брашно у Лозницу, отиде с Грбовићем и осталом војском у Турску Липницу на конак, онђе ону ноћ попале све, што је могло изгорети (најпослије и чардаке с кукурузимима), па сјутрадан отиду у Лозницу. У Лозници тако исто попале све, што још није било изгорело, па више не ћедну ићи к Дрини, него се измакну у Клуцце, и улогоре војску (без шанца и без и каке тврђе) по једном брду. Други дан навале Мачвани с брашном. Но војске стане сваки дан мање бивати: Јадрани отиду да граде колибе и да се направљају за зимовање, а остали се кад који стану измицати. Тако последије 3—4 дана од све војске не остане 300 људи у скупу. У један дан пак трчећк неко од Лознице на коњу избаци пушку, па повиче: „Ето Турака!“ Турчија с ајдуцима стане се спремати да се бије, а остали људи, видећи, да ту није мјеста за бој с Турцима, прсну куд који, сам Грбовић остане с неколика момка; а кад се мало последије види, да нема Турака, онда и Грбовић отиде у Тршић на конак, а онђе заноћи сам Турчија са својим ајдуцима, па се сјутра у јутру пресели и он у Тршић.

Још како је Турчија изишао у наију Шабачку и Јаковљеве људе рашћерао, а мјесто њи своје пометао, Јаков му је одма почео о глави радити; зато сад разгласи, да је Турчија издао Јадар и Мачву Турцима за новце, и да је он сам Турке навео, те толику штету починише; а уз то су још

и Ђуртиновци ђекоји отимали од људи којешта (као што се онда по свој земљи, ђе мање, ђе више, догађало), а многи су то чинили на Ђуртино име, који Ђурте нигда нијесу ни виђели. Еле Јаков за све ово на Врачару код Црнога Ђорђија и код остали поглавица оптужи Ђурчију, као издајника и ајдука и зулумћара, и добије допуштење, да иде својском, да га убије, и онај крај да умири и уреди. И да би то лакше могао учинити, и као да би свагда имао изговор, да га није он сам убио, него у договору са свима, подигне нешто војске и из Бијоградске наије. С овом војском изишавши он у наију Шабачку, није дирао ништа у Ђурчијна брата, ни у остале Ђуртиновце, који су се по селима налазили, него прође с миром до у Ново село, па онђе улогоривши војску, пише Ђурчију у Јадар, да му дође на састанак, да се договоре, како ће у напредак онај крај чувати од Турака. Ђурчија примивши ту књигу, нити се шта бојећи ни сумњајући, остави све своје момке у Јадру, а он само с тројицом (са Симом из Церовца, и с Петром и Николом, два рођена брата, из Бадање) дође у Ново село. Прем да је Јаков имао читаву војску, а Ђурчија само три момка, али је опет био у великој бризи, како ће га погубити, јер се бојао, да не опази, и да се опет не поајдучи, пак послије не би од њега нигђе имао мира ни дању ни ноћу; а како се гођ бојао њега, тако се бојао и његова момка, Сима Церовца; зато ји, кад дођу, прими врло лијепо, а одреди своје момке, да гледају како из пријеваре обојицу у једно вријеме да убију. Кад Ђурчија послије ручка легне под чадором да спава, Јаковљевци сједну са Симом на некакој клади, пак навале те га опоје, па се онда учине, као да оће с њим да пазаре пиштоље; а кад он једнима да пиштоље да гледају, други га с леђа превале преко кладе, и закољу као јагње. Опавивши то један од оне двојице браће из Бадање, отрчи Ђурчији под чадор, пак повиче: „Арамба-

ша, од Бога нашао! убише Ваљевци Сима!” Онда Ђурчија скочи, па повиче: „Камо мој коњ?” А кад види, да се већ ни до коња доћи не може, онда спопадне пушку по средини, па побјегне преко логора, а Јаковљевци повичу: „Ај, море! удрите ајдука”, и са свију страна стану пушке пуцати на њега, и одма га онако у бјежању удари седамнаест пушака; а кад види, да више не може бјежати, онда потегне пиштољ, те из једне колибе рашћера људе, пак сам у њој сједне, и пошто избаци неколике пушке на људе, који су на њега једнако изикола пуцали, надвладају га ране, и падне на земљу, а људи са стране притрче, те га примлате пушкама кијачки, и још онако са жива свуку и разграбе аљине и оружје. Тако му погину ту и она обадва момка из Бадање. Како Ђурчије нестале на овоме свијету, Јаков одма пошаље своје људе, те му убију и брата на Митровачкој скели; а друге разашље по свој Шабачкој наији, те побију више од 30 Ђуртиноваца, а остали се разбјегну и посакривају. Јаков по том намјести опет своје људе по наији Шабачкој, као што су и прије били, и наплативши добро своју попутнину, како од Мачвана, што су Турке пропустили, тако и од Шабачки Турака, што су ји примали, врати се с војском к Бијограду.

Бећир-паша, дошавши к Бијограду, остави се код Бијели вода; но пошто онђе посједи неколико дана, и види, да Срби, прем да су му давали, шта му је гођ требало, већ ни мало не личе на рају цареву, намисли, да иде у Бијоград, из кога су даије већ биле ишћеране ево овако: Знајући Срби, да Гушанац с крџалијама својим само за новце служи и брани даије, почели су му били још одавно тајно обрицати новце и Бијоградски пашалук, да им изда даије, и он је на то пристао, и неколико је пута слао своје људе ноћу, те су се о том разговарали и договарали са Србима; но будући да је у даија било више војске, него у ње-

га, зато није могао то одма учинити, него је чекао згуду. Тако кад се Бећир-паша с војском прикучи к Бијограду, он научи своја неколика момка, те се начине као да су даијнске уводе, и отиду тајно те кажу даијама, да је он уговорио са Србима и с Бећир-пашом и с многим другим Турцима из Бијограда, како се Бећир-паша прикучи к Бијограду, да он са својим крџалијама учини јуриш у варош и да побије даије, и Бећир-пашу, као царева везира да пусти у град. Даије то одма вјерују, јер су се и сами тога бојали, и, не знајући шта друго чинити, таман кад Бећир-паша дође на Бијеле воде, њи четворица покупе своје благо, пак с неколико момака сједну у четокаик и побјегну низ Дунаво у Адакале, а жене и ђецу оставе у Бијограду. Како се они навезу на Дунаво, Гушанац одма са својим крџалијама уђе у варош, и паравши и оплијенивши не само њиове куће и конике, него и други ђекоји богатији и мирни Турака, а зликовце и бећаре и бескућанике прикупивши к себи, начини се он сам, мјесто њи четворице, даија Бијоградски.

Бећир-паша дакле, једно поплашен од Срба, а друго обрадован, што су даије побјегле из Бијограда, крене се од Бијели вода, и преко Врачара кроз Српску војску, која је с обје стране пута била у врсте намјештена и пуцала му из пушакана веселје, отиде у Бијоград. А како даија нестане у Бијограду, већ и бој престане по Врачару, и Срби стану долазити у Бијоград, и доносити таин, како Бећир-паши и Аги-Асан-паши, тако и Гушанцу. Кад Бећир-паша каже кнезовима и осталим поглавицама Српским, да је већ мир: даије су проћеране, а раја сад нека остави оружје, пак нека иду сваки својој кући, и нека на миру ору и копају, као што су и од прије радили; онда му Срби одговоре, да мира нема, докле су гођ даије у животу, јер ће оне, макар ђе биле, опет покупити војску и доћи, те њи узнемиривати; него он, ако

је рад правоме миру, нека гледа, макар на који начин, да даије, живе, или главе њиове, дођу Србима у руке, да се јамачно увјере, да њи више нема на овоме свијету. Кад то чује Бећир-паша, он одма напише бурунтију Ибраиму, управитељу Адакалскоме, да је царска воља и заповијест, да он даије, као царске противнике, живе или мртве, преда Србима; по том заповједи Реџеју, синовцу Ибраимову, који се тада у Бијограду десио, те и он уз ту бурунтију напише књигу стрицу своме, и препоручи му, да гледа, то одма да учини; па одма ту бурунтију с књигом Реџеповом преда Србима, и каже им, да је по њиовом човеку с неколико момака пошаљу у Адакале, те ће им се даије предати. Примивши Срби ту бурунтију, одма одреде Миленка Стојковића, бимбашу наије Пожаревачке, са 40 момака, и пошаљу га с њом у Адакале. Кад Миленко дође према Ршави, он своје момке сакрије у шуми, а сам отиде у Адакале, те преда Ибраиму везиреву бурунтију и Реџепову књигу. Кад Ибраим види, шта му се пише, он каже Миленку, да дође с момцима довече, кад се смркне, те ће му он показати кућу, ђе даије сједе, па он послије нека ради с њима, како му драго. Тако се Миленко врати к својим момцима, па ји у вече доведе у Адакале, а Ибраим му покаже прстом једну кућу, у којој су гореле свијеће у собама, говорећи: „Ето ту су даије”. Онда Миленко с момцима опколи кућу, и убије ји сву четворицу, и главе им одсијече и донесе у Бијоград. И тако се тобоже учини мир; и да би се лакше заборавило све, што је било, двор Турски пошаље у Бијоград другога везира (*Сулеман-пашу*), а Агу Асан-пашу премјести на други пашалук.

Кад се већ са Србима као сврши посао, и Бећир-паша и Ага Асан-паша стану се спремати, да одлазе сваки на своју страну, онда Гушанац запита Сулеман-пашу, ко ће њему платити, што је оно љето војевао са својим крџалијама, јер вели да

од даија није примио ни паре; а Сулеман-паша му одговори, да иште од Бећир-паше, нека му он плати, јер је њега цар одредио и послао да Србију умири, и његова ће сад зато бити чест и слава. Онда Гушанац навали од Бећир-паше искати плату, а кад овај немадне чим да му плати, он у доњему граду постави око њега своје крдалије, и каже му, да оданде жив не ће изићи, док му не плати; а азнадар Бећир-пашин, кога су такођер чували, некако се излаже у Земун, као да тражи новаца у зајам, па оданде преко Сријема утече у Босну. Кад се Бећир-паша види у такој невољи, он стане Србе молити и заклињати, да га откупе и избаве од Гушанца, и Срби се погоде с Гушанцем, но ни они нијесу имали свију новаца да му одма даду, него му пола остану дужни, и Реџеп се подјамчи за њи, и даде Гушанцу свога брата Салија у залогу. И тако се Бећир-паша избави, и под саму зиму отиде у Босну само с неколике стотике људи, а остала му војска готово сва пропадне у Србији: које Бошњаке и Ерцеговце повата грозница од доњоземски вода, и помру у Бијограду и око Бијограда, које побјегну кад који натраг, па ји Срби побију по селима.

Овога љета било се побунило у пашалуку Бијоградскоме 10 наија, т. ј. Бијоградска, Шабачка, Ваљевска, Рудничка, Крагујевачка, Јагодинска, Грочанска, Смедеревска, Гупријска и Пожаревачка; и од Босанскога пашалука двије кнежине Зворничке наије: Јадар и Рађевина. А поглавице војничке, осим Црнога Борђија, најзнатније су биле ове: *Јаков Ненадовић*, из наије Ваљевске; *Јанко Катић*, из Бијоградске; *Васо Чарайић*, из Грочанске; *Милан Обреновић*, из Рудничке; у наији Пожаревачкој *Миленко Стојковић* и *Петар Добрињац*; у Смедеревској *Ђуша Вулићевић* из Азање и *Обрид* из Крсне; у наији Јагодинској *Стефан Јаковљевић*; у наији Шабачкој поп *Лука Лазаревић*, и *Остоја Сјуж* из *Шайца*. Станоје Главаш и Борђије Ђур-

чија били су на гласу само као *јунаци*; али наија своји управо нијесу имали (као ни Спуж), него је Главаш ишао уз Борђија, а Ђурчија изнајприје уз Јакова, а послије сам са својим момцима.

Послије смрти Ђурчијне дође у Лозницу *Мемед-капетан Видлић*, који је с Бећир-пашом био прошао у Бијоград, те он стане Јадране наново купити и преправљати да се бране, ако би синовац његов, Али-бег, опет ударио с војском на Јадар; а пошто се Бећир-паша врати из Бијограда, и он се као помири с Али-бегом и с његовим братом, Капетан-пашом, и отиде у Зворник, а у Јадру постану два нова господара Српска: *Антоније Бојићевић* из Клубаца, и *Јефто Савић* из Тршића. Они, с договором Јакова и Црнога Борђија, опет одвоје Јадар и Рађевину од Бијоградскога пашалука, и учине с Турцима оваки мир: 1) Да нема читлука; 2) Они да плаћају Капетан-паши арач и порезу, више ништа; а и ове дације они сами да купе; 3) Они сами између себе да суде и уређују по својој вољи; 4) Турци никаким послом да не иду по селима, осим спаије да изиђу један пут у години, да покупе њиов десетак и главницу; 5) Да војска Босанска, ако би у напредак пошла на оне Србе у Бијоградском пашалуку, не може ићи преко Јадра (да не би послије они Срби одоздо дошли, и њи опет на силу подигли), него доље на Мачви да прелази Дрину; 6) За знак, да војска Турска у напредак нити ће преко њи ићи доље на Србе, нити ће њима каква зулума чинити, даде им Капетан-паша свога рођака *Дервиш-аги*, да сједи међу њима; а 7) За знак, да они више неће пристајати с оним Србима одоздо, они пошаљу Капетан-паши у залогу неколико кметова, и покупе између себе нешто оружја, те га у намастиру Трноши затворе у једну собу, а кључ даду Дервиш-аги (послије дођу некаки људи из Ваљевске наије ноћу, те оно све оружје, ако је и рђаво било, однесу).

Кнезови и остали поглавари изнајприје изберу и поставе Црнога Ђорђија, као готово да им буде слуга; али он, добивши власт и силу у руке, стане владати и свима заповиједати господарски. Кад се ова буна овако срећно протегне и они виде, да старјешинство доноси чест и славу и богатство, онда се сваки стане кајати, што није он старјешина; и ђекоји од ови већи наијски старјешина стане радити, ако не може над свима бити старјешина, барем у својој наији да му нико не заповиједа. Зато стану викати на Црнога Ђорђија, да је он ајдук, и да ајдук земљом и народом нити је кад управљао, нити може управљати. А ни једноме од ови поглавица није тако било за невољу, да се на очиглед сад одма мрази око тога с Црним Ђорђијем, као кнезу Теодосији; јер он не само што је главно старјешинство од себе одбацио и Ђорђији наметнуо, него му Ђорђије мало по мало и наију Крагујевачку, у којој су изнајприје обојица заповиједали, узме сву под своју власт. Зато се он у Пећанима (више Остружнице) свади с Ђорђијем, и потегне из пушке да га убије, но пушка га превари, а Ђорђије онда потегне, те њега посред сриједе, говорећи: „Којекуде, по души те —! кад си ти знао боље од мене уређивати и заповиједати, зашто си мене нагонио, да се овога посла примам?” А од остали наијски поглавица најстрашнији су били за Ђорђија Јанко Катић и Јаков Ненадовић: Јанко са својом памећу и с јунаштвом; Јаков пак (који није ни био на избору Ђорђијну) с именом свога покојнога брата и с наијом Ваљевском, која је између највећи у Србији, а уз то се још особито био понијо и посилио, што је прву чебану и прве топове из Њемачке добио, и што је Шабац освојио. Ова су му двојица у свакој прилици показивали, не само да он није већи од њи, него да није ни као они, али, једно не имајући нужде ни узрока, да се онако из близа свађају, као кнез Теодоси-

је, а друго, бојећи се колико један другог, толико сви Турака, остану на миру управљајући сваки својом наијом. А како гођ што су ове наијске поглавице викале на Ђорђија, да је ајдук, тако су га и паше у Бијограду држале само за арамбаши, и кад су се о миру и о другим народним пословима разговарали, нити су га звали, нити им је он ишао, него су понајвише ишли кнезови и знатнији кметови. Али Гушанац, или што је у том био паметнији од паша, знајући, да је онај највећи господар, који власт и силу у рукама има, или што је виђео, да Ђорђија тако презиру, као и њега, највише се с њим договарао.

Срби су истина ову буну почели само из очајанија. О срећнијему напретку нико није могао ни сањати, а камо ли најави мислити, него да се освете субашама и даијама, и, ако би како било могуће, да ји проћерају, пак да остану опет раја под владањем доброга царава везира, као што је било и под Аци-Мустајпашом; али сад, острвивши се тако срећно на Турску крв и намамивши на пљачку, и познавши сладост слободе, и прости је народ изгубио вољу, а камо ли поглавице, опет тако постати раја Турска. Да се сами од Турака отети не могу, то су знали сви, него намисле, да моле какога ришћанског цара, да ји тако помири с Турцима, да плаћају осјеком, а сами између себе да владају и заповиједају. Из различни тадашњи опстојатељства најпослије пристану сви, да се пошаљу посланици у Русију. И тако у мјесецу Августу, у оно исто вријеме, кад су се с Бећир-пашом и с Гушанцем по Бијограду мирили, одреде Петра Новаковића Чардаклију (родом од некуд с Арнаутске границе, па уз Њемачки рат постао капетан у фрајкору Српскоме, и по том отишао у Њемачку, а сад, оставивши пензију, пребјегао опет у Србију), и Јаковљева синовца, проту Матију Ненадовића, и Јована Протћа из Пожаревца, и пошаљу ји у Петербург,

Тако се са свршетком ове јесени сврши прва година овога војевања. Поглавице Српске своје топове мало сакрију, а војнике распусте, те отиду сваки својој кући, али им закажу, да буду свагда готови, ако би се од куд каки Турци против њи појавили; а и они само по с неколико момака отиду сваки својој кући, и стану чекати, какав ће им глас посланици из Русије донијети. Турака је у ови 10 побуњени наија било само у Бијограду, у Смедереву и у Шапцу. Смедеревци и Шапчани били су мало као под Српском владом, а у Бијограду је била са свим влада Турска, као и отприје. И овај је нови везир (Сулеман-паша) само име носио, а Гушанац је, мјесто даија, био прави господар. Он се побрати с Црним Ђорђијем, па пошаље неколико атова и ћуркова на дар како својме побратиму, тако и Јакову и Јанку Катићу; а Срби су њему давали сијена, јечма, дрва, оваца, говеда, меда, масла, а по мало и новаца, и једнако су му ласкали, да ће бити везир у Бијограду.

Друга година српскога војевања на даије

Како је мир прошавше године између Срба и Турака начињен, онако је и трајао. Српске поглавице одма по Божићу стану се са својим момцима прикупљати к Београду, и сам Кара-Ђорђије око малог Божића дође у Остружњицу, као да се договарају с Турцима. А и за ова два-три месеца, што су тобоже у миру били, Турци се у Београду заваде и побију између себе. Какогод што се пре Гушанац надао, да ће бити у Београду везир, ако истера даије; тако је сад мислио Реџеп за себе, ако истера Гушанца. А код Гушанца је у Београду било неколико бимбаша Реџепови земљака (из Арнаутске); тако Реџеп преко свога брата Салија, који је код Гушанца био у залози, завади ове бимбаше с Гушанцем, и они, узевши Салија, са својим друштвом изиђу из града у варош, и стану се бити с Гушанцем, но Гушанац ји надвлада и истера из Београда са свим. Сад се ове бимбаше посвађају између себе, бацајући један на другога кривицу, што им је овај посао тако у назадак пошао, па сви навале од Салија искати новце. Чувши Реџеп, шта се ради по Београду, он одма дође у Земун, те састави нешто новаца, и даде овим својим земљацима, а за остало каже им, да са собом поведу низ Дунаво брата његова Салија, док он све новце не састави и не да. Кад крџалије приме ове новце, они се поделе на двоје, па бимбаша Ганић са својим друштвом каже, да они не ће низ

Дунаво, него оће преко Шумадије на вилает, и зато навале, те се наплате сасвим, па отиду, куд су наумили; а Бећир-Баков и Али-Призрен с њиовим друштвом дођу са Салијом низ Дунаво. Како су ове крџалије из Београда истеране, Гушанац је одма послао Србима бурунгију од везира Београдскога, да ји ни пошто не пуштају кроз земљу, него све да ји побију. Срби то једва дочекају, па ове крџалије, што су пошле низ Дунаво, не тедну на Морави превести, него потопивши сами скеле на другој страни, кажу им, да су скеле покварене, него да чекају, док се оправе. Тако ове крџалије (који је било око три стотине) не могући прећи на десну страну Мораве, наместе се у Куличу, где им дође и Реџеп из Немачке. У том и Јанко Катић, подигнувши неколико стотина људи из оближњи села наије Београдске, стигне на Кулич, као да крџалије прати и конаке да им готови. Кад се Катић и Реџеп на Куличу састану, и стану се с коња разговарати, некакав Гушанчев крџалија, кога је Гушанац, са знањем и договором Српским, уз ове опремио, да заметне кавгу са Србима, потегне из пушке као да убије Катића, но не погодивши њега, убије за њим Реџепова момка. Како та пушка пукне, крџалија одма побегне уз Дунаво, а Срби онда скоче на Реџепа, и стану викати, да је то све његово масло, и да он оће на вери Катића да убије; и Реџеп, видећи, да му правдање не помаже, једва некако уграби брата и једну ораницу, те утече у Немачку. Тако и бимбаша Бећир-Баков уграби једну ораницу, и са седамнаест момака побегне низ Дунаво до ушћа Млавскога, па оданде сам утече пешице, а друштво му све побију Срби онде. Ове пак остале крџалије поведу Срби из Кулича до Асан-пашине паланке, па ји онде ноћу побију све (у почетку месеца Февруарија 1805. године).

Српски посланици ударе преко Аркова, и онде нађу Теодора Филиповића, родом из Срема из

Руме, који је, свршивши у Маџарској школе и поставши доктор права, из Беча прошавше године са Чардаклијном женом био отишао у Русију, и дошао у Арков за професора, но будући да му се, особито као јектичаву човеку, она земља није допала, зато стане молити посланике, да би га изискали к себи, као за толмача и секретара, само да лепим и поштеним начином изиђе из Русије. Посланицима је таки човек управо требао, зато га драговољно изишту, и отишавши оданде с њиме, дођу у Петербург на Митров дан (1804. године). Из Петербурга у Србију дођу натраг прота Ненадовић и Јован Протић у почетку месеца Февруарија, а Теодор Филиповић чак испред Ђурђева дне, и сви, од прилике, с овим гласовима: „да Срби пошљу посланике у Цариград, и да ишту од султана оно, што су ради имати, а Русија ће, колико буде могуће, гледати преко свога елчије у Цариграду, да би се њиова жеља испунила”. По овим гласовима Срби око Ђурђева дне учине скупштину у Остружњици, и одреде Стефана Живковића, који им је прошавше године из Земуна почео џебану давати, и проту из Шопића (из наије Београдске), да иду у Букреш, па оданде с Чардаклијом, који, како је отишао у Петербург, у Србију још није ни долазио, у Цариград, да у име народа ишту од султана, да Срби Турскоме двору илађају осеком за све дације, а у земљи сами да суде и да управљају; и да би им то тврђе и јостојаније било, да им се допусти, да се у све градове по Београдском ипашалуку метне Српска војска, да ји она у најпредак чува. Истина да Стефан Живковић, који је Турке познавао боље него и ко други од Срба, проговори, да ће Турци тешко градове дати Србима у руке, додајући још и то, да Турци Цариградски не броје у Србији градове само оне, у којима се данас живи, него и Рам, и Кулич, и Борач, и Бог зна, колико још пусти зидина у Србији има, које су у Цариграду све градови

записани, и диздари њихови улефу једу; но други, доказујући, да се код таки силни Турака, који свога цара обично слушају по својој вољи, ни на какве уговоре ослонити не може, док су год градови у њиовим рукама, не допусте, да се то изостави. На овој скупштини састављен је и овај рачун од трошкова земаљски, од како су се Срби стали бити с даијама, и дат је посланицима, да га у Цариграду покажу, ако би Турци што споменули за лањске и овогодишње араче и остале земаљске дације:

	грош.	паре
Дато Гушанцу (да изда даије?) .	180000	—
Дато опет Гушанцу за Бећир-пашу	95000	—
Трошка Бећир-пашина у Београду	40000	—
Дато Гушанцу за 120 његови крџалија	54000	—
Тројици везира и Реџепу док су били у Београду дато у новцима и у заири	488090	—
Бећир-паши, кад је дошао из Босне и опет кад се вратио натраг, дато за трошак	130700	—
Већил-арч узео од кнезова	16500	—
Срби потрошили за рану и за џебану	850000	—
Дато Сулеман-паши и Муасилу готови	200000	—
Опет дато с тавилима (квитама) .	71278	20
	2,135568	20

У том двор Турски, разумевши које од Бећир-паше, које с различни други страна, да се Србија није умирила, него да су од раје постали господари и војници, и да се сад тек прави немир отворити може, препоручи Карабогданскоме кнезу, Мурузу, да он гледа, не би ли како умирио Србе на овај начин: да се поглавицама даду кнезовски берати, па да живе мирно под добрим пашом, као што су, од прилике, и под Аџи-Мустај-пашом

живели. Примивши Муруз ову препоруку, одма одреди и пошаље у Србију спатара Василија Калигара и Зографскога (из Свете Горе) архимандрита Серафима, који је био родом Бугарин и тада се налазио у Карабогданској у Зографскоме метоху Добровцу. Ови Мурузови посланици дођу Немачком страном у Земун баш кад се скупштина у Остружњици почињала, и Срби им одма одговоре, да од тога мира сад не може бити ништа, јер они сами своје људе опремају у Цариград ради тога посла.

Прошавше године остале су од Београдскога пашалука три наије, које се нису биле побуниле, то јест: Пожешка, Ужичка и Сокошка. Срби су у овим наијама били само на опазу, да ји Турци откуд не поробе и не поарају; а Турци су се у наији Ужичкој и у Сокоској били прибрани у градове, а у Пожешкој у Карановац, где су се добро били утврдили. Ако и нису Срби ударали на ове Турке, они су цело лето једнако ударали на Србе, као помажући даијама, а сад особито прибрани се к њима којекаки бегунци и протераници одовуд из предати и попаљени градова и вароши, који су једнако овим побуњеним Србима претили, а по оним мирним наијама чинили свакојаки зулум, као и од пре; зато Срби, добивши сад надежду, да ће њиова влада и господство остати, науме и договоре се на тој Остружњичкој скупштини, да и ове три наије присвоје к себи. И тако оставивши Катића, да се налази око Београда, и да пази на Гушанца, с којим су још токорсе у пријатељству били, Карањорђије узме Васу Чарапића, и Ђушу Вулићевића с нешто војске из њиови наија, и проту Ненадовића с топом и с једном кумпанијом из Ваљевске наије, те пређу у наију Пожешку и опколе Карановац, па оданде пошаљу књигу Фератагићу, паши Новопазарскоме, да он извади из Карановца своје људе, који су Карановчанима били дошли у помоћ, а с Карановчанима они како начине. Не дочекав-

ши одговора на ову књигу Срби ударе на Карановац, но Турци ји узбију и тако разбију, да се Српска војска готово сва разбегне, и Кара-Ђорђије сам собом отиде у врбовку (да диже војску наново), а онде, с оно мало војске, што се није било разбегло, остави оне друге поглавице. У том, на Српску књигу, Фератагић пошаље к Србима свога силиктара с братом владике Новопазарскога, да изваде све Турке из Карановца. Срби, имајући тако мало војске, не смедну ове посланике Фератагићеве пустити у свој логор, него ји уставе на другом месту, и изишавши им на састанак, кажу за Кара-Ђорђија, да је отишао по велике топове. Онда силиктар рече, да пишу Кара-Ђорђију, да се врати, да оне све Турке из Карановца изваде. Срби то једва дочекају, и одма пишу Кара-Ђорђију, те се врати, и по млогом цењкању и погађању уговоре, да Карановчани врате Кара-Ђорђијну некаку велику шешану, коју су Срби бежећи оставили, и да му даду једнога ата. И тако Карановчани, давши Кара-Ђорђију шешану и лепа кулатаста ата покривена црвеном чохом до копита, изиђу (на Петров дан) са свим из Карановца и отиду у Нови пазар, а Срби уђу у Карановац, и попале све, што је могло изгорети.

Кад се прота Ненадовић с Карановца врати с топом у наију Ваљевску, онда Јаков позове Милана Обреновића с наијом Рудничком, и Ади-Мелентија, архимандрита Рачанскога, с неколике стотине људи из наије Сокоске, те пођу на Ужице, у коме су се некакав Омер-ага и Бего Новљанин, први дошавши онде прошавше зиме из Видина, а други из Босне, читаве даије били начинили. Чувши Ужичани, да Јаков иде на њи с војском и с топовима, они изберу између себе двадесет стари Турака, те ји пошаљу предањ у гору Црнокосу, да виде, јели то истина, и да га питају, куд се подигао, и зашто. Кад ови Турци срету Јакова с војском у Црнокоси, и опипавши му топове својим рука-

ма, увере се, да нису дрвени, као што се у Ужицу говорило, него баш прави топови, они заплачу, и стану га питати, зашто он, као царева раја, иде да бије Ужице, царев град, и у њему царева Турке, који ником ништа нису учинили; и од куда му ти топови. А Јаков им одговори, да он не иде да бије Ужице и у њему царева Турке, него иде да бије царева противнике и зулумћаре, Омер-Агу и Бегу Новљанина, који цара не слушају и против његове воље раји му зулум чине и земљу узнемирују; и да му је цар те топове дао, да такове зулумћаре бије и истребљује, него они, ако су ради на миру остати, нека му предаду Омер-агу и Бегу Новљанина, па ће се он вратити натраг не избацивши ни пушке на Ужице. На то му Турци одговоре, да они то не могу учинити, јер вера не подноси, да брат брата преда душманину у руке (а да то вера и подноси, Омер-ага се ласно не би дао предати Србима у руке, јер је он имао момака и друштва, па је заповедао Ужичанима; но Турци ови то нису смели казати, јер је међу њима било и Омер-агини људи). Онда им Јаков рече: „Е, добро, кад не можете, а ви идите у Ужице, те кажите и Омер-аги и свим Ужичанима, шта сте чули и видели.“ И тако се ови Турци врате натраг, а Јаков с војском отиде за њима, те опколи Ужице са свију страна, и, наместивши своја два топа на брду Татинцу, стане пуцати на њега; но пошто је читав дан узалуд пуцао, научи га некакав старац из ужичке наије, те у вече премести топове на поље Крчагово (одакле су негда Немци Ужице узимали), и оданде сутрадан (лицем на Илијн дан) другим топом запали кућу у Ужицу, и како су куће биле све дрвене, и у летно доба суве, а на већу још несрећу Турску дуне ветар, тако ватра за један час обузме сву варош, жена и деце стане дрека, и све повиче, и мало и велико, да се боље Србима предати, него живи да горе. Онда Омер-ага и Бего Новљанин с нешто своји момака

побегну из Ужица, а Ужичани изберу између себе тридесет стари Турака, те ји пошаљу к Јакову, да му даду педесет иљада гроша и осамдесет атова, и да га моле, само да ји у граду и у вароши остави на миру, а у наију се они у напредак ништа не ће мешати, него он нека заповеда и уређује, како му драго. Јаков узевши радо те новце и атове, учини од њи исе свима својим војницима и поглавицама, и кнеза Алексу Поповића постави војводом над наијом Ужичком, па се врати натраг. Тако Срби и Ужичане предаду, као и Шапчане и Смедеревце, а Сокољанима не могући ништа у ономе камену учинити, поставе само страже око Сокола, да им Турци не би каку штету учинили; а наија и Соколка остане под Српском владом, као и друге, и постави јој се старешина Аци-Мелентије, архимандрит Рачански.

Кад Српски посланици дођу у Цариград, и предаду Турцима своју молбу, Турци се упропасте видевши, шта раја иште, па стану псовати и викати: „Шта ће раји градови? Ово није раја; ово су ајдуци.“ Па онда њи сву тројицу под стражу, а цар постави Нишкога Афис-пашу Београдским везиром, и заповеди му, да дигне војску, па да иде управо у Београд, и земљу на силу да умири. Кад се већ чује, да Афис-паша купи војску и опрема се јамачно на Србију, онда Живковић, који је знао добро и Турски и Грчки, стане говорити Турској господи по Цариграду: „Сад цар шаље Афис-пашу у Србију, а народ, не имајући од нас никака гласа, не ће знати ни веровати, да он иде по царској вољи и заповести, него ће помислити, да иде сам од своје воље, па ће се побити с њиме, и биће триста јада наново; него пустите мене да идем у Србију, да кажем народу, да је тако царска воља, и да се неprotиве, већ да приме Афис-пашу у Београд; а међу тим, ако се што сумњате, ево моја два друга нека остану овде, док се ови **послови** не сврше и Афис-паша срећно не дође у Београд.“

Турцима се учини, да Живковић има све право, што говори, и кажу му, да се спреми, и што брже да иде у Србију. Онда он отиде, те нађе онде некаквог човека, и препоручи му, да разбира за Афис-пашу, и да долази кашто да обилази проту и Чардаклију, па како се чује, да се Афис-паша с војском прикучује к Србији, да ји како ноћу изведе и сакрије где. Кад Живковић и то уреди, онда изиђе из Цариграда, па на врат на нос потрчи у Србију. На Ниш ваља да не смедне ударити од Афис-паше, или од други Турака, који су га, као рођеног Нишлију, познавали, него удари уз Дунаво, но негде око Пореча увате га Реџепови Турци, и пођу да га убију, те се једва излаже и од смрти избави. Кад наступи у побуњену Србију, стану га људи сретати и питати, како је, јесу ли што свршили, а он им почне говорити: „Добро, браћо, вала Богу, никад боље: цар нам даде све, што смо тели и желели, и одреди нам Афис-пашу са триста људи у Београд, само да се зна, да је земља царска; него после дођоше гласови, да је Афис-паша накупио којекаке своје породице и момака и беспослица неколике иљаде људи, и тако место триста људи подигао читаву војску; зато из Цариграда послаше мене напред, да вам кажем, и да гледамо, ако Афис-паша дође са триста људи, да га примимо у Београд, ако ли поведе више, да се бијемо с њим, јер и он цара не слуша, како се по његовој заповести не влада.“ Такове гласове Живковић посеје по народу, кудгод прође, а Кара-Ђорђију и осталим старешинама каже управо, како је. Како ови гласови дођу у Србију, Срби одма стану купити војску, и Миленко и Петар поите с наијом Пожаревачком к Ђуприји, а Кара-Ђорђије стане прикупљати наију Смедеревску и Крагујевачку к Јагодина. Живковић пак да омете и Гушанца, да не би он међу тим, кад војска Српска отиде пред Афис-пашу, изишао с крџалијама да пали и да ара и роби села, отиде му у Земунски контумац на састанак, и, на пита-

ње његово: шта су свршили у Цариграду, каже му, да су искали њега за везира, и да су им га најпре били обрели дати, па после Афис-пашини пријатељи подвале новце, и поставе Афис-пашу: „И ето га”, вели, „иде у Београд, него сад не знамо, шта ћемо чинити; шта велиш ти, Алил-ага?” А Гушанац му каже, да иду, да га бију, и да га ни пошто не пуштају к Београду.

Афис-паша накупи преко двадесет иљада војске. Како до тада, ни прошавше ни ове године, још никака права војска није ударала на Србе, тако он не само што нимало није сумњао, да ће ји покорити, него повуче са собом млоштво личина, којима ће поглавице везати и вешати, и неколико кола абени капица и мали бритвица: капице да разда народу место фесова и шалова, а бритвице место оружја. С оваком оправом и надеждом он у почетку месеца Августа дође у Параћин, и оданде одреди Смаил-агу Бањскога и још неколико Турака, те ји пошаље, да се разговарају с Миленком и с Петром, који су се са две иљаде и пет стотина људи и с једним гвозденим топом били улогорили на Иванковцу ниже Раванице. Његов је поздрав Србима био ово: да он низ Ресаву преко наије Пожаревачке иде у Београд, него да му гледају конаке да нареду, и народ оружје да да, и да буде раја, као што је и био. Срби му на то одговоре: „Добро! ми смо чули, да он иде у Београд, и конаке смо му наредили, али не преко наије Пожаревачке, него на Јагодину и на Асан-пашину паланку, царским путем, куд су и до сад везири ишли; а ове су наије с ове стране Мораве позаране и попаљене, и готово опустеле: људи немају ни сами шта да једу, а камо ли војсци конаке да дају. За оружје пак, кад дође у Београд, гледаћемо; а ми смо раја царева и онако.” Афис-паша, као да је знао, да га Срби маме у оне шуме и гудуре, кроз које ваља проћи, док се царским путем дође из Јагодине у Гроцку, није смео ни пошто да се

упусти, да иде онуда, него још један пут пошаље своје људе к Србима на разговор; а кад види, да Срби држе једно, те једно, онда рече: „Ја знам где је Београд, нити треба м'ајдука, да ми казују и заповедају, којим ћу путем у њега ићи.” Па дигне војску из Параћина, те удари на Српске шанце на Иванковцу, да ји онако узгред очисти, да му не остају за леђима; и тако ударивши се ту, били су се од јутра до мрака, Турци једнако јуришајући, а Срби се бранећи. Турци освоје мали Српски шанцац, у коме је био и топ, а Срби опет, који нису били у шанчеве затворени, отму у шуми од њи дебану, и у великом шанцу одрже се рабро; и Турака у јуришању толико изгине, да се Афис-паша готово уплаши, и о Србима са свим друкчије стане мислити. Како ноћ бој прекине, тако Турци заноће око шанца Српскога. Тај исти дан дође Кара-Ђорђије у Јагодину са пет иљада људи и са три топа и једним кубузом, и чувши, да Афис-паша не ће царским путем у Београд, него да се бије с Миленком и Петром, поити и он тамо; и таман кад Турци стану мало да почину од боја, дође им увода и каже: „Ето Кара-Ђорђија на Мораву са десет иљада војске!” Турци помисле: „Шта ћемо сад? Кад ево овије нема шака људи, па се не даду, и толике јунаке погубисмо око њи, а камо ли сад, кад стигне Кара-Ђорђије с толиком војском! Него бежи!” Па онда место барјака, које су били испобадали око Српскога шанца, ударе полако шумнате гране (да не би Срби опазили где они беже, па да ји не би потерали), и брже боље побегну у Параћин. Ту ноћ стигне и Кара-Ђорђије с војском на Иванковац, и видећи да је Афис-паша побегао у Параћин, опреме се у јутру и пођу сви за њим. И дошавши до Параћина, стану с некака брдељка из топова пуцати у варош, и звати Афис-пашу, да изиђе на мејдан, да не пале вароши, која им ништа није крива. Кад то види и чује Афис-паша, он одма остави и Параћин, и побегне чак у

Ниш, где на скоро по том, које од срамоте, а које може бити и од стра, што је тај посао тако рђаво свршио, и умре на пречац. Срби пак, једно што су тада у договору и у пријатељству живели са Шашић-пашом из Лесковца, а друго, што још нису били наумили, машати се други пашалука, не тедну да уђу у Параћин, него се врате за границе Београдскога пашалука. Ето тако Живковић и А-фис-паша сврше своје послове; а проту и Чардаклију изведе онај пријатељ, као што је Живковић препоручио, и сакрије у некаку Европејску лађу, те једва на другу годину дођу у Србију.

Како су Срби још прошавше године предали Турке у Шапцу и у Смедереву, нити су они више шта тражили од Турака, ни Турци од њи; зато се ови Турци, особито уз Београце и уз друге Турке изокола, који су ји једнако подбали, да се тако не подају Србима, опет мало посиле, и у градовима стану владати готово као и пре. Срби пак такођер осиливши и већ готово завадивши се и с царем Турским, стану гледати згоде и тражити узроке, да опет на њи ударе и са свим да за- владају градовима. У том Ђуша Вулићевић, старешина наије Смедеревске, дође у почетку месеца Октомврија у Смедерево, па онде напивши се мало, свади се с Турцима, те га Турци убију. Срби то готово једва дочекају, па одма подигну војску, те опколе Смедерево, и стану га бити из топова и палити из кумбара. Кад Турци виде, да се не могу одржати, они се предаду Србима на веру, и Срби зликовце испрате низ Дунаво, а мајстори и други гдекоји мирни Турци остану у својим кућама по вароши, да живе без оружја под Српском власти; у граду пак Срби поставе своје страже и заповеднике.

Познато је већ, како је Кара-Ђорђеје прошавше године постао главни старешина, и колико су остале поглавице то његово старешинство признавале. Ове је године истина и Кара-Ђорђеје постао мло-

го силнији и као старешина у земљи познатији, али су и остале поглавице исто тако нарасле у својој слави и сили. Јаков покоровши Ужице, и одметнувши наију Сокоску, назове се *зайоведником наије Ваљевске, Шабачке, Ужичке и Сокоске*, и јавно стане Кара-Ђорђеју поручивати, да му, као старешина, не прелази горе преко Колубаре; Миленко и Петар, особито после боја на Иванковцу, постану доле преко Мораве самовољни господари; Милан Обреновић удруживши се с Јаковом и угледавши се на њ, осим наије Рудничке притисне готово и Пожешку под своју власт; Катић, Чарапић и Ђуша изиђу још на већи глас које наново показаним јунаштвом у различним бојевима с Турцима, које договарајући се око Београда у различним догађајима, и сваки је у својој наији управљао и заповедао по својој вољи. К овоме још кад се узме, да су ове све старешине, као и њиове мање четобаше, биле само *војнички* управитељи, а за приватне распре и судове по селима да није било никакве одређене и признате власти, онда се слободно може рећи, да је на сваком месту био онај *старији*, који је био *јачи*. Да би се у овоме, за свако друштво људско најпречему, послу поставила каква уредба, прота Ненадовић и Теодор Филиповић (који се у Србији звао *Божа Грујовић*), још како су дошли из Русије, навале око Јакова, да се постави *сенат*.

„ПРАВИТЕЛСТВУЮЩІЙ СОВѢТЪ СЕРБСКІЙ“

ЗА ВРЕМЕНА КАРА-БОРЂИЈЕВА

или

ОТИМАЊЕ ОНДАШЊИЈЕХ ВЕЛИКАША ОКО ВЛАСТИ

Кад један од прве Руске госпoде запита Српске посланике (прота Матију Ненадовића, Јована Протића и Петра Чардаклију) у Петербургу на свршетку године 1804., ко им је старјешина у Србији, прото Ненадовић одговори, да немају никаквога једног старјешине, него да нахије имају своје старјешине, које се између себе договарају и савјетују¹⁾. На то им рекне онај Руски господин, да ваља да поставе „совѣт“²⁾, састављен од људи из свију нахија, који ће народом и земљом управљати и заповиједати свијем старјешинама. Ово проту Ненадовићу и Јовану Протићу буде врло по вољи, јер су знали, да Јаков Ненадовић, протов стриц, и Миленко Стојковић, који је Јована Протића одредио на овај пут, никако не би ради да им Кара-Ђорђије заповиједа.

Кад се ови посланици Српски године 1805. врате у Србију, прото Ненадовић и Божо Грујовић, којега су посланици из Русије довели са собом³⁾, навале једнако око Јакова да се постави

¹⁾ Овако је мени казивао прото у Лозници године 1807., и управо онда није могао друкчије ни одговорити; али послѣје не знам да ли би признао, да је тако рекао и тијем показао, да није признавао Кара-Ђорђија за главнога господара и управитеља.

²⁾ Ја даље за то нишем *совѣт* а не *савѣт*, што мислим да у Српскоме језику и у овоме смислу не ваља ни једно, него би ваљало казати *вијеће*, као што су и Руси у стара времена н. п. у Новгороду имали *вѣче* или *вече*.

³⁾ Овај Бежо Грујовић био је родом из Сријема, из Руме, и свршивши науке и поставши доктор права, отиде године 1804.

совјет, које и Јакову буде по вољи. И тако оне исте године, пошто освоје Карановац, и Ужичани им се предаду и плате уцјену, Јаков позове Кара-Ђорђија да дође о Великој госпођи у манастир Боговађу, да се о том разговоре и договоре. Но Кара-Ђорђије не хтједне отићи у Боговађу, него он дозове Јакова у нахију Биоградску у село Борак, и ондје се сазову и остале знатније поглавице, те уреде, да свака нахија изабере по једнога поштена и паметна човјека, па ти сви људи да се састану на једно мјесто, да суде и пресуђују све веће распре и тужбе земаљске, и ето тако постане у Србији совјет, који се у почетку највише звао *синод* или *скујштина*; а на печату (на коме су били грбови Србије — под круном крст и четири оцила — и Тривалије — под круном свињска глава са стријелом забоденом у чело — који су на сриједи свезани један за други и између њих расте крин; одозго огријало сунце и луче своје спустило до круна, а доле испод грбова „1804“⁴⁾ био је натпис: „правителствујућий совѣтъ сербскій“. Совјет се овај најприје намјести у манастиру Вољавчи, у нахији Рудничкој, но будући да ондје у пустињи нити су имали совјетници шта јести, нити је ко долазио да се суди, за то се премјести у манастир Боговађу, а оданде послје некога времена у Смедерево. Први су совјетници постали она тројица, што су били у Русији, то јест: прото Ненадовић, који је био као и

с Чардаклијном женом у Русију и постане у Харкову професор; но будући да је био слаба здравља, особито у прима, за то му зима Руска буде врло несносна, и кад дођу Српски посланици у Харков, препоручи им се те га узму за тумача и секретара, и тако га по жељи његовој изведу из Русије. Он се прије звао *Теодор Филиповић*, а у Србији, може бити да се не би одмах дознало ко је и откуда је, назове се *Божо Грујовић* (преведавши крштено име Теодор на Српски, а Грујо ваља да му је био отац).

⁴⁾ Ја сад управо не знам, или је печат грађен 1804. године, или је та година за то метнута, што се онда почела буна (ја бих прије рекао да је ово друго узрок и да је печат грађен у Петербургу 1805. године).

предсједник, од нахије Ваљевске, и Јован Протић, од нахије Пожаревачке, и Божо Грујовић као секретар или писар; а послје је дошао Вукоман из нахије Јагодинске, Аврам Лукић из нахије Пожешке, Младен Миловановић из нахије Крагујевачке, Јанко Ђурђевић из нахије Смедеревске и Милија Здравковић из нахије Гупријске.

Српске поглавице пристану и поставе совјет, али управо нијесу знале, шта ће то да буде; него су Јаков и Катић, и други гдјекоји већи, мислили, да совјетом мало зауздају власт Кара-Ђорђијеву, а Кара-Ђорђије мислио је, да њиме плаши Јакова и Катића, и друге, који би му се противили; а сви су мислили да ће совјет само којекаке ситнице судити, па и то онако, како они хоће, а остало све да они сами уређују и заповиједају по својој вољи; Божо пак и прото Ненадовић мислили су, да совјет буде највећа власт у земљи, и да свима поглавицама заповиједа у свачему, као што свједочи и натпис на печату: „Правителствујућий совѣтъ“, јер „правителствовать“ у Руском језику значи: „Имѣтъ правителственную, или верховную властъ“.

Тако је совјет у Вољавчи и у Боговађи за она неколика мјесеца само судио, ако му је ко на суд дошао; али сад намјестивши се у Смедерево и уредивши своју канцеларију, стане се мијешати и у земаљске уредбе и старати се мало по мало да власт себи присвоји. Тога ради Божо и прото Ненадовић и Биоградски владика Леонтије (који је у почетку године 1805. изишавши из Биограда остао међу Србима, и у Смедерево се помијешао међу совјетнике) наговоре којекако Кара-Ђорђија и остале поглавице, да се сад опет у Смедерево сазове скупштина, да се совјет потврди и призна за највећу власт у земљи. Кад се та скупштина састане у совјетној канцеларији каже се управо, шта се хоће, онда Кара-Ђорђије, видећи да му се гледа власт из руку да узме, изиђе напоље, па са својим момцима, којијех је било више него у

свију осталијех поглавица, опколи ону кућицу гдје је совјет био, и промоливши кроз прозор пушке у канцеларију, повиче: „На поље, курве, по души вас...! Ласно је у врућој соби уређивати и заповиједати; него да вас видим сјутра у пољу, кад Турци ударе“. Катић истина проговори: „Бог с тобом, Ђорђије, шта је теби? Нијеси ти полудио; ходи унутра“;⁵⁾ Јаков, ваљада бојећи се од своје нахије тако далеко ићи и с Кара-Ђорђијем се у граду затјецати, није ту био ни дошао, а совјетници и друге мање и страшивије поглавице оборе очи преда се; и тако се овај разговор прекине: Кара-Ђорђије и све остале поглавице остану као и догле, а совјет и непотврђен за највећу власт стане се све више и више мијешати у различне уредбе земалске. Да би се боље видјело како је совјет Српски онда заповиједао, и како се називао и потписивао, вриједно је овдје додати једно његово писмо, писано у самом почетку његова уређивања Петру Добрињу. Ево га од слова до слова:

5) Године 1839. у прољеће мене је прото Ненадовић пред људима у очи корио и карао и готово ружио за ово, говорећи, да то ништа није истина, то јест: ни да је Кара-Ђорђије изишао на поље, ни да је с момцима пушке на прозоре промолито и т. д.; али његов братучед, г. Јеврем Ненадовић, који је и сад жив, одговори му: „Ја сам од мога оца и од свију старјешина у Бесарабији слушао тако, као што каже Вук да ја било“. Прото је Ненадовић ово за то чинио, што је мислио да се тијем срамоти Кара-Ђорђије, који се онда у Биограду за свеца држао и до неба подизао; а да се правда Милош Обреновић, на којег је онда ондје викала и ала и врала. Што је прото Ненадовић са својим ондашњим једномисленицима овако мислио о овим стварима и о историји, томе се није чудити; али се човек не може начудити, како су оваки људи могли преварити Немачкога професора у Липсци Хајриха Вутке (Wuttke), и навратити га, да постане њихово оруђе и пред свијетом да говори о стварима од којих ништа не разумије, него само држећи се туђијех ријечи као слијешац идући вођена штапа Allgemeine Zeitschrift für Geschichte. März, Berlin, 1848. Serbien und Ranke).

Благопощенороднын Г. Бинбаша Петре,
Здравствуйте!

Вы стъ воевода, — Милите се таково послело, и скелд, и вѣће добро конникъ Ваше гледитѣ, и уређивитѣ.

Вашина момцима, кои сѣ дошли на заповѣсть Господаръ Ђорђа ѿ скѣпчинѣхъ поради Скела Пожаревачкѣхъ за Васѣ, — дамо ово Писмо; и Вамѣ Милано, да е овај Совѣтъ народнынъ Заключио, да се нѣдна скела, никоме не прода; него да овај Синодъ Свѣда на све скеле свое люде метне; Тако Мы не дамо ниедномъ поглаварѣ скеле держати, да се народъ не вѣднн; како што сѣ почели были. — И тако смо вѣкъ метисли на Забрѣжскѣ, и Грочанскѣ скелѣ наше люде; а на другѣ спремамо. — Зато Вамѣ отписѣмо да ће скѣпчинна ова и Пожаревачке скеле держати, као и другѣ. — и Вы више немойтѣсе ништа ѿ скеле мешати, и рѣке извадите — а Наши ће човекѣ тамо скоро поставитѣ быти.

Съ тишъ Васѣ любезно поздравляемо.

У Смедеревѣ 15^о Декем 1805.

Протоерей Матдей Ненадовић,
(и. п.) Предсѣдатель Совѣта съ цѣлымъ
Синодомъ.

Пошто Срби узму и очисте Београд од Турака године 1807. премјести се совјет из Смедерева у Биоград. За прошло вријеме у Смедереву у њему се мијењало доста којешта. Прота Ненадовића још 1806. године позове Јаков к себи да му може војевати, а мјесто њега пошље у совјет Веса из Љубинића. Младен је такођер понајвише бивао по војсци. Још из почетка, а особито послѣје прота, много се трудио и на силу наметао митрополит Леонтије, да он буде предсједник у совјету, но Срби га никако нису хтјели примити, једно што је био Грк, а друго, што их је, као Турски човек, од почетка буне једнако свјетовао и наговарао, да се Турцима предаду и да се умире, а особито их је одвраћао од Руса, да се с њима не мијешају, јер

ће их преварити и оставити као Морију, те ће их Турци онако исто исјећи и поробити. За ово је вријеме Божо био једини стуб Српскога совјета: он је био и предсједник, и секретар и писар и све. Из Њемачке била су дошла три учена Србина: Јован Савић (или, као што се у Србији звао, Иван Југовић), који је прије био професор у Карловцима, и Стефан Живковић, ђак из Беча, и Јеремија Гагић, трговац из Земуна; но они ништа друго нијесу могли бити до писари, па и то: Југовић се разболи, и отиде опет у Њемачку да се лијечи, а Живковића опреми Божо у Рудничку планину на мајдан, гдје се била почела копати руда сребрна, а Гагић је највише којекуда слат: а Божо све сам. Сад дакле (године 1807.), како се Биоград освоји и совјет се из Смедерева пренесе у њега, такођер заповједи се, те и оне нахије пошљу своје совјетнике, које до јако још нијесу биле послале, као н. п. нахија Шабачка, Ужичка, Сокошка и Зворничка (Јадар и Рађевина). Ту је сад било у совјету Српскоме дванаест совјетника: 1) Младен Миловановић од нахије Крагујевачке; 2) Аврам Лукић од Нахије Пожешке и Рудничке; 3) Јован Протић од нахије Пожаревачке; 4) Павле Поповић од нахије Биоградске и Грочанске; 5) Велисав Станојловић од нахије Јагодинске; 6) Јанко Ђурђевић од нахије Смедеревске; 7) Милија Здравковић од Ресаве (нахије Ђупријске); 8) Милисав Илијћ од нахије Ваљевске; 9) Илија Марковић од нахије Шабачке; 10) Василије од нахије Ужичке; 11) Милутин од нахије Сокошке; 12) Јевто Савић од нахије Зворничке. Чардаклија се такођер наметао да буде совјетник, но будући да није имао нахије, није могао ни бити. Од ових 12 совјетника за четворицу може се рећи да су знали књију, јер Аврам Лукић и Павле Поповић знали су којекако написати своја имена, Јово је Протић знао мало боље од њих, а Јевто Савић знао је писати и читати боље од свију попова и калуђера и многијех старјешинскијех писара по Ср-

бији, и од самога Кара-Ђорђејева првога секретара, Јанићија Димитријевића. Јово је Протић знао говорити Турски и Грчки, а други ни један није знао ништа осим Српски. Једино Јово Протић био је варошанин (из Рама или из Пожаревца), а остали су сви били сељаци. За совјетнике су изабрани људи поштени, паметни, мирни и временити, који познају народ и народне послове; Јевто је Савић био најмлађи међу овиме совјетницима, али је и њему било више од 40 година. Младен, као совјетник од нахије Кара-Ђорђејева, а уз то још послје Кара-Ђорђеја у Србији најбогатији и врло рјечит човјек, био је предсједник у совјету. Сваки је совјетник имао из народне касе по 1200 гроша⁶⁾ на годину и на два момка по 15 гроша на мјесец, и по неколико ока хљеба и меса на дан; јечма такођер узимали су из беглука, а кашто и дрва и сијена, а осим тога и свака је нахија своме совјетнику слала којешта, н. п. вина, ракије, пред зиму које говече и т. д. По оној првој уредби од године 1805., да свака нахија пошље у совјет по једнога човјека, ваљало је да буде више совјетника, јер н. п. од нахије Рудничке није било совјетника, него је Аврам Лукић био и од Рудничке и од Пожешке, тако није било совјетника ни од нахије Кладовске (од Кључа и од Крајине), ни од Крушевачке, Параћинске, Гургусовачке и т. д.; по свој прилици томе ће бити узрок, што наши људи мисле да је 12 људи доста за сваку пресуду (као н. п. што се у Црној гори избирано по 12 кметова од сваке стране, кад су какве велике распре пресуђивале). Највећа се до јако промјена и штета у совјету Српском догодила, што је Божо, ослабивши врло, отишао овога љета у Њемачку да се лијечи, па онамо и умро. Сад су дакле секретари остали Југовић (који се прошле зиме вратио из Њемачке) и Гагић.

⁶⁾ Мени се чини да је дукат онда био 9 гроша.

Кућа, у којој је совјетник сједио, била је, као нахијска кућа, отворена свакоме човјеку из његове нахије. Кад је ко имао макар каква посла код совјета, најприје је ишао совјетнику своје нахије, и он је био дужан старати се његов посао што прије и што је могуће боље да сврши; ако би оваки човјек био из далека, да не може на обданицу доћи и посао свој свршити, он је могао код совјетника за бадава бавити се неколико дана, баш и да је коња имао. Често су долазили болесни људи из даљнијех нахија да траже у Биограду лијека код љекара, и по неколике недјеље дана бавили су се у нахијској кући код совјетника за бадава, само што су плаћали љекарима за лијекове и лијечење. Ако би се догодило да се човјек из каке нахије за каку кривицу код совјета затвори, совјетника његове нахије одмах су питали зањ ко је и какав је, и он је био дужан старати се, колико је могуће, да га оправда и пусти из затвора. Кад је требало у какву нахију послати људе да што извиде или уреде, ваљало је да међу њима буде и совјетник оне нахије, као човјек који познаје ону земљу и људе.

У Смедереву се, особито из почетка, у једној соби и спавало и судило и писало, али је у Биограду совјет имао за себе велику кућу, и у првоме кату у највећој соби скупљали су се совјетници и секретари ради вијећања и пресуђивања, а у мањијем собама су писали писари; пред вратима свагда је стајао један момак с пиштољима и с ножем за појасом, који се звао *каваз*, те је јављао кад би ко дошао и рад био унутра ући, и ако би онај који хоће унутра имао уза се оружје, казао би му да га иза паса извади и остави пред вратима (ово су и саме војводе морале чинити).

Совјет је још из Смедерева разаслао по нахијама кратке уредбе како ваља судити, а у Биограду, на свршетку године 1807., одреди и по нахијама напише, да се у свакој нахији постави прави суд

од три судије (предсједника и два члана) и једнога писара; судије ове изабрао је *народ*⁷⁾, као и совјетнике, а писара ако нијесу имали, совјет је био дужан наћи га и послати им; предсједнику је одређено било на годину 400 гроша, а члановима и секретару по 300. Овоме суду могао је сваки човјек тужити и војводу, и он је морао доћи на суд да се одговара. Ко овием нахијскијем судом није био довољан, могао се тужити совјету. Осим тога совјет је издао једну уредбу, колико ће се поповима плаћати за њихове службе, н. п. за вјенчање, крштење, опијело, молитву малу и велику и т. д. Совјет је на свршетку године 1807. издао једну уредбу и за новце, како ће у земљи ићи. По том је био одредио да се продају Турске куће и остали миљкови како у Биограду тако и по нахијама. Он је давао под закуп скеле и ђумруке⁸⁾ и примао друге приходе, који би се откуда догодили, набављао је чебану и остале војничке потребе за цијелу земљу, њему су старјешине на скупштини о новој години предавале рачуне од различнијех трошкова, н. п. што је потрошено на тобџије, на рањенике, на уводе и т. д. По овоме се види како је совјет у земљи једнако радио, а и изван Србије био је познат, ако не као највећа власт, а оно јамачно као тијело, које је с Кара-Ђорђијем дијелило власт: ја се опомињем једнога писма, које је на свршетку 1807. године патријар Цариградски писао совјету, и послао по једноме владици, да би се Срби покорили Турцима; а из Русије су писма била натпи-

⁷⁾ Звало се да је изабрао *народ*, али су управо избирале старјешине.

⁸⁾ Совјет није могао поставити својијех људи по скелама, као што је у поменутоме писму Петру Добрињу писао, него су се скеле једнако давале под закуп, и по свој прилици томе ће бити ова два узрока: прво, што су од гдјекојијех скела, као и п. на Морави и на Колубари, били тако мали приходи, да није било вриједно поставити на њих особитога човјека; а друго, што су нахијске старјешине хтјеле скеле да закупују.

сивана: „Верховному вождю и правителствујућему совѣту“. Али при свему овоме совјет се није смио Кара-Ђорђију супротити ни у чему, а Кара-Ђорђије могао је совјету заповједити. Потпис совјетни био је: „правителствујућий совѣтъ народный Сербскій (или народа Сербскогъ)“ без и чијега имена.

Као што је познато, Кара-Ђорђија су старјешине у Шумадији године 1804. изабрале за главнога поглавара највише за то, да би на њега могли бацити кривицу ако би Турци на брзо земљом обладали. Кад рат на Турке или на дахије пође срећно у напредак, Кара-Ђорђије се трудио да би по избору ономе остао прави старјешина над свима у свему пашалуку Биоградскоме, али је то било врло тешко, и с тијем тегобама он се борио за цијело вријеме свога владања: неколико мјесеца мање од читавијех 10 година, и управо се може рећи, да га је та борба и из Србије истјерала и најпослије му и главе дошла. Нахијске старјешине, које су се у почетку буне саме начиниле старјешинама, као и Кара-Ђорђије, првијех година нијесу ни у сну хтјеле да знаду да је Кара-Ђорђије њихов старјешина и да им он заповиједа, и Кара-Ђорђије видећи то није се ни усуђивао да им заповиједа, него је с њима, као старјешина нахије Крагујевачке, живљео и договарао се као са својијем друговима, и кад су откуд били послани какви новци народу у помоћ, они су их дијелили између себе (као и учјену, коју су 1804. године узели од Турака Пожаревчана, и 1805. од Ужичана). Овакове нахијске старјешине биле су у Шумадији 1804. године: Јанко Катић из нахије Биоградске, Васо Чарапић из нахије Грочанске, Ђушо Вулићевић из нахије Смедеревске, и Милан Обреновић из нахије Рудничке; а доље преко Мораве био је Миленко Стојковић из нахије Пожаревачке; али од свију овијех био је силнији горе преко Колубаре Јаков Ненадовић из нахије Ваљевске. У његовом је логору на Топчидеру године 1804. ударао добом

да се иде на Кара-Ђорђијев логор, што је Кара-Ђорђије био затворио или уставно код себе некога Митрића, за којега је братом била сестра Јаковљева, те су их друге старјешине морале мирити; на свршетку године 1805. и у почетку 1806. он се потписивао заповједник нахије Ваљевске, Шабачке, Ужичке и Сокоске; и Кара-Ђорђију је поручивао, да му као главни старјешина не прелази горе преко Колубаре. Узроци, за које се Јаков овако био понис и осилио, нијесу били мали: он је први из Њемачке добио џебану и топове, он је први освојио град, Шабац, и Турке у њему предао, први топ који је од Срба стао пуцати на Турке у Биограду, био је његов, с помоћу његова топа узет је 1804. године Пожаревац, а 1805. године предани су и уцијењени Турци у Ужицу, а уз то још и нахија је Ваљевска готово највећа од свију осталијех у Србији.

Тако су ствари ове стајале године 1804., 1805. и до половине 1806., а по том се учини као да је Кара-Ђорђију срећа пошла у напредак; али набрзо удари натраг и постане горе него што је прије било. Јанко Катић, који је у Шумадији најстрашнији био за Кара-Ђорђија, погине (у нахији Шабачкој на селу Крњићу) око половине љета 1806. године бијући се с Бошњацима; Васо Чарапић погине на свршетку те године на Биограду; а Ђушо је Вулићевић још 1805. године у јесен погинуо у Смедереву и мјесто њега постао брат му Вуица. На Јакова удари 1806. године силна војска Турска од Босне, и кад је он не могне узбити попале Турци и похарају многа села по нахији Сокоској и Ваљевској и обладају готово свом нахијом Шабачком, и народ неки побјегне преко Саве у Сријем, а неки се стане предавати Турцима: и тако Јаков остане са врло мало људи, да се морао бојати и Срба као и Турака. У том Кара-Ђорђије дође из Шумадије с војском пред Бошњаке и славно их разбије на Мишару, и наново одметне народ који се Турцима био испредавао, и постави или потврди нове старјешине по о-

нијем крајевима говорећи им, да су они као и Јаков и да Јаков њима у напредак нема ништа заповиједати већ ако по његовој заповијести.

Тако се у нахији Шабачкој подигне Лука Лазаревић као „комендат” или нахијски старјешина, и поред њега војводе: Стојан Чупић од Мачве и Милош Стојићевић од Поцерине; у нахији Сокоској Хаџи-Мелентије архимандрит Рачански као нахијски старјешина, и поред њега војвода Петар Молер; из нахије Ужичке још из почетка је Кара-Ђорђевић Јакова био истискао с помоћу Милана Обреновића, те тако Јаков остане комендат само од нахије Валељевске, па је и ту поред себе имао у једној кнежини Грбовића, а у другој Кедића, којима је Кара-Ђорђевић говорио да су они као и Јаков; па и у самој његовој кнежини подговарао је гдјекоје главаре да га не слушају, као н. п. Цинцар-Јанка, који је тако био обезобразио и осилио да је опљачкао Јаковљеву жену, кад се 1806. године селила из Бранковине на Забрежје, да би оданде послале у Сријем; попа Милована из Грабовца, којег је Јаков због шуровања с Кара-Ђорђевићем и посјекао 1806. године у селу Дријену; једнога капетана или буљубашу из села Звечке (чини ми се да се звао Ерић) и т. д. И тако се у почетку 1807. године у свој Србији већ знало и говорило да је Кара-Ђорђевић главни управитељ над свијем старјешинама. Али у исто вријеме изиђу на глас доле преко Мораве у нахији Пожаревачкој, двије поглавице: Миленко Стојковић из села Кличевца и Петар Теодоровић из Добриње (по чему се највише и звао *Добрињац*).

Миленко је у саме почетку био између првијех старјешина и потписивао се *бимбаша*, само што је био мало подаље од Кара-Ђорђевића; Петар је из почетка био Миленков буљубаша, а на свршетку године 1805., као што смо видјели, совјет га зове *бимбашом*, али године 1806. бранећи Де-

лиград од Турака тако се прослави и осили, да није марио ни за Миленка ни за Кара-Ђорђевића, као да их и нема на свијету. Ја ћу за ово споменути овдје два свједочанства, од којијех свако било би само доста. У почетку године 1807. кад Петар Ичко с кнезом Милићем из Ђићевца, са Живком Параћинцем и с Кара-Ђорђевићем писаром, Стефаном Јефтићем, с Турскијем посланицима пође из Цариграда у Србију и дошавши у Делиград разумије, да су Срби Биоградског пашу убили и све Биограђане побили и опљачкали, онда он остане с овијем Турцима у Параћину код Петра Добрињаца, а Стефана Јефтића пошаље Кара-Ђорђевићу да пита хоће ли се ови Турци пустити у Биоград или ће се вратити на траг. Али Петар, који је и казао да Турци остану ондје, не чекајући Кара-Ђорђевићев одговора све ове Турке (којих је са слугама било 12) изведе из Параћина па побије и опљачка, а кад му по том Кара-Ђорђевиће, договоривши се с осталијем старјешинама, пише да Турке пошаље у Биоград, одговори му да их је он *послао на риб* у Видин (а послале се изговарао да их је побио за то, што су Кара-Ђорђевиће и Младен с осталим поглавицама из Шумадије Турке у Биограду побили и оплијенили без њега⁹⁾). То је једно свједочанство, а ово је друго: у мене има једно писмо Кара-Ђорђевићу Петру од 8. Јунија године 1808. у коме му пише како се Миленко нањ тужи да му не да мира, него једнако напада нањ, и из међу осталог хоће

⁹⁾ Ово је све мени овако приповиједао и Петар у Бесарабији године 1819. и Младен у Крагујевцу године 1822., први хвалећи се како се није бојао Кара-Ђорђевића, а други тужећи се на Петра, додајући још, како су се они били договорили да кажу овијем Турцима како паша и Биограђани нијесу хтјели да сједе с миром него подигли оружје на Србе, па их Срби за то побили; па онда да им даду неколике хиљаде гроша на пут и да их испрате натраг не би ли Турску владу још које вријеме заварали.

да му посијече некаквога кнеза, и послѣје многога карања и свјетовања вели му (Кара-Ђорђеје Петру):

„Тако потомъ равномъ начинъ зовѣ ти кога кешъ тебе а онъ нека зове ко ће икѣш па се побѣте па коѣ надъквалн“, а мало пониже опет вели: „А за исто обѣ све старѣшине зовнѣти и ѣ помоѣтъ Миленкѣ доѣти“

Њих су двојица (Миленко и Петар) владали свијем онијем крајем између Мораве, Дунава, Тимока и Ниша, и то: Миленко доље низ Дунаво, а Петар од Гуприје к Нишу.

Пређашње главне старјешине нијесу насртале на Кара-Ђорђија, као ни он што није на њих, него су били једнаки као другови, и сваки је у својој нахији заповиједао и управљао како је знао и хтио; сад пак, кад Кара-Ђорђеје стане свима заповиједати, Миленко и Петар поплаше се да и њих онако не ослаби као Јакова, па управо у стану они на њега, а уз њих мало по мало пристану и остале готово све веће старјешине: они су готово јавно говорили да Кара-Ђорђија ваља ограничити, да не може по својој вољи чинити шта хоће, него совјет да заповиједа и њему, и да ваља тако уредити, да се он може и збацити кад би се нашло да је од потребе. Уз Миленка и Петра најприје пристане Јаков, по том Лука Лазаревић и Вуица Вулићевић, а уз ове и друге гдјекоје мање старјешине. С Кара-Ђорђејем пак остане Младен Миловановић са својијем кумом Милојем Петровићем, оба из нахије Крагујевачке (Младен из села Ботуња а Милоје из Трнавe), који су и за Турскога времена ортаковали тргујући свињама, а сад се сродили и као браћа живљели у једној кући; осим ове двојице, кнез Симо Марковић из нахије Биоградске, из села Борка, који је по смрти Катићевој постао главни старјешина у нахији Биоградској; Милан Обреновић из нахије Рудничке, из села Бруснице, с којим се Кара-Ђорђеје кумао, јер му је био вјенчани кум брату Милошу, и који је био главни старјешина од нахије Рудничке, Пожешке

и Ужичке, и Хаџи-Мелентије архимандрит Рачански, који је био главни управитељ у нахији Сокоској, и којему је Кара-Ђорђеје обрицао да ће га учинити владиком; а уз ове великаше и друге многе мање старјешине; а осим овѣјех народнијех старјешина с Кара-Ђорђејеве стране била су још двојица од писарскога реда: Иван Југовић, родом из Сомбора, и Михаило Грујовић родом из Руме, али они као иностранци у народу нијесу могли ништа учинити него су само учили Младена и Кара-Ђорђија, особито Југовић, којег су обојица много слушали.

Сви ови Кара-Ђорђејеви непријатељи, да би им слободније било викати на Кара-Ђорђија, викали су највише на Младена и на Милоја и на Југовића, и налазили су им главне кривице: 1.) да они Кара-Ђорђија одвраћају од Руса и наговарају га да не прима Руске војске у Србију, да би они сами по својој вољи могли владати и управљати¹⁰⁾; 2.) да Младен и Милоје народне новце тро-

¹⁰⁾ Ови Кара-Ђорђејеви противници нијесу жељели Русе у Србију само да им помогну војевати, него управо и да владају Србијом. То ће се потврдити овѣјем, што ћу сад казати. Године 1807. 11. Маија, пошаље Руски министар иностранијех дјела, Андрија Будберг, Кара-Ђорђију писмо по полковнику маркизу Павлучију, да би Руси дознали у чему се Србима може помоћи у рату против Турака. Писмо ово нађе Кара-Ђорђија у Неготину послѣје битке на Малајнци, и прочита се у скупштини, у којој је од Руса био осим поменутога маркиза Павлучија и генерал-мајор Исаијев, који је с нешто Руске војске из мале Влашке био дошао Србима на Малајницу у помоћ, а од Срба: Кара-Ђорђеје, Миленко, Вуица, Крајински обркнез Михаило Станковић Карапанца, Станоје Главаш и совјетски писар Јеремија Гагић, који је ту пристио из Букреша. Пошто се ово писмо прочита и Српски иступачи, Српске старјешине у договору одреде, те Гагић напише министру Будбергу одговор у 13 малѣјех дијелова назначивши сваки бројем; први дијелак тога одговора ово је: „1. Да народ Србски жели бити под . . . естественнѣмъ покровителствомъ Его Императорскаго величества Александра прваго, когѣга смиренѣйше проси, да му што скорѣе пошлѣ еднога способнога губернатора, кои би Србѣиомъ управљао и у приличнѣј поредакъ народ . . . привео, земљу Србску расположио и по правамъ народа устројио би конституцију: ово устро-

ше по својој вољи (јер је Младен био у совјету председник и управо је чинио што је хтио, а Милоје је био управитељ Биоградских бећара на које се много трошило); а 3.) да су се њих двојица начинили у Биограду као дахије те пале и жаре по својој вољи. Осим поменутијех старјешина и совјетници су готово сви на Младена мрзили и, колико су смјели, нањ и на његово самовољство викали; а исто тако и Биограђани. На свршетку године 1807. Аврам Лукић (совјетник нахије Рудничке и Пожешке), и Јован Протић (совјетник нахије Пожаревачке) наговоре остале све совјетнике те се потпишу на писмо Кара-Ђорђију, да Младена више не ће међу собом већ нека изиђе из совјета.

ење конституције, да буде именован Его величества Александра прваго“. Како је од ондашњих напих старјешина слабо који знао писати (од ове поменуто петорице само је знао потписати своје име Михаило Карананца), тако је био обичај, да се на свима знатијим писмима удара печат поред имена: кад Гагић у Кара-Ђорђија зашите печат да га удари на ово писмо, он му одговори, да га је изгубио, а послѣ му каже на само да га није изгубио, него да га за то није хтео дати, што му је Младен писао из Биограда, да тај Павлудиј није прави руски посланик, него да је Француска или Аустријска увода. — Да на овоме договору није било Исаијева и Павлудија јамачно би казао Кара-Ђорђије — ако су и била ту двојица од највећих његовијех противника, Миленко и Вуица, — да не пристаје на то писмо, али пред овом Руском господом није смио то казати, него само није дао печата.

Ово поменуто писмо Будбергово послао је прије неколике године Јеремија Гагић друштву Српске словесности у оригиналу (а овај одговор нањ у пријепису и мени и друштву), и велика му хвала што га је сачувао те се није изгубило као што су се многа овако знатна писма погубила, јер и само то, што је ово писмо сачувано, показује да онда архиве није било никакве, него писар пошто је писмо прочита оставио га гдје му је била воља, а послѣ га и бадио или подерао. Ако буде могуће гледаћу да се ово писмо на камену штампа овако какво је, и приложи к овој књижици на крају, да би се могло видјети колико се Руски рукописе промијенио, за ове 53 године, и. п. ђ је свуда на двије ноге, као у штампани; в је мало од прилике као знак од дуката само што је одозго мало улегнуто, а велико није као Латинско В него као садашње мало в; а најзнатије је р које је најналичније на Латинско г и нигдје није доље спуштено и, п, мимо о или е и т. д.

Кара-Ђорђије на то писмо заповједи писмено да Младен не иде више у совјет, и он по том са својијем момцима отиде у Тополу и кад ондје докаже Кара-Ђорђију да су то све плетке Кара-Ђорђевијех непријатеља, који гледају само да би како њих двојицу омразили и завадили и т. д., даде му Кара-Ђорђије нешто и својијех момака те готово с читавом војском прође по источној граници од Крушевца до Гургусовца као надгледајући војску и шанчеве, пак се по том врати у Биоград и опет стане ићи у совјет као и прије. Биограђани у љето године 1811. подигну нањ праву буну тако да он у совјет није смио ићи друкчије, него, као што сам га ја очима гледао, с пиштољима и с ножем за појасом и с дугом пушком на рамену опкољен момцима исто тако наоружанијем. Буни овој био је почетак што су гоњени на егзерцир и стари људи, а потом се наставио кулук и остале неправде Младенове и Милојево. Кад Биограђани пошаљу своје посланике у Тополу да кажу Кара-Ђорђију за што су се побунили и да се туже на Младена и Милоја, Младен одмах отиде за њима и посланике сретне гдје се враћају од Кара-Ђорђија: шта је он с Кара-Ђорђијем о том говорио, то се управо не зна него се само може мислити, а Биограђанима се каже да се умире и да ће им се облакшати све што им се неправдо чини, и на томе остане, као да није ништа ни било. А кад буде по новоме љету о скупштини године 1812., Кара-Ђорђеви и Младенови момци и бећари похватају од Биоградских трговаца: Марка Шишка, Хаџи-Лаза, Саву Ђурчију и Риста Цинцарина, који су уз ову буну највише викали на Младена и Милоја; и на три раскршћа: пред Кара-Ђорђевој кућом, на Зереку и на Дортјолу ударе им по 100 штапа (свакоме на сваком раскршћу по толико, и с једнога мјеста на друго они су вукли колица, на којима су бијени, а кад су их били, момци су говорили: „Удри димлија-

ше!") А кад су ова четворица хватани, некога *Гор-Божа*, који је био родом из Босне, и *Ивана телала*, за које се говорило да су били коловође ове буне, зовну пандури у суд као некаквијем послом, па кад се врате низ басамаке, одређени момци убију из пушака обојицу из пријеваре. Биограђани су се и прије слабо радовали доласку Кара-Ђорђејеву у Биоград једно за то, што је мало ко с њиме могао говорити, а друго, што су момци његови доста пута чинили по Биограду шта им је воља¹¹⁾, а последије овога догађаја омрзну са свијем нањ, и само су га се бојали.

Поред ових узрока за што су веће старјешине викале на Младена и Милоја не може се у право рећи да и завист није томе много помагала. Говорило се да је Младен и за турскога времена, као свињски трговац, био између најбогатијих људи у Србији, а кад су Срби у почетку 1807. године Турке у Биограду побили и похарали, он је с Милојем највише напљачкао и намјестили се у најљепшу кућу у Биограду (у конаке или дворе Мехмед-аге Фочића, и то: Младен у ономе крају гдје су биле жене, а Милоје у ономе гдје су били момци и гдје су господа долазила на разговор); скеле и ђумруке на Остружњици и на Биограду нико други није могао закупити осим њих двојице, као што су и у другијем готово свијем знатнијим трговинама у земљи били ортаци; кад су се стале

¹¹⁾ Ја сам својим очима гледао (године 1808.) како су Кара-Ђорђејевим момци повалили једнога човјека у блато и истукли га колико су хтјели, што је пројахао мимо њих на своје коњу кад су они сједили на клупи пред Кара-Ђорђејевим (прије Мула-Јусуфовијем) конаком, па га окриве да их је попрскао. Мени се овај неповољни и жалосни посао тако онда увртио у памет, да се и данас опомињем и човјека и коња му: како је био пошао доље низ чаршију како ће к цркви; па како су га они по том вратили, с коња скинули и у блато повалили. Човјек је овај био млад и по варошки лијеп обучен (имао је на себи плаветно дубе без рукава непостављено, као што су онда многи носили, и преко њега ђурче), и био је у Биограду жив до скоро и чини ми се да су га звали *Шашкин-Тошо*; а коњ му је био адатаст.

продавати Турске куће и остали миљкови, Милоје је био управитељ тога продавања, и гдје је што најзнатније било они су куповали за себе, по што су хтјели, и т. д. За ове и остале оваке послове највише је на Младена викао Стефан Живковић, који је био родом из Ниша, па у дјетињству дошавши са својим оцем у Биоград, ондје последије стао трговати, и обогативши се прилично, зажели живљети господски, и за то у дахијско вријеме пребјегне у Земун, и оданде је он први године 1804. почео Србима џебану набављати и сласти, и по том је године 1805. ишао у Цариград као посланик од народа Српскога, а пошто Срби узму Биоград намјести се опет ондје, и тако је био богат да је по десет хиљада дуката совјету давао у зајам, а и појединијем људима много је добра чинио, али, једно као варошанин, а друго што му је завидио Младен као и он Младену, никако није могао да постане никакав старјешина у народу; он је изнајприје управо викао само на Младена и на Милоја, али кад види да Кара-Ђорђеје њих брани, он стане викати и на њега. Младен је био човјек паметан и рјечит и знао је Кара-Ђорђеју доказати, да ови сви за то вичу на њега (на Младена), да би га с њиме раставили, па последије сама да би га лакше надвладали и збацили.

Поглавице су до сад једнако народу говориле, да се они не бију с царем Турскијем, него, по заповијести царској, с дахијама и с крцалијама; али сад (у почетку године 1807.), убивши царева везира и искрстивши Турске жене и дјецу по Биограду и по Шапцу, то се више није могло говорити ни вјеровати, него кметови навале на поглавице: „Ми се сами не можемо борити с царством Турскијем, него нам дајте цара, који ће нас се примити, и коме ћемо се ми за скут ухватити.“ За то се старјешине договоре, и одреде Петра Чардаклију, и Аврама Лукића, совјетника нахије Пожешке, и совјетскога писара Јеремију Гагића, те их пошаљу у

Каравлашку у Руски главни квартир, да се договоре с Русима за помоћ, која ће се Србима давати, и да ишту једнога Рускога министра, да га доведу у Србију, једно да се народ увјери, да су се Руси заиста примили Србије, а друго, да их којешта поучава и да се с њим о свачему могу договарати. Посланици ови дошавши у Букреш нађу ондје дјejствитељнога статског совјетника Константина Константиновића Родофиникина (којега су Срби назвали и звали *Родофиником*, као што ћу и ја у напредак овдје писати) родом Грка, с којим се Чардаклија још из Петербурга познавао. Дознавши Родофиник да посланици ови хоће да ишту једнога Рускога министра у Србију, он им се стане нудити и наметати да ишту управо њега. И тако они, или изнајприје и не знајући да је Родофиник Грк или не мислећи како се Срби и Грци рђаво слажу, замоле се фелдмаршалу да им даде Родофиника да га воде у Србију, и фелдмаршал им га да. Пошто посланици сврше своје послове и стану се спремати на траг, даду им се на дар три прстена с драгијем камењем и неколико стотина дуката на пут. Прстење друкчије нијесу могли подијелити, него њима тројици свакоме по један; али од дуката Аврам и Чардаклија, као господари, узму себи више, а Гагићу, као писару своме, даду мање, на које Гагићу буде жао, и расрди се. По том Чардаклија и Аврам заостану још неко вријеме у Букрешу чекајући док се Родофиник спреми, а Гагића пошаљу напријед у Србију, да каже како и они иду, и однесе нешто новаца, што су Руси Србима дали. Кад Гагић дође у Србију, он, срдит на Аврама и на Чардаклију што су оне дукате по њега криво подијелили, каже Кара-Ђорђију, да Аврам и Чардаклија воде Грка, и да је он говорио, да га не воде, него да ишту кака правога Руса, па они нијесу хтјели да га послушају. Кара-Ђорђије се на то врло расрди, и одмах пошаље књигу Авраму и Чардаклији, да Грка ни

по што не воде, већ нека ишту какога правога Руса: „За што”, вели, „знате, да ни с овијем, што су међу нама, не можемо никако на крај да изиђемо”. Књига ова Кара-Ђорђијева срене Аврама и Чардаклију у Каравлашкој, но њима се учини сад срамота враћати се на траг и искати другога министра, за то Родофинику и не кажу управо, шта Кара-Ђорђије пише, него га доведу у Србију. Кара-Ђорђију је већ Гагић био напунио главу, да је Родофиник Грк какогод и остали Грци; а још на већу несрећу доведе Родофиник са собом некаква Грка, као тумача, који је био обучен као што се носе Цариградски Грци и Каравлашки и Карабогдански бољари, па га пошаље Кара-Ђорђију, да му јави, да је он дошао, и да га пита, кад је вријеме да дође к њему. Кара-Ђорђије угледавши овога Родофиникова тумача у оној великој Цариградској тангули и у црвенијем шалварама и жутијем мествама и папучама, одмах му све оно дође на памет, што му је Гагић казивао за Родофиника, па рече: „Та ми оваке гонимо између себе.” Но при свему томе Срби приме Родофиника, као Рускога „*генерала*”, врло лијепо, и даду му Кучук-Алијну кућу (једну од најљепшијех и највећих у Биограду) да у њој сједи, и одреде му стражу пред кућу, и уреде, да му се даје и набавља све што му треба; и видећи да се и он њима врло пријатељски показује, стану се с њим договарати, као с Рускијем министром, надајући се, да ће он, као Руски човјек, бити друкчији од осталијех Грка. Но то пријатељство њихово, ни од једне ни од друге стране, није могло дуго трајати; за што Родофиник, који, будући родом чак из Родоса, може бити да није ни знао, како Грци и Срби између себе живе, стане све Грке Биоградске око себе призивати, каоноти људе од свога народа и језика, а особито се стане дружити с митрополитом Биоградскијем Леонтијем, за којега су Срби већ били увјерени да воли Турцима него њима. Леонтије пак,

који досад није могао Србе Турцима да покори и од Руса да одврати, прибјегне сад к Родофинику и стане му казивати, како Срби мрзе на све Грке, и на њега самога, и да су то људи простаци и варвари, с којима се ништа учинити не може, и да није њега било међу њима, они би одавно пропали. Родофиник је могао све ово владици врло ласно вјеровати: једно, што Грци све остале људе држе за незналице и варваре, а друго, што су Срби према њему заиста били сви простаци, и њему су се многе њихове уредбе морале варварске чинити. И тако се мало по мало стане показивати Србима као и остали Грци.

Кад већ Срби виде, да је владика узео Родофиника на своју руку, најприје Младен и Југовић стану говорити, да то не ће нити може добро изићи; за то се договоре да пошаљу Југовића управо к цару у Петербург, да иште мјесто Родофиника другога министра, правога Руса, и да гледа мало боље да сврши за помоћ, што ће се Србима давати, јер ови у Букрешу нијесу за то одређено свршили управо ништа. И тако спремивши се Југовић отиде до у Букреш, но оданде га фелдмаршал, кнез Прозоровски, не пусти даље, него га врати натраг, говорећи, да они (Срби) сад, кад је Родофиник код њих, ништа немају посла код цара, већ нека се договарају с Родофиником, па ће он њему јавити, а он сад у том власт има као и цар, и гледаће да им се даје штогод треба. Кад се Југовић врати у Србију с овакијем гласовима, он још већма распали мржњу на Родофиника, али не могући ништа друго чинити, Кара-Ђорђије и Младен морали су му се показивати да га љубе и поштују, а у себи су на њ мрзили, и гдје се могло викали као и он на њих, и управо, нити су што вјеровали они њему ни он њима. Противници Кара-Ђорђијеви и Младенови једва дочекају ову њихову неслогу с Родофиником; јер страна њихова тијем врло нарасте и ојача.

За годину 1808. уговоре Руси с Турцима примирје, у које су били узети и Срби. За ово су вријеме Срби постављали у земљи различне уредбе и приправљали се за нови рат, и приправивши се боље него игда до сад, за цијело су се надали, да ће границе своје распрострањити на све стране, за то су једва чекали, да изиђе вријеме примирју. Кад им у прољеће 1809. године дође из Каравлашке глас да се рат с Турцима почиње на ново, они с великом радошћу ударе на Турке на све стране. Лука Лазаревић с нахијом Шабачком и с Јадранима пријеђе преко Дрине ниже Љешнице, и стане онамо одметати народ наш и бити се с Турцима; кнез Симо Марковић с нахијом Биоградском и Ваљевском удари најприје на Соко, а кад му не мogne ништа учинити, остави око њега страже, као што су и прије биле, а он с главном војском пријеђе преко Дрине више Сребрнице, и онамо стане народ одметати и с Турцима се бити; Кара-Ђорђије с нахијом Рудничком, Пожешком и Ужичком, и с нешто војске из нахије Крагујевачке и Смедеревске, отиде к Лиму, да би саставио Србију с Црном Гором, на Суводолу разбије силнога пашу Пећскога, узме Сјеницу¹²⁾ и Нову ва-

¹²⁾ Леополд је Ранке у својој књизи: Die Serbische Revolution казао по мојијем ријечима, да је Кара-Ђорђије Сјеницу онда узео на јуриш, али ја сад на своју и свију нас срамоту морам казати да то није истина, него да је било овако: Кара-Ђорђије уговори с Турцима да изиђу са својијем прѣгаом и да иду куд ко хоће. Кад Турци у одређено вријеме отворе шанац и пођу кроз Српску војску, која им је совак била начинила, а док их још ни пола није било изишло, Срби предње стану убијати и пљачкати; кад то виде Турци који су јо били у шанцу, они шанац затворе, и стану се наново бранити и Србе корити што тако на вјери раде. Кара-Ђорђије се правдао, да су то учинили људи непокорни без његова знања и допуста, и тако Турке наговори којекако да опет пођу, али и други пут буде као први. Трећи пут морао је Кара-Ђорђије дати Турцима у таоство кнеза Ђука, из нахије Крагујевачке, и још неколика од знатнијих поглавица (којијех имена не могу сад тражити), и тако остали Турци изиђу и отиду с миром и Срби узму Сјеницу. Ово су мени овако приповиједали људи који су ондје били и очима гледали.

рош, и очисти све до Лима на ономе крају, а кад он дође на Лим, Херцеговци од Лима до Црне Горе устану на Турке, и тако се он заиста састане с Црногорцима, и многи Црногорци и Херцеговци дођу му у логор да виде њега и његове топове и војнике, а и он пошаље у Црну Гору своје двије војводе, Чолак-Анта и Рака Левајца; Миленко пријеђе преко Мироча и саставши се с Русима опколе Кладово, али се од стране Нишке приправљала несрећа, која ће све то учинити у ништа.

У Делиграду је отприје управљао Петар Добрињац, и свагда срећно; сад Младен мислећи за цијело да ће Срби узети Ниш и жалећи и завидећи да Петар, као непријатељ његов и Кара-Ђорђевићев, опљачка онаку варош и још већма осили, наговори Кара-Ђорђевића те мјесто њега постави Милоја Петровића главнијем управитељем на ономе крају. Сад се на несрећу народну састану у Делиграду два хата на једнијем јаслима: Милоје силан и бијесан а уздајући се у Младена и у Кара-Ђорђевића, није гледао Петра лијепим ријечима да ублажи и с њим да се сложи (као што му је Кара-Ђорђевиће и наручивао), него је хтио управо да му на срамоту заповиједа и пркоси; Петар пак уздајући се у своје пријатеље и једномисленике и опомињући се својијех заслуга није хтио Милоју да се покори него му јавно показивао да га не признаје за свога старјешину. Тако се и остале све мање старјешине, које су се ондје биле скупиле, подијеле на двоје: једни постану Милојевици, а други Петровци. Али поред свега тога војска се опет крене из Делиграда к Нишу, и Ресавски кнез, Стефан Синђелијћ, са својом војском начини шанац до самога Ниша на селу Каменици. У том, Српском несрећом, Руси не могу због Дунава, који се био излио, рано пријећи у Бугарску, за то војска Турска, која се била доље скупила, потрчи сва Нишу у помоћ. Искупивши се сви Турци према Србима, један дан (негдје око Петрова

дне) баш кад је Петра с коњицима Хајдук-Вељко био одазвао Гургусовцу у помоћ, ударе Турци својом силом на Ресавски Шанац. Војници су из другијех шанчева хтјели да иду Ресавцима у помоћ, али Милоје заповједи да се нико није макао, него свака да чува свој шанац. Турци ударе на Ресавски шанац на јуриш, и Ресавци су се јуначки бранили, али „Ко ће сили Божјој одољети?“ Једни су Турци падали а други су преко њих ишли у напредак, и тако кад се опкопи испуне мртвицама, живи преко њих навале у шанац и стану се са Србима бити пушкама кијачки, сјећи и бости сабљама и ножевима, и чупати се за вратове. Кад кнез Стефан види да Турци обљаше, он из пиштоља запали џебану и отиде у вјетар с многијем Србима и Турцима који су били око њега. И тако изгину сви Ресавци, којијех је, као што се онда говорило, било око 3000¹³⁾, само сеиз кнеза Стефана, младо и врло црномањасто момче, узјаше на кнежева хата, и умијешавши се међу Турке, који су мислили да је циганче и сеиз каквога Турског поглавице, остане у животу и дошавши међу Србе каже како је било¹⁴⁾. Кад Срби из другијех шанчева виде шта би од шанца Ресавскога, они сви, и сам Милоје, оставе своје шанчеве и топове, па побјегну к Делиграду, а Турски коњици навале за њима, те их многе постижу и исијеку, а и од онијех који измакну, многи се не уставе ни у Делиграду него се разбјегну куд ко зна. Петар Добрињац више се и не врати к својој војсци него, како чује шта је било на Каменици, отиде у Биоград к Родофинику, и оданде послије с њиме преко Баната у Каравлашку.

Кара-Ђорђевиће очистивши онако онај крај од Турака и саставивши Србију с Црном Гором, оста-

¹³⁾ Турци послије од њиховијех глава сазидају кулу на путу иза Ниша, која и данас још стоји.

¹⁴⁾ Ово је момче било послије код Хајдук-Вељка, и ја сам у Неготину с њиме говорио о овом догађају.

ви ондје нешто војске, а с осталом врати се на Нови Пазар, и ударивши одмах на варош попали многе куће а Турке сатјера у шанац, па их стане бити из топова и из кумбара; и баш кад се зацијело надао да ће му се који дан предати, стигне му овај жалосни глас од Каменице. Онда он одмах напише свијем старјешинама да оставе све што су гдје наново заузели и да се врате за пређашње границе, па нека их чувају пограничне нахије као и прије, а остала сва војска да похита дан и ноћ на Мораву; а он оставивши Нови пазар потрчи с коњицима к Делиграду. И он и Миленко застану Срба још у Делиграду, али су Турци тако били осилили и узели мах да их не могу узбити, него извадивши Српску војску из Делиграда Миленко отиде к Поречу да чува Дунаво оздо, а Кара-Ђорђе пред Турцима стане се измицати к Ђуприји. Кад је Кара-Ђорђе одовуд ишао к Делиграду, он остави у Ђуприји својега буљубашу Петра Јокића и Капетана Радича Петровића да ондје шанац утврђују и чувају, у коме би се он могао уставити, ако не могне Турака узбити на Делиграду; али неко дође те буљубашу Петра и Радича превари (нехотице или навалице, то се не зна), да је Кара-Ђорђе другијем путем утекао са свом војском својом преко Мораве¹⁵), за то они шанац у

¹⁵) Ја сам прије тако чуо и написао, и сад се тако почело штампати; али ми у том каза син истога Петра Јокића, г. Мањојло, како је отац његов приповиједао више пута, да га је Младен, пролазећи онуда у Шумадију прије Кара-Ђорђија, наговорио, да запали шанац у Ђуприји, рекавши му, да му је Кара-Ђорђе по њему то поручио; и да је Кара-Ђорђе по том у Јагодина, кад се Младен стао правдати, пуцао на њ као и на Петра у Ђуприји, и будући да су у онај мах сједили, и Младен прекрстивши ноге држао по обичају сабљу преко крила, зрно му из пиштоља дохвати мало кора од саље и рани га у мошње, од које је ране послје лежао и видао се (ово се слаже с онијем што су жене по Биограду ауцале, да Младен са другом женом својом није могао ништа радити) Петар је, као што каже поменути његов син, додавао још и то, да је Младен њега у овом преварио једно за то, што је на њ мрзео због некаква Турскога коња, око којег су се негда отимали, а друго, што се био поплашио од Турака, пак се бојао да га Кара-Ђорђе не би оставио ондје у шанцу за управитеља.

Ђуприји запале, и топове, које онако у хитњи нијесу могли повући, побацају у Мораву. Док је Петар још палио и квариио шанац, стигне Кара-Ђорђе пред Турцима надајући се ондје да се затвори, и на своје велико чудо и жалост видећи шта је, у који мах запита Петра: „Шта је то, по души те...?“ у онај мах потегне из пиштоља те га здраво рани више лијеве сисе под раме, али зрно не прође на другу страну него се устави у некакој кости, и наши самоуки видари нијесу га могли извадити, него се рана онако замлади, и тако је он зрно носио неколико година докле му га у Земуну не изваде Њемачки учени видари.

И тако Кара-Ђорђе са свом Српском војском пријеђе ондје на лијеву страну Мораве, а Турци без страха и без икакве сметње палећи и харајући отиду на Мораву између Пожаревца и Смедерева. Како се ово дозна у Биограду, Родофиник с владиком Леонтијем и с Петром Добрињцем и с Јованом Протићем (совјетником нахије Пожаревачке) и још с неколико душа мањег реда пребјегне преко Дунава у Панчево, и оданде преко Баната и Ердѣља отиде у Букреш. Људи од ових бјегунаца мањег реда, као н. пр. Стефан Живковић, који је прије био секретар у совјету, па на свршетку прошле године истјеран из службе, позивали су послје да им Родофиник, кад су кашли из Биограда, није казао куда ће, него их позвао само к Дунаву да се шетају, а кад су дошли к лађи на Дунаву ниже Биограда, онда им заповједио да улазе у лађу. Кад се разгласи да је Руски посланик из Биограда побјегао, људи се од тога поплаше још већма него од Турака. У том нахија Биоградска с Дрине, а по том и друга војска од Сјенице и од Новог Пазара приспиге на лијеву страну Мораве, те тако Турке мало обустане, а још на праву срећу Руси пријеђу преко Дунава у Бугарску, и Турцима свима дође заповијест да оставе Србију и да похитају пред Ру-

се, и тако Турци оставе не само Мораву, него и Делиград и у њему позаглављиване велике топове, које Срби прије нијесу могли извући. И тако Срби, мјесто што су се за цијело надали границе своје распрострањити, једва се на једвине јаде одрже у ономе што су прије имали.

Кад се војске Српске по заповијести Кара-Ђорђевој врате испреко Дрине, Бошњаци (закона Турскога) одмах се стану прикупљати к Дрини, према Јадру, и кад се искупе сви, онда пријеђу преко Дрине и опколе Лозницу и тако је притијесне, да је била у великој невољи. Турске је војске ту било толико много, да је Јаков, који је био пошао Лозници у помоћ, није могао од Лознице одбити ни кроза њу у Лозницу продријети. Кад се Турци онако срећно врате с Мораве натраг, Кара-Ђорђе је сам собом с нешто војске отиде Лозници у помоћ и саставши се с војском Јаковљевог, ударе на Турке те их одбију од Лознице, а по том их претјерају и преко Дрине.

Пошто се и овдје посао тако срећно сврши и Кара-Ђорђе се стане спремати да иде натраг, Јаков, кад су све старјешине заједно сједиле, запита Кара-Ђорђија, ко ће у напредак чувати Лозницу, а Кара-Ђорђе му одговори: „Онај, који је и до сад чувао”, т. ј. Јаков с Јадранима. Онда Јаков одговори, да он *не ће*, већ нека је чувају Младен и Милоје, који не ће Руске војске да приме, него хоће сами да царују; и пошто се тако добро сваде, Јаков упаради сву своју војску, коју је још напријед био приправио, па изведавши свога синовца прота на сриједу, стане говорити: „Ево, браћо, ја сам овога послао, још како смо се стали бити с Турцима, те нам је нашао цара, који ће нас се примити и за нас се старати; али Младен и Милоје не ће да га приме, него сами хоће да царују”; по том напомене пропаст на Каменици и т. д. И тако се у мало без боја растану. Ово је било готово на свршетку јесени; а о новоме

љету (године 1810.) доведе Јаков на скупштину изненада 600 људи под оружјем, који су башећи се по улицама викали: „Цара хоћемо! не ћемо Младена и Милоја да нам суде и управљају!” Једни су долазили пред ону кућу где се совјет састајао и викали: „Камо тај високосрамни (мјесто високославни) совјет?” и искали да им се покаже шта је писано у Русију и каки су одговори из Русије долазили. На скупштини су (у Кара-Ђорђевој кући) исто тако старјешине готово све викале на Младена и на Милоја, и кривиле их за пропаст на Каменици. Милоје, још прије него је Кара-Ђорђе пошао на Лозницу, на малој скупштини у Асан-пашиној паланци окривљен је и осуђен да сједи у Остружњици, куда је већ био и отишао; сад пак Кара-Ђорђе рекне овако: „Е којекуде, ако Младен није добро чинио, ти господару Јакове сједи на његово мјесто па ради боље; а кад сви хоћете цара, хоћу га и ја, и ти господару Миленко и ти Кума-Милане (к Милану Обреновићу) и ти господине Мелентије (к Рачанском архимандриту, Хаџи-Мелентију), идите у Каравлашку, те тражите цара и доведите Русе у Србију, па, којекуде, нека најприје моју жену” (јер се говорило да Руски војници силују жене и дјевојке).

Јаков сједавши на Младеново мјесто одмах заповједи да неколико совјетника, који му нијесу били по вољи, иду својим кућама, и мјесто њих други да не долазе, додајући, да нема откуда би се свима могло плаћати, а да их није ни од потребе имати толико много. И тако се најприје совјет надре и почне кварити! Онога љета Јаков отиде опет у своју нахију да чува Дрину од Турака, а мјесто њега дође опет Младен у совјет; али се совјет више не потпуни ни отпуштенијем ни новијем совјетницима, него остане онако надрт.

Одређени ови посланици отиду са скупштине сваки својој кући да се спреме на пут. Кад Милан

и Хаџи-Мелентије спремљени дођу опет у Биоград, даде им се Михаило Грујовић за секретара, и по том примивши потребна писма отиду оданде у Пореч да узму Миленка, као што је прије уговорено; али кад тамо, шта да виде и чују! Миленко им каже да он сад не ће више да зна ни за совјет ни за Кара-Ђорђија, него мјесто себе пошаље с њима у Каравлашку свога секретара Јеремију Гагића, а он остане у Поречу прикупљајући бећаре да се брани, ако би Кара-Ђорђије ударио на њега, а уз то трудећи се не би ли одметнуо од Кара-Ђорђија све нахије на десној страни Мораве.

Миленка је Кара-Ђорђије на скупштини за то одредио да иде у Каравлашку, што су старјешине од његове стране највише викале да хоће војску Руску у Србију и што није могао да не узме међу посланике никога од оне стране; Милана пак и Хаџи-Мелентија и Грујовића одредио је за то, што је знао да су то његови пријатељи и приврженици.

Родофиник дошавши у Букреш правдао се да је за то побјегао из Србије, што је Кара-Ђорђије хтио да га убије, које су му свједочили они што су с њиме дошли, Петар пак Добрињац помоћу Родофиникове свједоцбе и препоруке начини се народнијем послаником и у име свега народа стане искати војску у Србију под управом Родофиниковом, које му се готово и обећа. Кад прави посланици дођу у Букреш, Петар се Добрињац придружи к њима и без њихове воље, и навали око Милана те га одврати од Кара-Ђорђија доказујући му да они не желе Кара-Ђорђија збацити, него хоће само да га ограниче да не може по својој вољи све чинити шта хоће. И тако Милан, у којег се Кара-Ђорђије највише уздао, пријеђе на ону страну и постане највећи противник владе Кара-Ђорђијеве. Дознавши ово Кара-Ђорђије пошаље у Букреш за своју обрану некога архимандрита Спиридона Филиповића, који је био родом однекуд из

Далмације и у Биограду с Руском пензијом живљео господски, готово као и Родофиник, и показивао се Кара-Ђорђију велики пријатељ и непријатељ Родофиника и његовијех послова. Филиповић је Кара-Ђорђија правдао да он није хтио Родофиника убити, а Родофиника је тужио да је за то побјегао из Србије, да би Турци лакше и прије њоме обладали; али свијем трудом својим слабо више и он могне што учинити до што се послови Српски замуће и заплету још већма. У том мјесто кнеза Багратиона постане главнијем управитељем Руске војске на Дунаву граф Каменски, који, видећи да се у оваковијем сметенијем и замршенијем пословима са Србијом и у Србији не може ништа радити, стане гледати како би партаје ове помирио и сложио колико се може, и тако да би Кара-Ђорђија, за којег је знао да у земљи највећу власт има, умирио и ослободио, напише му као „верховному вождю народа Србскога” лијепо писмо, а Родофиника окриви што је побјегао из Србије и метне га под суд¹⁶). По том архимандрит Хаџи-Мелентије и Пе-

⁴⁶) Родофиник је био врло паметан и у своје послу вјешт човек, и за Србе је велика несрећа што нијесу могли бити с њиме у љубави и пријатељству. Ја сам у овој књижици само као мимогред спомену заваду Срба с Родофиником, а кад би се то хтјело управити описати и редом побројити све, што се он могао тужити на Србе и шта су се Срби на њега тужили, ваљало би написати читав повелики чланак; али томе овдје није мјеста. Онда се тако говорило, да га је граф Каменски окривио и дао под суд, али онаковоме господину и с онакијем разумом ласно се било оправдати и Кара-Ђорђија окривити. Наскоро иза тога постао је у Петербургу управитељ Азијатскога одсејка у министарству иностранијех послова, и у тој је служби био више од 20 година; кад је граф Неселроде ишао куд на пут, он је остајао на његову мјесту, као управитељ цијелога министарства. Сви српски послови ишли су преко њега, једно за то, што су припадали у његов одсејек, а друго, што се мислило да их он, што је око двије године био у Србији, најбоље познаје. Појединијем Србима много је добра учинио, а о народу Српскоме како је мислио, показаше овај догађај што ћу сад да приповједим. У почетку године 1819. познам се ја у Петербургу с бароном Шилингом, који на питање своје дознавши од мене да познајем Родофиника каже ми да је велики његов пријатељ и понуди се да ме води к њему, и ја

тар Добрињац отиду у Србију, али Милан не хтједне без Руске војске никако, него остане у Букрешу као народни посланик. Још се није могло уредити ни одредити да се војска Руска пошаље у Биоград, али се одреди да на прољеће пријеђе неколико хиљада преко Дунава Србима у помоћ.

К Миленку су у Пореч бјежали гдјекоји кривци не само из Шумадије, него и чак и одоздо испреко Колубаре¹⁷⁾, али изван Пореча није могао ни почети ништа против Кара-Ђорђија, а Кара-Ђорђија нањ у Поречу није ударао, једно за то, што се на-

приставши радо на то, он дође к мени у одређени дан са својим колима и узевши ме у њих појемо к Родофиниковој кући. Кад дођемо пред кућу, он отиде најприје сам да види јели домаћин код куће и може ли нас примити; а кад се с њим састане и каже му да је довео једнога Србина, који је написао и издао Српски рјечник, он с подмијехом рекне; „Што ће Српски рјечник? — Али опет може бити од потребе: кад нестане Срба да се зна каквијем су језиком говорили“. (Иза ових рјечи, — које је мени барон Шилинг приповиједао пошто смо се вратили натраг — рекне му да ме доведе. И тако барон Шилинг вративши се к мени изиђем и ја из кола те отидемо у салу. Како је Родофиник чуо да сам ја писао рјечник, одмах је морао помислити да сам Аустријски Србин, јер се опомињао, да је у Србији за времена његова бављења онамо било врло мало људи, који су само читати знали; за то ме дочека на ове рјечи; „Камо се ви у Србију да бијемо Турке?“ А ја му одговорим; „Ја сам, ваше превасходитељство, био Турке у Србији и прије вас и послје вас“. И тако пошто дозна и увјери се да сам заиста родом из Србије разговарао се са мном о Кара-Ђорђију и о Младену и о другоме којечему.

¹⁷⁾ Као н. п. из Шапца писар Луке Лазаревића, по имену Јован Манојловић, који је био родом однекуд из Бачке (чини ми се из Сенте или Суботице), на слао некаке лопове, који су опет одонуда били родом те харали трговце негдје у Потисју. Пошто се позна нешто од отетијех ствари на жени и у кући његовој, и Кара-Ђорђија на тужбу и на искање Аустријскога правитељства преда главнога од опшјех лопова и стане даље истраживати, ко је још у то био помијешан, он се поплаши за свој живот и побјегне к Миленку у Пореч. Овај је Јован Манојловић био вјешт столарски мајстор (тишлер), и радио је послје у Биограду свој занат, па кад једном начини један особити сандучић са тајнијем преклецима и покаже га Младену, рекне му он: „Море, ваљало би те бити, па не дати плакати: код таквијех златнијех руку, па идиш да служиш другога и да тражиш хљеба преко погаче“.

рода стидио, и бојао се да му ко не би рекао, као неки његов момак, Милосав Лаповац, године 1804. кад је позвао момке да ударе на кнеза Теодосија из Орашца: „Ми нијесмо устали да се бијемо с браћом својом, него смо устали да се бијемо с Турцима, а вама ако је што криво, ето вам поља, па се удрите сами“; а друго, што се бојао да Миленко у невољи не би Пореча предао Турцима (Рецепу из Адакале). Тако Миленко, као одметник проведе у Поречу неколико мјесеци с бећарима, а кад потроши све што је имао, и не имаде више чим плаћати им, те се они стану бунити против њега, а уз то се он још разболи од костобоље, онда се помири с Кара-Ђорђијем.

Кад се у Србији дозна да ће војска Руска пријећи преко Дунава у Србију, одреде се из свију нахија најизбранији војници да иду на Дунаво пред Русе, и да с њима оно љето онамо војују, а на јесен кад се врате у своје нахије да могу народу казати да је Руска војска заиста прешла у Србију и да су они с њоме војевали. Из даљнијех нахија не опреми се у ову војску људи по много, али се изберу све најприкладнији и најбољи, да би Руси видјели какву добру војску Срби имају, и одреде им се нове старјешине, које прије нијесу биле ништа, тако је, н. п. Јадране и Раћевце водио трonoшки архимандрит Методије Лазаревић, а Мачване и остале из Шабачке нахије брат Луке Лазаревића, Буко; из онијех пак нахија доље од Мораве, одреди се сва војска са својим старјешинама и још с лијеве стране Мораве нахија Смедеревска с Вуицом, и Грочанска с Атанасијем Чарапићем; а над свом овом војском постави се главни заповједник Петар Добрињац. — Руске војске преводе у Крајину граф Цукато, као што се говорило, око 7.000¹⁸⁾ људи, а Срба је било 4.500 пјешнице и 1500 на коњма.

¹⁸⁾ Тако се у нас онда говорило, а у Руској историји („Михайловскога-Данилевскога; Описаніе турецкой войны съ 1806. до

Турака је било у Крајини више него и Срба и Руса, и на неколико мјеста били су поградили шанчеве и врло се утврдили, особито на Прахову. Али Срби и Руси под управом графа Цуката истјерају их мало помало из свију шанчева и претјерају преко Тимока: ту су многе Српске старјешине за своју храброст добиле златне или сребрне колајне, као н. п. Вуица и Хајдук-Вељко златне, а Здравко, Вељков бимбаша, и Иван Момировић, Миленков пређашњи писар а онда као буљубаша, сребрне; али су многи и изгинули јуришајући на Турке да би се показали, међу којима је био и Атанасије Чарапић. Пошто се овако очисти Крајина од Турака, граф Цукато пошаље нешто војске Српске и Руске на Кладово, али су се Турци ондје били врло утврдили и тако се стану бранити, да им убрзо не могу ништа учинити, него их опколе и стану бити из топова и кумбара.

У томе Рушић(-Хуршид)-паша удари од Ниша са силном војском Турском (као што се говорило око 35000 људи), али не хтједне опкољавати и бити Делиграда, као што је чињено пређашњијех година, него против њега остави на Алексинцу нешто војске, а с осталом отиде те узме Крушевац, па улогоривши војску око Мораве стане ударати на Српска села и збјегове по ономе крају нахије Јагодинске, и навалјивати да продре у Шумадију. Пред ову војску Турску дође и сам Кара-Ђорђије и прикупи нешто војске, што се могло, али је Турака било толико много, да им се Срби у пољу нијесу смјели ни показати, него на брзу руку поправе стари шанац (још од времена докле Крушевац није био узет од Турака) на Јасици, и оданде стану Турске чете по селима пресретати; али Турци у-

1812. года⁴⁾ стоји да је граф Цукато имао свега војске у малој Влашкој 7350 људи, од којијех је 3782 човјека под управом полковника Желтухина одређено било да чува маду Влашку, а остали (међу којима је било 2331 пјешак, 935 казака и 300 пандура) биди су одређени за Србију: „для дѣйствиі въ Сербіи“.

даре ту на њих и посліје жестокога боја и пролева крви с обје стране обладају шанцем и побију многе Србе, али не остану у Српскоме Шанцу на Јасици, него га покваре, пак се опет врате натраг у главни логор. Српски војници, особито гледајући како Турци пале и харају села и ударају на збјегове те робе жене и дјецу, тако се поплаше да стану међу собом говорити и спремати се да оставе старјешине, пак да бјеже сваки својој кући, и да гледају шта ће чинити са женама и с дјецом, као што и учине многи, особито Лијевчани; а тако би исто учинила и нахија Крагујевачка у Делиграду како би дознала да су Турци преко нахије Јагодинске продрли даље у Шумадију. Кад Кара-Ђорђије ово све види, он пише неколико књига једну за другом и Петру Добрињу и графу Цукату; или одмах да се пошаље војске Руске Србима у помоћ пред ове Турке, или Петар да остави Русе и Кладово, па час прије да похита са свом војском Српском к њему, „ер“ вели „кад проїадне све амо, шта ће нам онда Кладово помоћи?“

Граф Цукато од војске Руске, коју је имао код себе, није могао Србима послати ништа, а пустити Петра с војском Српском оданде, било му је још теже, јер би он онда одмах морао оставити Србију и прећи у малу Влашку и тако прекинути пут између Срба и Руса; за то јави ово главном управитељу Руске војске, графу Каменском, и он му испод Рушчука пошаље за помоћ Србима графа Олурка „съ ладожскіимъ полкомъ, баталлиономъ вволынскихъ улановъ, казачьимъ полкомъ, 300-ми Арнаутовъ,¹⁹⁾ 6-ю орудіями легкой и 4-мя донской артиллеріи,“ (као што се у нас говорило свега око 3000 људи).

¹⁹⁾ Ово су били бећари, међу којима је било најмање правих Арнаута (а може бити да није било ни једнога), него су били Срби и Вугари, и гдјекоји Грк и Цинцарин. У Каравлашкој се и данас зове Арнаутин сваки бољарски момак, који је у Турскијем хаџинама и с оружјем, макар кога народа био.

Хајдук-Вељко са својим бећарима поведе ову војску Руску уз Тимок, али не отиду пријекијем путем пред Рушић-пашу, него сврну лијево на Бању; ја мислим да је на овај заходни пут графа Орурка највише навратио Хајдук-Вељко, да би му узео Бању од Турака, из које је он прошле године кроз војску Турску морао побјећи. У Бањи је било сад у шанцу око куле 400 Турака с једнијем топом. Граф Орурк не имајући кад ту бавити се заповједи те Руси овај шанац узму на јуриш: Турци су се тако бранили, да их је од 400 остало у животу само 90, а Руса је које мртвијех које рањенијех било 126 људи. Граф Орурк узевши тако Бању и предавши је Србима отиде к Делиграду, по свој прилици једно за то, кад је онако близу дошао, да би видио онај знатни Српски шанац, а друго, да би се што прије састао с Кара-Ђорђијем, који је онда био ондје дошао да војску Српску слободи и притврди да не би шанчева оставила. Из Делиграда Кара-Ђорђије и граф Орурк с војском Руском отиду управо на Јасику и стану пређашњи шанац поправљати. Кад Турци у јутру опазе да се Срби опет купе у Јасици, они наново ударе на њих, али их Срби с помоћу Руса (за које Турци још нијесу ни знали) узбију натраг. По том граф Орурк пошаље Кара-Ђорђија у нутра у Србију, као да диже нову војску, говорећи му: „Ако Турци буду јачи, боље је да разбију самога мене нешто и мене и тебе”. Он пак видећи да на Јасици није мјеста за Руску војску, премјести се оданде са свом Руском и Српском војском у поље Варваринско, и ондје начини шанац за 1000 људи и 8 топова, а унаоколо утврди се засјекама. У нас се приповиједало, да је Рушић-паша, кад је видио Србе и Русе у равну пољу, сазвао старјешине своје војске па им рекао: „Све кажете да Србин не смије у поље, него се крије по шуми или се по брдима закопава у земљу као свиња; сад ето поља, а ето Србина; сад да видимо ко царев хљеб једе!” — По том

један дан, Септемврија 6. ударе Турци свом силом на Србе и на Русе, али не могу ништа учинити, него се узбију натраг. Турци су до сад били улогорени у пољу без шанца, али послије овога боја одмах у вече стану копати шанац око свега логора и до у јутру буду готови. Послије неколика дана Турци су опет ударали, али све у залуд; најпослије видећи да се Србима и Русима ништа учинити не може, крене се сва војска Турска и отиде натраг. Говорило се, да је Рушић-паша прије него се кренуо с војском натраг, наваљивао на старјешине, да учине јуриш на Србе и на Русе и да их растјерају, макар шта стало; али му Смаил-бег из Сереза одговори: „Ми то можемо учинити, ако ћемо прегорети неколике хиљаде људи, али шта ћемо тијем добити? Јесмо ли онда Србију покорили и пут у Биоград прокрчили? Не ћемо ли за онијем брдом опет наћи такве шанчеве с војском, и тако Бог зна на колико мјеста до Биограда? А ово се већ прикучила зима!” И на то Рушић-паша пристане, те се врати натраг.

Пошто ова Турска војска отиде са свијем из Србије, граф Орурк сам (без војске) отиде с Варварина у Тополу, па оданде у Биоград, а из Биограда вративши се својој војсци упути се натраг у Крајину. Као што је одонуд идући амо узео од Турака Бању, тако одовуд идући онамо узме Гургусовац, у коме је било 800 Турака са 4 топа. Граф Орурк дође ту 4. Нојемврија, и растјеравши Турске коњике, који су се пред шанцем показали, опколи Гургусовац и стане га бити из топова, а уз то приправљајући војску за јуриш. Кад топови кулу развале, а Турци виде одређену за јуриш војску с фашинама и осталијем потребама, они се предаду, и по уговору положивши оружје отиду куд ко хоће; Гургусовац и топове граф Орурк преда Србима као и Бању. — На свршетку мјесеца Септемврија преда се и Кладово: Турцима, који су у

њему били (око 500 душа), допусти се да иду у Турску с обећањем да за годину дана не ће војевати противу Руса, а град, или управо рећи шанац око велике куле или малог градића, са 21 топ преда се Србима.

У оно исто вријеме кад је Рушић-паша навалио на нахију Јагодинску, удари силна Турска војска од Босне и прешавши преко Дрине опколи Лозницу и стане је бити из топова и из кумбара. Јаков Ненадовић са својом кнежином нахије Ваљевске и Лука Лазаревић с нешто војске из нахије Шабачке пођу тобоже Лозници у помоћ, али је Турака било толико много (као што се говорило свега око 30000), да нијесу смјели на њих ударати, него се негдје иза њих били улогорили, па гледали како Турци Лозницу бију. Кад се сад на источном крају с помоћу Бога и Руса овогодишњи рат сврши овако срећно, Кара-Ђорђије подигне војску готово из све Шумадије, и од графа Орурка узме нешто новијех казака под полковником Никићем (који је био родом Климента из Сријема), и отиде Лозници у помоћ, и дошавши онамо удари на Турке, те их од Лознице одбије и претјера преко Дрине; а како је све ово било, најбоље ће се видјети из писма Кара-Ђорђијева које ево овдје дајем:

„Благородни Господару Милане Обреновићу и Господару Миленкс Стојковићу и Господару Петре Теодоровићу. Здравствуите!“

„Јвљам вама како су били Турци од босне силно навалили и много щете учинили кое мислим дастесе „и дамно за све извѣстили, Лозницу Главно место у „муасерили у којим е био Господар војвода Антоније „Богићевић са 1200 војника, и умасери били су 12 „дана и били су и Турци топовима и кумбарама — „са свију страна но слава Богу не много щете било, „ми смо им својском у помоћ дошли са Грагуевачком, смедеревачком Грочанском и са Београдском „и састали се са Господаром Јаковом и са Госпо-

„даром Луком Лазаревићем, идоћемо сви својскама „дотурака близу полсата иноћом шанац начинимо „октомбра 5. дня и у јутру рано на нас Турци иза- „ћу и сретну те се онда жестоко с Турцима побиемо „и Турке надбиемо, итерамои додрине донови шанаца „и у све нојеве шанце што су били око Лознице ми уће- „мо и доста турака убиемо ито исто вече како се „наша војска сва искупи прићемо близу Турака и „око нојева шанца наше шанце изградимо и у јутру „6. Октомвр. на светога Тому изићу у полѣ и Турци „и ми те смо се побиили страшно из топова и из пу- „шака, за 8. сата која баталие нигда већа не била, „Турака е много изгинуло и много смо глава Турски „оцекли ито не другочије било носмосе били изме- „шали те се секли са сабјама. 2. — Сата и туркесмо „надбили и наш е мејдан био и вишее три исета ту- „рака погинуло него наши. Но наши се старешине „млоге изранили Г. Лука, Г. Стојан Чушић, војвода „Мутаф, војвода Јанко пинцар и ранило се много Гла- „вни Буљобаша и момака и капетан Милисам и под „сваким старешином потрису Едека погинули и по- „гинуло е доста главни момака наши и свију старе- „шина Такоћери одпрости люди од наје крагуевачке „12. погинуло и 26. ранѣни од наје Грочанске 19. „погинуло и 23. ранѣни од наје смедеревске 13. по- „гинуло и 14. ранѣни, од наје ваљевске 20. погинуло „и 28. ранѣни. од наје Шабачке 26. погинуло и 35. „ранѣни од мачве²⁰⁾ 10. погинуло. 16. ранѣни од наје „зворничке 15. погинуло 24. ранѣни од казака Го- „сподина Никића погинуло 6. иранѣни 12. и млоги- „су кони свима изгинули Ни броя се не зна тако „7го Котомбра Турци се нектеше битиснама, носе „тврдише вас дан ими, иони, иранѣнике разпратеше „тога самога дана поћемо свуда испред наши шан- „дова везетирати како стои војска и топови у том „Турци препуцаю 3. пушке и несрећом ране Госпо-

²⁰⁾ И Мачва је у нахији Шабачкој, али је овдје тако метнуто може бити зато, што је оне пређашње казивао Лука, а ове Чушић.

„дина Никића уногу кое нједном старешини, ништа „неће бити у име Бога самое Чупић наивећма ранђн „унапредак што се случи оћемо вама љвити нобраћо „доистае сила турска и нећемо моћи им ништа сами „учинити ако росиска воиска не доће дазнате

Скоим остаем вам добро желећи
 Кара хорће Петрович
 У лозници Октомбра верховни Предводителъ
 8го года 1810. народа Сербскога

ранђни свега 178 ипогинули 117“.

Поред свију овијех бојева и брига и невоља, ни једна страна није заборављала ни своје међусобне распре. С графом је Цукатом у Крајину био дошао и Милан Обреновић, и ондје се неколика мјесеца договарао с Петром и с Вуицом и с Миленком (који је придигавши се од болести такођер ондје био дошао) и с осталијем старјешинама, по том је оданде ишао у Брусницу, у Ужице и у Биоград, али у Србији није хтио остати, него се с графом Орурком вратио у Крајину и оданде отишао у Букреш говоривши по Србији свијем својијем пријатељима, да он у Србију не ће доћи да остане у њој без војске Руске. Тако је и Јаков на своме крају радио, и купио потписе против Кара-Ђорђијеве стране, а уз то се преко писама договарао и с Петром Добрињцем и с другима. Мени је Петар приповиједао, како су му Јаковљеви момци доносили писма ушивена у седло, и приповиједајући ово подсмјевао се Јакову што се тако бојао Кара-Ђорђија. Кара-Ђорђије и Младен исто су тако радили са своје стране, и понајвише су дознавали шта противници њихови мисле, а то управо са свијем дозна Кара-Ђорђије у Лозници. Један дан послѣје поменуते битке пође Кара-Ђорђије да походи рањена Лука Лазаревића, па улазећи к њему у колибу рекне: „*Е којекуде, тако ваља свакоме који право не ће*“. Може бити да је ово Кара-Ђорђије рекао што је од прилике знао да Лука с Јаковом

шурује против њега, а може бити да је и због нечега другога, јер се приповиједало да је он Лука једном и тукао у Тополи за некакву кривицу тако јако, да је Лука од тога добио послѣје и некакву болест у прсима²¹⁾; али Лука помисли, да је Кара-Ђорђије дознао све што раде против њега, и поплашивши се стане га молити за опроштење кривећи Јакова и друге, и уз то исказе све што је год знао (а знао је управо све).

Милан вративши се у Букреш пошаље оданде с некакијем писмима и порукама својега писара или секретара Лазара Воиновића (родом из Сријемске

²¹⁾ Може ко рећи или помислити: „Како би се могао тући онаки старјешина као што је био Лука Лазаревић? Али то онда није било никако чудо. Године 1811. подигну Поцерици некаке тужбе и вику на својега војводу Јанка Стоићевећа. Кара-Ђорђије и совјет пошаљу у Поцерицу Илију Марковића, који је прије био совјетник од нахије Шабачке а онда почечитељ правосудија или велики судија вилаетски, и Миљка Радовића попечитеља иностранијех послова, да то извиде и људе да умире и с војводом помире; али они дошавши онамо људе у Поцерици још већма раздраже и јавно осуде Јанка да се збади а мјесто њега да буде војвода Илијин син Буко, за којијем је била Лукина сваст. Кад Јанко, одмах потом, отиде Кара-Ђорђију и тужећи се и правдајући каже му, да су Илија и Лука људе договорили да се туже и вичу на њ, а по том да су их Илија и Миљко још већма раздражили, само да би њега из војводства избацили и мјесто њега да би постао војвода Илијин син, Буко, Кара-Ђорђије који је жељео и радио да у свакој вњижини војводство остане у једној породици, да би и он могао лакше своју власт и господство оставити својему сину, вјерује Јанку све, па позове к себи у Топоду Илију и Миљка и уведавши их у некакву собу узме столицу на и великога вилаетскога судију и попечитеља иностранијех послова све њоме, докле је сву о њих није изломно! Па не само што је Кара-Ђорђије овако тукао старјешине, које је могао, него је и Јаков године 1807 у Лозници тукао наџаком Рађевскога војводу, кнеза Крсту Игњатовића, који је годинама био много старији од њега и просјед. Ја сам онда истина био у Лозници, али се у онај мах нијесам десио пред чадором, него сам био у канцеларији, и Крета ми се послѣје тужио говорећи: „Није ми жао што ме бије господар Јаков, него зашто да ме бије и његов слуга“ (неки Ђорђије, кога су звали *дериште*, и који је код Јакова од прилике био оно што се у Њемачкој код госпoде зове камердинер, па кад је Јаков викнуо да Крсту обале на земљу, и он га ударио ногом и песницом неколико пута).

Митровице) Кара-Ђорђеју као курира, и овај ра-
забравши у Биограду да је Кара-Ђорђеје на ономе
крају, дође му у ово исто вријеме у Лозницу. Које
Младен у Биограду, које Кара-Ђорђеје овдје, обла-
скају и поткупе овога Миланова секретара, те изда
господара својега, и каже им све шта он с Милен-
ком и с Петром и с Јаковом и с осталијем старје-
шинама ради и мисли учинити. Пошто се овај Лазар
Воиновић врати у Букреш, Милан се наскоро за
тијем ондје разболи и умре, за то се онда гово-
рило у Србији, а и у Букрешу, особито међу Ми-
лановијем момцима, да су Кара-Ђорђеје и Младен
поткупили и наговорили Воиновића, те га је отровао.
Говорило се и то, да су они Воиновићу обrekli
да ће бити код Кара-Ђорђеја први секретар, и за
ово бих ја готово могао рећи да је истина, јер је
Воиновић, вративши се из Букреша по смрти Мила-
новој у Биоград, мени говорио: „Ми ћемо све ово
зауздати” (рекавши ми мислио је себе и Миљка
Радоњића и Михаила Грујовића); али се преварио,
јер не добије никакве друге службе осим учитељ-
ства у великој школи.

Дознавши Младен и Кара-Ђорђеје да су про-
тивници њихови тврдо наумили Кара-Ђорђеја огра-
ничити, а Младена и Југовића истјерати из народ-
нијех послова, и да им се у томе не може смести
ако је и умро Милан у Букрешу, они смисле ову
уредбу:

1. Миленко, Петар, Јаков и кнез Симо, да би
се одвојили од народа, да дођу у Биоград у совјет
и да се назову *ђојчигељи*: Миленко иностранијех
послова, Петар правосуђа, Јаков унутрашњијех по-
слова, кнез Симо народне касе, а Младен да буде
почетитељ војничкијех или ратнијех послова.

2. Све остале старјешине, и дојакошње и које
би се наново поставиле, да се назову *војводе*, и у
власти да буду једнаки између себе, и да им нико
други не може заповиједати осим Кара-Ђорђеја и

совјета, или онога којег би Кара-Ђорђеје у вријеме
рата одредио.

3. Од дојакошњих совјетника, који су се још
налазили у совјету, да се начини *велики* или *на-
родни суд* у коме ће предсједник бити попечитељ
правосуђа или „*велики судија вилаетски*”.

4. Ко на ову уредбу не би пристао онај да се
истјера из земље.²²⁾

Да је ова уредба смишљена и да ће се по
новоме љету на скупштини објавити, то се дознало
у земљи још прије новог љета. Милан истина умре
у Букрешу, али за живота изради те се одреди
„*нейшлотскій пѣхотный полкъ*“ да иде у Биоград
још оне године.

Петар и Миленко жељели су и радили, да би
и ова одређена Руска војска приспјела у Биоград
прије скупштине, али се она задоцни, као што се
говорило, због јаке зиме и великога снијега; а кад
војска не могне доћи, не дођу ни они, премда су
били позвани. Јаков дође до Палежа, па ондје до-
знавши да војска Руска и Петар и Миленко не ће
доћи, он се учини болестан и не хтједне даље ићи
него пошаље на скупштину својега сина Јефрема.

Какогод што су Кара-Ђорђејеви противници
жељели и радили да би Руска војска приспјела у Би-
оград за скупштину, тако су Кара-Ђорђеје и Мла-
ден гледали да би се са скупштином ускорило
прије доласка Руске војске а с њоме и Петра и
Миленка. Тако се скупштина сазове одмах по но-
воме љету, па како на њој не буде ни Миленка,
ни Петра ни Јакова, војводе све приме нову у-
редбу с великом радошћу, и закуну се Кара-Ђор-
ђеју да ће му бити вјерни. Само тројица била су на
скупштини, којима није била повољна ова уредба:

²²⁾ Мени је Младен приповиједао у Крагујевцу 1822. го-
дине, да је ову уредбу измислио он с Михаилом Грујовићем путу-
јући једном из Биограда у Тополу.

Лука Лазаревић, Вуица Вулићевић и Милош Обреновић; али шта су њих тројица могли чинити против онолике множине пређашњијех војвода и новијех војводица? Нијесу смјели ни проговорити.

Пошто се ова уредба објави и прими, заповједи се свима, *одмах* да иду сваки на своје мјесто, да их не би Петар и Миленко с војском Руском ондје застали, за које се већ знало да су на путу, као што заиста и приспију у Биоград на неколико дана пошто се скупштина разиђе.

Младен и Кара-Ђорђије не допусте да се војска Руска смјести у граду, него је разреде у вароши по кућама, а њезиноме „*шефу*“, који се звао Бала, одреди се кућа Кучук-Алијна, у којој је прије сједио Родофиник. Миленко остане у кући код шефа Бале, а Петар отиде к Стефану Живковићу. Миленко и Петар нијесу могли повести са собом никакве војске Српске, осим Хајдук-Вељка са неко 70 бећара, а уз то су се уздали и у Јакова да ће, као што је обрицао, довести војске као и на лањску скупштину. Видећи Кара-Ђорђије да је Петрова и Миленкова једина узданица Хајдук-Вељко, он га обласка што се више могло, говорећи му и заклинајући се да га не дијели од свога сина Алексе; уз то још поклони му неколике стотине дуката и даде му диплому на војводство у Бањи, које је прије године дана, побјегавши из Биограда к Миленку у Пореч, био изгубио, и на то му се он обрече и закуне да ће му у напредак бити вјеран; а да би га из Биограда што прије кренули и од Петра и Миленка одвојили, начине Младен и Кара-Ђорђије писмо, као да су Турци ударили на Бању, па га у Гроцкој даду у мезулану, те га оданде суруџија донесе у Биоград трчећи колико игда може. Како Кара-Ђорђије прими ово писмо одмах дозове Вељка к себи, и покаже му га говорећи: „Вељко, сине, трчи!“ Вељко није чекао да му се ово двапут рекне, него одма заповједи своме чаушу те удари у таламбас, и са својим бећарима отиде

из Биограда пут Бање. Јаков је од прије био први и највећи непријатељ Кара-Ђорђијев и Младенов, али је прије годину дана узео Младену једину кћер за свога сина и могао је мислити да ће Младену имаће најпослије остати њему и његову сину, а уз то ни одређено мјесто у Биограду није му било неповољно, особито кад му син у нахији остаје војвода, с тога је већ био мало попустио и к Младену се приближио; на скупштину за то није хтио ићи, док види с каком ће снагом Петар и Миленко доћи и ко ће бити јачи: они, или Кара-Ђорђије и Младен; сад пак видећи да Петар и Миленко не могу ништа учинити дође и он у Биоград, али мјесто с војском, као што је обрицао, на саоницама са двоје момчади. Миленко и Петар слабо су куд смјели и излазити из кућа у којима су сједили, него је Стефан Живковић мутио једнако по вароши те разбирао и њима казивао шта се ради. Кад Вељко с бећарима отиде из Биограда и Јаков дође на саоницама с двоје момчади, Живковић једно вече рекне Петру и Миленку у својој кући: „И Вељко и Јаков издадоше нас: сад се више ни у што немамо уздати, него да ударимо на кућу ономе псу дебеломе (Младену), па како њега надвладамо и убијемо, онај ће пас црни (Кара-Ђорђије) или пристати с нама или побјећи у Шумадију“. Миленко и Петар реку му на то: „Немамо људи“, а он: „Е, немамо људи! ја и вас два то су тројица, у мене има двоје троје момчади, у вас по двоје по троје, ето нас десеторица, можемо му на кућу ударити, па како стану пушке пуцати биће људи“²³⁾; а они му одговоре: „Немамо џебане“. Онда он отиде те донесе пуне бисаге фишека говорећи: „Ево и џебане“. Али су они већ били клонули духом и ништа

²³⁾ И заиста би било људи, једно, што су Биограђани мрвили на Младена; а друго што је Стефан Живковић Бугарима, којијех онда било сила у Биограду, много добра чинио, па би сви пошли за њим, а може бити да би и селаци пљачке ради навалили, и Биоград похарали и поналили.

их то није могло наговорити и охрабрити, него, као што ми је Живковић сам у Бесарабији ово приповиједао пред Петром корећи га: „Миленко пуши, а Петар тарка у ватру”.

Пошто Кара-Ђорђије уклони Вељка из Биограда, један дан Младен позове на ручак шефа Руске војске са свијем официрима и Кара-Ђорђија са знатнијим Српскијем старјешинама, који су се ондје налазили, међу којима су били Миленко и Петар. Послије ручка Кара-Ђорђије, добро накићен вином и ракијом, са својијем момцима отпрати шефа у његов стан и онамо, може бити навалице, приметне с Миленком некаку распру и мало по мало тако се сваде, да повиче на момке да Миленку отпашу сабљу и да га затворе. Бала онда стане Кара-Ђорђија молити, да то не чини, особито код њега, код кога је Миленко као гост. Кад Бала изговори ове ријечи, Кара-Ђорђије скинувши своју шубару с главе стане му говорити: „Шефе, тако ти хљеба царевога! кажи ми право, јеси ли ти дошао у Србију да браниш Миленка и Петра од мене?” Бала се на ово питање нађе мало у чуду, па одговори: „Господару Ђорђије! нити сам ја дошао у Србију да браним Миленка и Петра од тебе, ни тебе од њих, него ме је мој старији послао народу Српскоме у помоћ, а под твоју заповијест.” Чувши ово Кара-Ђорђије пође Бали к руци, говорећи: „Кад је тако, дај да те пољубим у руку мјеста цара.” Бала му се не дадне пољубити у руку, него се пољубе у образ. По том се Кара-Ђорђије прође Миленка, и отиде са својијем момцима. Сјутрадан, како се поодјутри, пошаљу се Миленку и Петру дипломе на одређена им мјеста, али их они одмах врате натраг, изговарајући се у писмима да та мјеста нијесу за њих и да их не могу примити, него ако им се не да, да буду и у напредак оно што су до сад били, а они ће ићи сваки у своју постојбину, па у селу живљети сваки у својој кући као и остали људи. Други дан по томе освану

на свијем знатнијим раскршћима на зиду приковане пресуде, како се Миленко и Петар изгоне из земље: најприје су им биле побројене кривице, као н. п. Миленку, како се у Поречу био одметнуо од совјета и од Кара-Ђорђија, како је некаке новце, који су из Русије били послати народу у помоћ, узео и потрошио у Поречу на бећаре; како је код Пореча заграђивао Дунаво, бојаги ради хватања рибе, а управо да хвата људе, који би на чамцима ишли с писмима од Кара-Ђорђија и од совјета у Каравлашку к Русима, и како је такова писма, као и она што су Руси из Каравлашке слали Кара-Ђорђију и совјету, хватао и отварао и задржавао и т. д.; а Петру, како послије пропасти на Каменици (1809.) није хтио да се стара своје војнике ослободити и у скупу их задржати, него их оставио па побјегао у Биоград и оданде с Родофиником у Каравлашку; како се онамо сам од себе начинио народни посланик; како је задржао некаке новце, које је у Кладову скупио од ђумрука и т. д. По том се додаје како им је све то било опроштено, и како су им мјеста у Биограду одређена, и будући да их они не ће да приме и да не пристају на уредбу која је постављена на скупштини, тако се изгоне из земље да иду куд им је воља. Ова се пресуда оно јутро пошаље и њима и они одговоре да желе ићи у Каравлашку, и по том их одмах одређени људи са нешто Рускијех казака отпрате до Каравлашке границе и претуре их преко Дунава. Још напријед, како су они дошли у Биоград, Кара-Ђорђије и Младен послали су у Пореч Смедеревскога војводу Вула Илијћа а у Кладово совјетника нахије Биоградске Павла Поповића, да не даду свратити се ни Миленку у Пореч ни Петру у Кладово, и тако су они пролазећи поред тијех мјеста, само стали мало код њих те им је изведено и изнесено, шта је који гдје имао. Пошто се Миленко и Петар овако истјерају из земље, Стефана Живковића Кара-Ђорђије за-

твори у Биограду, али га послјије некога времена позове у Тополу и онамо му опрости, и он по том узевши пасош отиде у Каравлашку и више се не врати у Србију за времена Кара-Ђорђијева.

Споменуто је напријед како је Милан Обреновић био заповједник у нахији Рудничкој, Пожешкој и Ужичкој. Кад он (године 1810.) отиде у Каравлашку, на његову мјесту остане му брат Милош, који је назван *војводом* још у почетку буне кад и Милан *тосјодаром*. Пошто Милан у Букрешу пријеђе на страну Петра и Миленка и осталијех Кара-Ђорђијевијех противника, није могло бити да се и Милош не поведе за њим, сад пак, које што се по новој уредби подручје његово раздијели различнијем војводама, и од оне три нахије њему не остане више до само једна трећина нахије Рудничке, које што се стане говорити и доказивати да му је брат Милан у Букрешу отрован, прилијепи са свијем к њој. За то кад чује да су Миленко и Петар у Биограду без војске и у забуни, пише им, да не ударају натраг, него да се држе јуначки, и да ће им он, ако је потребно, доћи у помоћ са 2000 момака. Писмо ово дође у Биоград пошто су Миленко и Петар били већ протјерани, и тако не нашавши њих допадне некако Младену у руке, а он га преда Кара-Ђорђију.

Пошто Миленка и Петра пропрате кроз нахију Пожаревачку стану се људи бунити у овој нахији што им се старјешине изгоне из земље. Кара-Ђорђије не смијући дизати праве војске на своју браћу, подигне Биоградске бећаре и позове оближње војводе с момцима, и кад дође с њима у нахију Пожаревачку буна се утиша без боја. Међу овим војводама био је и војвода Милош Обреновић. Пошто буну утишају и кад их је хтио Кара-Ђорђије распустити, каже Милошу пред свјема, да је крив и да му ваља ићи у Биоград да се правда. Кад дође у Биоград, Младен му у совјету покаже оно његово писмо, што је писао Миленку и

Петру, и да би му лакше опростио (јер народа ради нијесу му били ради никаква зла чинити), стане говорити да он зна да то није из његове главе, него да је то писао његов писар, или најпослије да га је наговорио његов доглавни момак Димитрије Грк; а кад му Милош одговори да га на то нико није наговорио, него да је он то по својој памети писару заповједио тако да пише, Младен га прокара и посавјетује, па му опрости, и он се обрече да ће у напредак бити вјеран Кара-Ђорђију.

Мјесто Миленка узме се за попечитеља иностранијех послова Миљко Радоњић, професор из велике школе, који је био родом из нахије Рудничке па у дјетињству (по свој прилици уз Турски рат) прешао у Њемачку и онамо школе свршио; а мјесто Петра Добрињаца за попечитеља правосуђа Илија Марковић, совјетник нахије Шабачке; од осталијех пак совјетника састави се *велики* или *народни суд*, као што је прије споменуто.

Попечитељ правосуђа или велики судија вилаетски био је предсједник великога суда, који је своје сједнице држао за себе, а осталијех пет попечитеља имали су сједнице заједно, и све су послове отпављали у друштву, само што се сваки попечитељ сам потписивао на ономе послу који је био од његове струке. Да се Петар Добрињац примио попечитељства правосуђа, јамачно би и он долазио у сједнице ове петорице, али Илија то није могао тражити, него је захваљивао Богу и Младену што је и онако био.

Младен и Јаков и кнез Симо имали су плате на годину по 6000 гроша (или 500 дуката), а уз то и таин у месу, хљебу и јечму (кад га је било у граду). Остала тројица јамачно су имала много мање, али не знам колико. Совјет је сад управо био укинут, али му је име опет остало, и овијех 5 попечитеља заједно звали су се совјет и на свакоме њиховоме послу било је у почетку:

„изъ совѣта народна“, а на крају: „у правителствујущемъ Совѣту народнѣмъ“. По смрти Доситијевој поставе Кара-Ђорђеије и Младен Југовића на његово мјесто, а кад се, на свршетку године 1812., истјерају из овога совјета и Југовић и Радоњић, на њихова мјеста не постави се нитко, него совјет остане само на Младену и на Јакову и кнезу Симу; а кад 1813. године Младен и кнез Симо отиду на војску, остане само на Јакову и тако је био док није и он побјегао из Биограда и пребјегао у Сријем.

Војводама, како дојакошњима тако и онима који се наново поставе, даду се од прилике оваке дипломе као што је ова Луке Лазаревића²⁴);

„Сербскому войводи Г. Луки Лазаревићу.

Труди ваши за отечество поднети, и истина храброст ваша против непријатеља на разнима мјестама показанна, обратилае наше вниманіе на вас и в знак вашег отличія, и вознагражденія потврђавамо имено вас войводом и коммендантом Шабачким, и кнежине ваше от ниже именовати села слѣдующим образом:

1.) Вам власть даемо с кнежинам вашим управляти, и с оным полно заповѣдати, что вам се предпише, а общество, кое ће бити под вашом властію, неугнѣвати.

2.) Вы да будете полный исполнитель воли правителствующа совѣта народна, и воли моей.

3.) У дѣлама военным от сад у будущее заповѣсти, наставленія, и потребованія примаѣте из правителствующа совѣта от Г. Попечителя военнаго Младена Миловановича, у таковым што вам потребно буде от нѣга иштите.

4.) У дѣлам внутренним' ваши кнежина што год бьва, и треба да являте у Правителствующи Совѣт

²⁴) Коју ми је у оригинаду дао г. Лазар Арсенијевић те сам преписао.

Г. Попечителю внутренних дѣл Якову Ненадовичу, от коега у таковым' примаѣте наставленія.

5.) В прочем кромѣ нашей под никога власть неподпаде, касателно кнежине Шабачке; слѣдѣе вам знати у будущее кому се имате покоравати.

6.) У време воеванія под коега командующаго в послушаніе и покорность вам предпише се быти, свѣтѣйше да заповѣсти онаго исполнявате; ибо свѣтѣйшій таковой командующій быће от нас избран, и наименован. Увѣрени мы, да вы с вашим признаностію, кою вам оказуемо, быѣте задоволни, — усугубите труде ваше, у дѣлам касающимся благополучія народа и за показати себе достойным у будуше сего уваженія.

У Београду Януарія 18. 1811.

утверждено при народнѣм собранію
верховный Сербскога народа вожд

(М. П.) Георгій Петрович.

(М. П.) Правителствующій Совѣт
народній.“

„Назначеніе Села под команду Луке Лазаревића

<i>Кнежина Тамнава:</i>			
1. Село	Свилеува.	13. —	Пеиновић.
2. —	Коцелѣва.	14. —	Белотић.
3. —	Бресница.	15. —	Мроска.
4. —	Суботица.	16. —	Козарица.
5. —	Лютице.	17. —	Бошняк.
6. —	Каменица.	18. —	Брдарица,
7. —	Црниѣво.	19. —	Малый бошняк.
8. —	Галовић.	20. —	Градоевић.
9. —	Голочело.		
10. —	Ђуковине.		
11. —	Каона.		
12. —	Муратовац.		
			<i>Кнежина Посавина.</i>
		21.	Одино Село.
		22.	Село Враньска.
		23.	Еленча.
		24.	Мишар.

25. Село Орашац.	40. —	Владимирци.
26. — Мрѣновац.	41. —	Крнуле.
27. — Миокус.	42. —	Бобовик.
28. — Трбушац.	43. —	Јаловик.
29. — Предворица.	44. —	Драгоевац.
30. — Жабар.	45. —	Перво.
31. — Корман.	46. —	Дебрц.
32. — Церовац.	47. —	Власаница.
33. — Вукошић.	48. —	Крнић.
34. — Лојнице.	49. —	Јазавник.
35. — Риџаке.	50. —	Месарци.
36. — Куявица.	51. —	Белџин.
37. — Меовине.	52. —	Суво село.
38. — Засеок вучевица.	53. —	Звезд
39. — Скупшћн.	Сума 53. Села.	

С тимѣш селѣма командирати, и рачуне ода свашта давати, а у согласію с Чупићем и Јанком Поцерцем бити, свакад ће вам едне заповѣсти долазити, а понаособ како за воину, тако и за проче.

И у договору с кметовима од ваше нахіе да оградите 3 мензулане одну у Шабцу, другу у Свилеуву, трећу у Мачви. За те три мензулане от нахіе да узмете у сваку мензулану по 4. коня, а уз те конѣ по три мензулціе; исте конѣ и мензулціе рана и плата од нахіе, да у едавпут уреде што ће им за годину требати како за право ви с кметовима наћете.

Магистратце с писаром оправите амо у Београд к Совѣту, гди ће они примити поученіе и наставленіе како ће поступати и пресућивати.

Ви војвода да уредите у сваком селу кнеза Сеоскога, кој ће са селом оградити кошеве, и амбаре за десетке, и вам рачуне давати, и да се немешате у свещеническій духовній чин, коим имаде Митрополіт да суди.

А священици, и калугери да се у мірски, и военна немешаю.

Ви пак гди кој на суд позовете да одма онда отидете, а за млаће што кој гди учини зло, похаре или што буде да га имате предавати Суду у Магистрат. Кое му Магистрат пресудити неможе ониће онакове слати у Совѣт.

А особито за свашта да являте како мени тако и Совѣту за зло, и за добро. Зависть и противност међу вама да nebude; а кои бы се едан другом противіо, да ће морати на отвѣт доћи, и за свашто од совѣта наставленіе да иштете, и да познаете да е он върховна власть.

Заклетве оне у Собору кое су биле, кои престоупи оће быти лишен старештва, а што се кому опредѣли да са онѣм буде задоволян. У овом вам пункту описуемо потребне ствари, и наставленія от кога ћете шта тражити, то естѣ от совѣта, кои су сад членови, раздѣлени поособ у дѣлѣма.

1. Господар Младен Милованович Попечитель военных дѣл што за войску потребуе, цѣбане, олова, барута, џунлета, вишека, топова и проче военне муниціе от онога да тражите.

2. Господар Миленко Стойкович Попечитель Иностранних дѣл, то естѣ ако бѣ какови човек из друге землѣ прешао к нама, и што тражіо, таки такова човека да пошлѣте к нѣму.

3. Господин Досвѣей Обрадович Попечитель Просвѣщенія народня, он ће знати просвѣщенія издавати, и ако у нахіи учителѣ требаю, от нѣга иштите.

4. Господар Яков Ненадович Попечитель внутренних дѣл; от нѣга ћете просити внутренна дѣла, онће вам наставленія давати.

5. Господар Петар Ѳеодорович он естѣ великій Судія вилаетскій, кое ћете за таково от нѣга наставленіе искати, кои скриви како ће га каштиговати.

6. Господар кнез Сума Маркович попечитель кассе народнѣ, от нѣга наставленіе тражите, будући да ће се сви приходи обрнути у народнѣо кассу, и

отандеће се искати потребна, за топцие плата, и прочая за содржанѣ.

Ови преименовати 6 членова Совѣта би ће сви у едном согласію, друго от нахије да пошлѣте 10 топциѣ, и 5 добошара.

Свакиѣ от свое кнежине главе да препишете право, и како препишете таки нама на знанѣ да дате.

От муницие свака три мѣсеца рачун у Совѣт шалѣте, колико сте примили, поарчили, и шта јошт имате.

У Београду 11. Јануаріа 1811.

утверждено
при народнѣм собранію
верховнѣм народа Сербскога вожд
(М. П.) Георгіи Петрович.
(М. П.) Правителствујућіи Совѣт
народнѣм.*

Од *прилике* за то рекох, што су у главноме биле све једнаке, а у мањијем стварима гдјекоје су биле и друкчије. Луки су дане двије кнежине једно за то, што је он овијем кнежинама и прије управљао, а друго што је био изишао на глас и прикучио се старјешинама првога реда; Кара-Ђорђеви зетови, Пљакић и Кара-Марковић, може бити да су имали и по три и више, а остале су све војводе имале само по једну кнежину.

Новијех војвода постављено је у самој нахији Пожаревачкој седам: 1) Иво Момировић, 2) Живо Шљивић, 3) Томо Јовановић из Градишта, 4) Илија Стошић из Жагубице, 5) Пауљ из Мелнице, 6) Раица, 7) дијете некаквога буљубаше Ђорђевија из Крушевице, који је 1810. године погинуо на Брзој Паланци. Иво Момировић био је Миленков писар, а остали сви били су буљубаше; у Поречу је постављен за војводу Јован Стефановић, који је из почетка такођер био Миленков писар а по-

слије су га звали Јово бимбаша. У нахији Смедеревској поред Вуице постављене су још двије војводе: Вуле Илијћ и Станоје Главаш; у пређашњему подручју Миланову, а по том Милошеву (у нахији Рудничкој, Пожешкој и Ужичкој) било их је може бити и десет, али су најзнатнији били Кара-Ђорђеви зетови: Пљакић и Кара-Марковић. По граници, особито од источне стране, постављени су за војводе многи ускоци над ускоцима, и над онијем мјестима, која ће се у напредак отети од Турака: овима се нијесу могле у дипломама назначити поименце кнежине и села, него само, као што стоји у дипломи Кара-Марка Васића²⁵), који је из Осата пребјегао у нахију Сокоску, „вам властѣ даемо съ кнежином вашом управљати“.

Тако се Кара-Ђорђеви опрости својијех противника и постане неограничени господар, али тијем окрчи и Турцима пут, те лакше земљом обладају и њега из ње истјерају; јер да је Миленко 1813. године био доље на Дунаву, јамачно Турци онијем крајем не би онако лако обладали, а доклегод лађе њихове не би прошле уз Дунаво до Мораве, дотле се ни она војска Турска од Делиграда, ако би и продрла до Мораве, не би смјела ондје утврђивати; а исто би тако Петар Делиград бранио и Турке на ономе крају обустављао много боље од Младена; а и на Дрини да је био Јаков, јамачно би штогод био бољи од кнеза Сима, јер је од њега био паметнији и разборитији, а боље је познавао онај крај и људе на њему, па ако не би могао Турака узбити, може бити да би сачувао Љешницу и Лозницу, да онако жалосно не пропадну.

У Љешници је било око 5—600 људи, највише Поцераца и нешто Мачвана, са четири топа под управом Поцерскога војводе Јанка Стоићевића, брата славно познатог војводе Милоша Поцер-

²⁵) Од које пријелис има друштво Српске словесности.

ца. У почетку љета (1813. год.) силна војска Турска прешавши Дрину на Врањеву, гдје је мост био намјештен, опколи шанац овај и стане га једнако бити из топова и из кумбара а уз то приближујући му се кроз земљу. Војске је Српске на ономе крају било око 10.000 људи под управом кнеза Сима Марковића, али никако нијесу смјели ни умјели да избаве људе из Љешнице кад су видјели да Турака узбити не могу, него су једнако премјештали шанчеве по Поцерини. Кад Турци онима у шанцу досаде и кроз земљу приближе се до самога шанца, пошаље везир владику Зворничкога, те их узме на вјеру, да се предаду, обећавајући им, да ће се пустити да иде сваки к својој породици, само да предаду шанац и оружје. Кад се они на таково обећање предаду, Турци их преко Босне оправе у Цариград; који су се путем поразболијевали, оне су носили на коња, а који се нијесу могли држати коња, оне су убијали и сјекли им уши као и онима који су од болести помрли, и носили за знак да нијесу побјегли него да су мртви остали. Који су живи дошли у Цариград, они су као робови одређени на најтеже послове, док у почетку владе кнеза Милоша посланици његови не потраже их у Цариграду, и које нађу у животу не измоле од Турака и не пошаљу у Србију, гдје их дође само 45; војвода Јанко нити се вратио, нити се зна гдје је умро.

Пошто Турци освоје шанац у Љешници, они се са свом силом врате на Лозницу, у којој је било 800 Јадрана са 6 топова под управом Петра Николајевића Молера. Турци у почетку мјесеца Августа и Лозницу стану бити са свију страна из највећих топова и кумбара, и прикучивши се кроз земљу к шанцу, побију Србима из шешана све тобције тако, да им није никаке користи од топова. Срби су из шанца били начинили кроз земљу тавник, кроз који су силазили на Штиру те захватили воду, али Турци дознавши за то одвра-

те Штиру на другу страну, те тако шанац остане и без воде: многи су били брашно разасули по којекакијем хаљинама и даскама ако би ударала киша да би га могли закувати и хљеб умјесити. Владика је Зворнички и ту долазио и звао Србе на предају, али Молер није владикама вјеровало ни другијех ствари а камоли у таквоме послу, него заиште у везира да уставу ватру и да одреди своје посланике да се разговоре о предаји. Везир то учини, и саставши се Турски посланици с Молером, Турци су искали да Срби положе оружје па да их пошаљу Хаџи-бегу²⁶⁾ у Сребрницу, и ондје да се доведе свакоме своје робље (жене и дјеча) па даље куда их одреде; а Молер је искао да их Турци пропусте с оружјем, да изиђу из шанца и да прођу кроз Турску војску и да иду куд ко хоће, а њима да оставе шанац и топове с џебаном која је у сандуцима. Нити Турци пристану на искање Молерово ни Молер на Турско, него раставши се Турци опет почну шанац бити као и прије. Вративши се Молер с овога договора у шанац каже Србима све по реду шта Турци ишту, додајући још ово: „Ја, браћо, жив Турцима у руке не ћу, а ви ако хоћете, ето Вам Турака; а ја идем на шанац, нека ме убију; ако ли се и ви нијесте ради Турцима предавати на овај начин, а ми да бјезимо једну ноћ кроз Турке, па који изиђе изиђе, а који погине Бог да га прости! Боље нам је свима изгинути, него се Турцима у руке предати. До сад сте, браћо, били на мојој души, а сад вас ја скидам са своје душе и остајете господари од себе: ако ћете се предавати, ето вам Турака, ако ћете бјежати, и ја сам с вама.“ На овај Молеров говор сви пристану да бјеже кроз Турке. На три дана прије него ће побјећи, Молер напише писмо Српскијем старјешинама (као што су ми казивали људи који су ондје били) својом крвљу, у коме им јави у каквој су невољи, и да се више држати не могу,

26) Јер се мислило и говорило да је он био особити пријатељ Србима.

него они да гледају да их избаве, и то овако: пјешака што је могуће више најприје да пошаљу у Гучево, а они с топовима и с коњицима и с осталом војском да се покажу одоздо уз поље, па кад се Турска сила обрне к њима, онда ови из Гучева да се прикуче к шанцу, а ови из шанца да учине јуриш на Турке и с њима да се састану; нај-послије дода и то: „Ако ко жели да ја пропад-нем, пожалите барем народ овај и гледајте да би га избавили.” Писмо ово однесе из шанца неки Пецо из Клубаца још с једнијем другом, којима даде Молер 10 дуката, и срећно прођу кроз Турке и писмо однесу у Српски логор. Кад за три дана не буде никаква гласа на ово писмо, они се у шанцу договоре да бјеже, и то једну ноћ кад је била велика киша и вјетар а и помрчина да се прста пред оком није видјело. Заказано је било свима, ако би кога Турци познали, да не меће пу-шака него да се брани ножем и другијем, чим се може, а по свој прилици така је заповијест била и у Турској војсци, ако би Срби побјегли, да се не би војска побунила и између себе побила. Они сви изиђу из шанца на велику доњу капију од Штире, па оданде обрне куд је ко знао, и колико је познато прођу с миром кроз Турке, јер нигдје пушка не пукне; али кад у јутру рано Турци опа-зе да су они побјегли, одмах ударе за њима у по-тјеру на све стране, особито делије, и многе су-стигну и побију. Молерове је коње побила један дан Турска кумбара, која је међу њима пукла, али војводе Антонија Богићевића син Бојо изиђе на коњу (*послије свију*, јер му прије нијесу дали, да не би Турци опазили кад коњ пође мостом који је од дасака био начињен и пред капијом се спуштао преко опкопа), и за велико чудо прође срећно кроз Турке. Од 800 људи који су били у шанцу, 200 их је погинуло ондје, а око 400 у бје-жању, те их је тако само око 200 остало у жи-воту.

Животи најзнатнијих српских по- главица нашега времена

Житије Ајдук-Вељка Петровића

Ајдук-Вељко Петровић, војвода Крајински и комендат Неготински родио се око године 1780. у Црној ријеци у селу Леновцима. Кад Пасманцијне крџалије, тукући се с војском Бијоградском, попале и поарају Леновце (који се потом прозову Негали-ца), као и многа друга села наоколо, Вељко, као дијете од десетак-петнаест година, остави оца и мајку и браћу, и отиде у Видин, те се најми у не-кака Турчина, да му чува овце, или, управо, да послужује друге чобане; а послје некога времена дође у Пожаревац, и онђе се најми у војводе, да му готови јело. Пошто и ту проведе неко врије-ме, задоцни се на васкрсеније играјући с момчадма у колу, те своме господару не зготови на вријеме вечере, зато га господар поћера да бије, а он уте-че, и отиде у ајдуке к Станоју Главашу, с ко-јима оно љето (1803. године) проведе. Кад пред зиму ајдуци отиду по јатацима, њега Главаш на-мјести у најји Смедеревској у селу Дубони код некака човека, као да му чува овце. И тако на јатаку као најамлик чувајући овце ожени се у том селу, ушавши у кућу некакој удовици, рођаци или посестрими Станоја Главаша, која није знала да је он ајдук, него је мислила, да је прави најамлик. Кад се у почетку 1804. године почне дизати буна на даије, он се једно вече обуче тајно код свога бившег газде у ајдучке аљине и припаше оружје, па онако накићен дође к жени у кућу, а жена, кад га види, стане се бусати рукама у прси: „Куку ме-не, међер сам ја пошла за ајдука!” Но он је утје-

ши, и запријети јој, да не казује ником ништа, па отиде да тражи друштво. Кад се већ буна почне, он се изнајприје држао са Станојем Главашем, а послвије се прилијепи Ђуши Вулићевићу, као поглавици наије Смедеревске, и тако је узања ишао и војевао готово двије године; а кад Ђуша (1805. године) погине у Смедереву, он остане код његова брата Вуице; но у том је већ и сам био стекао неколико момака и начинио се као буљубашица. Те зиме, између малог и великог Божића, дође са своја неколика момка пијан у Смедерево, те оплијени некаке Турке, који су се били предали Србима; зато га Срби позову на суд, но он не смједне доћи, него побјегне опет у ајдуке, и тако се са својим момцима крио и веркао којекуда по крајини, док негђе, кад су се Срби спремали да дочекају Турке, изиђе с подоста момака, те се преда Црном Ђорђију, и тако му се опрости све.

У почетку 1807. године, пошто Срби завладају Бијоградом, Вељко се стане молити Српском совјету, да му даду допуштење, да пређе из Параћинске наије на Криви вир, да побуни Црну ријеку или мали Тимок, и да отме од Турака, за који посао он није искао никаке друге помоћи, до један барјак, и отворено писмо, да сваки човек од бјегунаца или дошљака из онога краја, који оће, може слободно с њим поћи на тај посао. Понајвише ондашњи совјетника Српски нити су знали што је Криви вир, ни Црна ријека, нити су тије имена прије чули до од њега; зато су га изнајприје све разбијали, а кад им он досади молећи се сваки дан, онда рече Младен, који је као најстарији био у совјету: „Ајде, море, кад је тако навалио, да га пошљемо, па ако да Бог те што отме, добро, распротранићемо земљу нашу; ако ли погине и пропадне, ми му нијесмо криви, видиш да не ће да мирује, него ће отићи и без допуштења.” И тако му даду барјак, и отворено писмо, у коме га наименују буљубашом, и допусте му, да

може сваки од дошљака из онога краја, који оће, поћи с њим слободно; и даду му још неколике стотине гроша новаца и мало џебане. Вељко сад с тим барјаком и с писмом скупи готово 100 којекаки бјегунаца и бећара из онога краја, па удари с њима управо преко Кривога вира, и дође у село Подгорац, те онђе опколи некака бега у кули. Истина да с бегом није било више до десетак-петнаест душа, али је кула била тврда, за то му дању нијесу могли ништа учинити; а кад буде у вече, Вељко нађе у селу неколико буради и каца, па и напуни сламом и сијеном, и приваљавши под кулу запали, те тако упали кулу. Кад кула стане горети, бег се преда. Ту Вељко нађе код бега у ћемеру 800 дуката, и још некаке двојице трговаца, који су били пошли да купе говеда, па се ту застали, пуне двије зобнице бијели новаца; осим тога поузима од Турака све оружје; а од аљина што буде у Турака боље, оно помијењају (Вељко и бег, а његови момци и остали Турци), за своје горе; тако Вељко узме и бегова ата себи, а њему даде свога коња, па га сјутрадан са свима Турцима лијепо испрати у Турску. По том Вељко искупи све своје момке у параду, па им ону једну торбу бијели новаца подијели свима једнако; тако им раздијели и оружје бегови момака; а што су узели од бега и од она два трговца неколико пари лијени пиштоља и ножева, од оније он најбоље избере за себе, а остале испоклања знатнијим момцима, говорећи једноме: „На, ти си мој бимбаша”; другоме: „ти си мој буљубаша”; трећему: „ти си мој барјактар” и т. д. Па онда ону другу торбу новаца запечати и по своме бимбашаи пошље совјету, и пише му, како је њему Бог дао, те је задобио, и од добитка својега шаље по своме бимбашаи дијел у народну касу. Кад бимбаша те новце с писмом донесе и преда совјету, совјетници нијесу знали, или ће се прије чудити, како Вељко тако одма доби толике новце и њима посла; или,

од куд њему бимбаша, кад је он тек само буљубаша! Најпослије дозову бимбашу унутра, па га запитају: „Ко си ти?” А он одговори: „Ја сам бимбаша господара Вељка”. — „А кад си ти бимбаша, шта је Вељко?” — „Он је, вели, господар”. Да су господар и бимбаша искали што од совјета, могло би бити и више разговора, али будући да су давали, тако совјет прими торбу новаца драговољно, и благодари и бимбаша и господару.

Кад чују остале субаше и бегови по Црној ријеци, шта је било од овога бега у Подгорцу, одма сви побјегну у Видин и у остале околне градове и вароши, а Црну ријеку оставе Вељку; но он не ћедне народ сав дизати на војску (као што је био обичај), него прикупи још нешто бећара и самовољаца, а народу каже, да раде сваки свој посао, а он ће и чувати од Турака, само да му војсци таин доносе; па се по том намјести у некаком селу да зимује, јер је било још рано, и био снијег ударио. Кад Турци у том чују, шта се ради по Црној ријеци, и разберу, да Вељко нема много војске, онда се подигне из Видина неколико стотина Турака, и пођу на њега; а кад дођу на пошљедњи конак, па ће као сјутра ударити, онда он скупи све своје момке, па им рече: „Браћо! ми Турке овђе не можемо чекати, јер је њи много више него нас; већ ајдемо, у име Бога, да ми ударимо ноћас на њи, па ако и како забунисмо и разбисмо, добро; ако ли им не могобудемо ништа учинити, а ми ћемо ноћ на главу, па у планину”. Па онда подигнувши све своје момке, отиде, те се полако привуку и уђу усред Турака, па у једанпут сви оборе ватру из пушака и стану викати Турски: „Бјезите! разби нас ајдук-Вељко”. Турци се од пуцњаве и од вике онако иза сна смету, а коњи им се још изоткидају, па ударе преко логора и преко њи; и тако Турци побјегну, који пјешнице, који бос, који гологлав, а сав логор оставе Србима. И од тадај Вељко остане код своји момака

и бимбаша и буљубаша *џосџодар*, а код совјета и Црнога *Ђорђија рабри војвода*, а код Турака на свему ономе крају *страшни нејријатељ*.

Године 1809. послѣ пропасти на Каменици чувао је Бању од Турака, и био му је совјет послао Стефана Живковића, као за управитеља или савјетника, бојећи се, да он са својом превеликом слободом и рабрости не би ће војску своју лудо потро и погубио. Тукући се ту око Бање с Турцима рани се и он и Живковић. Пошто и Турци опколе, и, држећи и неколике нећеље дана опколѣне, врло притијесне, дођу им Младен и Вуица с војском у помоћ. Кад они виде и познаду Српску војску, онда Вељко, који се прије Живковића био ранио и већ се придигао, узјаше на ата, па кросред Турске војске изиђе међу Србе, те им каже, ће ће ону ноћ поградити шанчеве и откуда ће ударити на Турке; па се онда кроз Турке опет врати у Бању, да уреди војску своју, да и она у одређено вријеме удари ће треба. Кад Срби ови споља дођу у вече на оно мјесто, ће им је Вељко казао, да начине шанац, онда се несрећом некако обори пушка некаком војнику Српском сама, те пукне, и тако се Српска војска побуни и утече натраг, а Вељко, кад чује ће пушке пуцају, помисли, да Срби ударише на Турке, па удари и он изнутра, но Турци га узбију натраг. Кад у јутру сване, а то од Срба на одређеном мјесту нигђе никога, него им се вију барјаци чак негђе по некаким брдима; онда Вељко, не могући се више у Бањи држати (јер су му Турци били и воду узаптели), а не имајући већ никакве надежде на Србе, напусти, да с војском бјежи кроз Турке, па ко прође, прође, а ко остане, нек остане. Кад се он у својој соби спремао да бјежи, запитају га момци, шта ће чинити са Живковићем, који је у другој соби рањен лежао, а он одговори поздравом, како ће Живковић чути: „Шта ћете чинити? Ако може ићи, нека иде, као и остали људи; ако ли не може,

а ви му одсијеците главу, па понесите, да је Турци не носе." Кад Живковић чује те ријечи, он помисли: „Шта! овај какав је луд, он ће то и учинити"; па скочи онако рањен, и нада између првије.

Кад Турци те јесени дођу на Мораву, Вељко им је са својим бећарима изикола чинио велику штету и узнемиравао и и плашио. А кад буде у Биограду о новом љету на скупштини, оптуже га некаки кнешчићи и буљубашице из они наија, куда је он заповиједао, да је некаке ђевојке силовао, и момци његови да су некаким људима поотимали говеда и овце и продали као Турско; и зато га совјет одсуди у кулу, но срећом његовом онај га дан не затворе, него оставе до у јутру, а он увеч скупи своје момке, па им каже: „Браћо! ја сам мислио, мене зову у Бијоград, да ме питају, колико сам рана љетос претрпио, и колико ми је момака погинуло, колико ли сакати остало, и колико ми је кумбара више главе пукло, и колико је коња по да мног погинуло, и имам ли чим момцима ајлук исплатити; а они ме питају, колико сам ђевојака обљубио; па сјутра оће да ме затворе у кулу; него бјежите да бјежимо одавде." Па се онда дигне са свима својим момцима и ту ноћ побјегне из Бијограда. Кад у јутру стигну у Смедерево, онђе одјашу од коња, те се одморе и ручају, и каже свакоме, како је утекао из Бијограда, и иде управо к Миленку у Пореч: „Довде сам, вели, бјежао, а одавде ћу ићи полако; а ко је рад бити се и мријети, нека иде за мног". Из Смедерева послије ручка отиде преко Мораве, и доље преко наије Пожаревачке управо у Пореч, ће га Миленко једва дочека, и одреди му по 500 гроша на мјесец, а његовим бимбашама и буљубашама ком 200, ком 100, а момцима као и осталим бећарима.

Кад пређу Руси 1810. године у Крајину, отиде и он са својим момцима преда њи, и то је цијело љето с њима рабро војевао око Дунава и Тимока, и за раброст своју добио златну колајну; а под

јесен је водио Руску војску на Варварин, ће се у оној славној битки ранио у лијеву руку, и по том у шаци мало остао сакат (нити је могао прста добро скупити, ни исправити). Тога љета добије негђе од Турака врло лијепу сабљу, оковану сребром и златом и искићену камењем, па је преко ондашњег поглавара Руске војске пошаље фелдмаршалу Каменскоме на дар, но он му је врати натраг, изговарајући се, да он није вриједан таку сабљу носити, него нека је носи онај јунак, који је од Турака задобио; и пошаље му 200 дуката на дар.

Прем да се он тога љета састајао и помирио с Црним Ђорђијем, но у јесен остане опет код Миленка и код Петра, и они га по новом љету (1811. године) доведу у Биоград, да би им са својим момцима био у помоћи ако се побију с Младеном и с Црним Ђорђијем. Црни Ђорђије пак и Младен, видећи да је он једина надежда и потпора Миленкова и Петрова, обласкају га и поткупе, па још изнесу некако лажљиво писмо, као да су Турци ударили на Бању, те га тако пошаљу на крајину пред Турке, обећавајући да ће му се одма војводска диплома за њим послати, као што и буде.

Те исте године у љето скоче опет на њега оне буљубашице и кнешчићи из Бањске и из Црноричке, који су сад већ на прошавшој скупштини војводе били постали, али од њега нијесу могли да војводују, те га оптуже Младену и Црном Ђорђију и подмитивши писара Црног Ђорђија, дигну га са великом жалашћу његовом из Бање и премјесте у Неготин, мјесто Мише Карапанчића, који умре тога љета. Кад је тако дошао у Неготин, никака другог богатства није имао, осим добри коња и господскога руа и оружја; јер на војсци што је год откуђ добијао, све је дијелио са својима; али ту 1812. године закупи од совјета скеле и ђумруке на оном крају, те се срећом врло обогати, но и тај добитак готово сав подијели са својим бимбашама и буљубашама.

Кад се 1813. године отвори рат с Турцима, одреди му совјет и Црни Ђорђије још три кнежине из највеће Пожаревачке у помоћ, да чува онај крај од Турака. Пошто с осталим женама и с ђецом из Неготина испрати и он своју жену са снаама и с ђецом у Пореч, дође му један пријатељ, и виђевши по соби различне сребрне наките коњске и друге којекак скупочјене ствари, запита га у вече насамо, зашто и то није послао са женом у Пореч; а он му одговори: „Нека жене носе и чувају њиве кошуље и чарапе, и платно и пређу и плетиво; а ово су ствари јуначке, које сам ја на сабљу добио, и сад са сабљом ваља и да чувам; а који то није кадар сабљом чувати и бранити, није га вриједан ни имати. Срамота би било, да Турци дођу у моју кућу, па, код толике славе и имена мога, ништа у њој да не нађу.” Пријатељ је тај његов намјеравао да иде у Бијоград, но он га је задржавао и устављао, говорећи: „Ми смо овђе доста весели дана заједно провели, остани и сад да разбијемо Капетан-пашу (за кога се говорило да ће с војском на Неготин ударити), па барем и славу да дијелимо.” Пријатељ га запита, како мисли он сад разбити Турке, а он му одговори: „Е! како? извешћу моје солдате и бећаре преда њи, па ћу им матер”. Он тада свега војске није имао под својом командом више од 3000, па и то није било све у Неготину, него нешто било одвојено у Брзу паланку, а нешто у Велико острво, а за Турке знало се, да и иде на Неготин више од 15000; зато му рече пријатељ: „Али сад не ће ударити на тебе само субаше, него ће доћи царска војска, и довући убојне топове и кумбаре; зато може бити, да би боље било, да се ти не затвораш у Неготин, него да начиниш још један мали шанчић ће у планини, а овђе да наредиш само толико пјешака, колико је потребно за чување шанчева, и да им поставиш добре уреднике; па кад Турци ударе на Тимок, а

ти изиђи, те и дочекај тако с бећарима и са солдатима, па ако и разбијеш, а ти ајде опет у Неготин, ако ли тебе Турци разбију, не иди више у Неготин, него са свим коњицима и с осталом војском, што је сувише у шанчевима, иди у планину; па ће се Турци тебе из планине с 1000 људи више бојати, него да имаш 10000, па да те овђе опколе.” На то се он гроотом насмије, па одговори: „Е! ти си се поплашио од Турака. Моли се ти само Богу, да Турци ударе, па кад дођу моји козаци с Тимока, и реку: ето Турака, онда ћу ја припасати сабљу и узјати Кушљу,*), па идем у поље преда њи, а ти вичи Петра кључара, нека ти донесе олбу пеленаша, па ево овђе сједи те пиј, и узми дурбин, те гледај, како ћу ја њима да матер”. По том на неколико дана тај пријатељ његов срећом отиде у Пореч и оданде у Бијоград, а он остане у Неготину по староме.

Кад Турци Реџепови из Адакале први пут изиђу у Кључ, да народу не даду бјежати унутра у Србију, него да га враћају у Адакале, и ту се побију с Вељковим братом Милутином, онда Вељко подигне неколико стотина своје војске, и отиде преко Тимока, па пјешаке остави изнад Видинскога поља у брдима, а он с коњицима сиђе до самога Видина, те заплајени сву стоку, што нађе по пољу Видинскоме, и побије Турке, које онако изненада затече на пољу; па се тај исти дан с неколико иљада оваца и говеда врати здраво и весело у Неготин.

Кад се војска Турска прикупи у Видин, онда се дигну неколике иљаде Турски коњика, те пређу преко Тимока, само да виде како је; но Вељко и дочека око Буковче, и срећно и узбије натраг. По том трећи дан удари сва сила Турска, с топовима и са свом оправом, те пређе преко Тимока. Он истина с оно своје војске, што је могао

*) Кушља; тако му се звао најмилији коњ.

извести из шанчева, изиђе опет пред Турке, и са неисканом раброшћу удари, да би и опет узбио; но шта је он са своји 3—400 коњика и с толико Влашки солдата у равну пољу могао учинити Турској војсци од 15—16000? С једном се војском тукао, а двије су, три обилазиле, да му зађу с леђа; и тако он уступи, и измичући се пред Турцима дође у Неготин. Ту ноћ изиђе опет из Неготина, те удари на Турке; но Турци се одрже. И тако је послјије неколико дана сваки дан изилазио у поље и са неисканом раброшћу тукао се с Турцима, но Турци се утврде и пограде шанчеве око Неготина. Турцима дође у помоћ Реџеп из Адакале, и Каравлашки кнез Караџа, и сам велики везир, Рушић-паша; а у њега и од оно мало војске, што је имао, изгину и изране се најбољи јунаци. Турци су се сваку ноћ кроз земљу ближе прикучивали к Српским шанчевима, и најпослије су се тако близу били прикучили, да су се багинама пустимичке могли тући. Ту већ сад другог боја није било, осим са шанчева из топова и из кумбара и из пушака. Турци све куле Неготинске топовима и кумбарама развале и оборе, и сама она највећа кула, ће је он сједио, падне, и он сиђе у подрум. Најпослије му нестане џебане, особито танета и топовски и пушчани, зато покупи сва калајна кандила и кашике и тањире, те растопи на пушчана танета; а у топове је, кад су неђе Турци чинили јуриш, метао најпослије и талијере.

Још из почетка, како је виђео, да му џебане нестаје, писао је совјету у Бијоград, да му пошљу џебане; и кривио и, што за раније нијесу то уредили и више му џебане послали; и најпослије пријетио им, говорећи: „Ако Бог да, те ову рану преболим, која је сад на мени (т. ј. ако изиђе жив из Неготина), оћемо се на зиму питати, како се држи царевина”. Из Бијограда пошаљу му одма (по ономе истом пријатељу, који му је говорио, да се не затвора у Неготин) једну лађу то-

повски танета, и наредe, да се барута и пушчане џебане узме из Пореча, и да му се како пошље, ако буде могуће; но то све за њега стигне доцкан у Пореч, а ни осталима се не могне унијети у Неготин. Такођер је писао и Младену, да му се пошље помоћ, као што је било уговорено; но Младен уздајући се у Вељково јунаштво мислио је, да Неготин не ће тако ласно пропасти, а што ће се Вељко мало више намучити, није марио, него је још говорио: „Кад је мир, њему се пјесма пјева и по 10 музиканта за ручком свирају: нек се држи сад”; и тако одгађајући од данас до сјутра, не пошље му помоћи.

Сад већ како су се Турци тако прикучили, и није се више могло излазити на поље да се с њима бије, он је и дан и ноћ одао по шанчевима и људе слободио и уређивао, да чувају добро. Тако једно јутро (први дан мјесеца Августа) изиђе у један мали шанац, и на табљама стане наређивати и казивати, како ће се нешто заградити и поправити, што су Турски топови били развалили; а Турски га тобдија загледа, па потегне из топа, те га удари испријека кросред плећа, и тако га прекине и разнесе, да ништа више није могао рећи, до: „држ—”, и с том половином ријечи падне мртав на земљу. Како он тако падне, момци његови, који су онђе били око њега, одма узму некаке траве, што је за коње била донешена и онђе се десила, те га покрију, да га људи не виде; и тако је до мрака ту лежао мртав, а у вече га брат његов Милутин с момцима узме, те га изнесе из шанца и сарани код цркве. Залуду су тако смрт његову крили: војска сва још онај дан позна, да Вељка нема међу њима; и изнајприје једни стану говорити, да се ранио, па лежи, а други, да је прошао кроз Турке и отишао по индат; а мало послјије сви дознаду, да је погинуо. Док је он са својим момцима сваки час по шанчевима пролазио, нико није смијо показати да се поплашио и слутити на зло,

него је сваки морао бити слободан и весео, ако му се и не ће; а како њега нестане, војска одма повиче, да се више не може држати у Неготин, него да се мора бјегати, макар како. И тако Срби пети дан послје његове смрти оставе Неготин и побјегну у Пореч. По том одма сав онај крај, а мало послје и сва Србија, позна, да Вељка нема.

Вељко је био танка и висока струка, смеђе косе и врло мали бркова, дугуљасте суви образа, широки уста и подугачка, мало покучаста, носа; и није му много више било од 30 година кад је погинуо. По срцу и по телесном јунаштву био је први не само у Србији, него се може слободно рећи и у цијелој Европи свога свуд ратнога времена. У вријеме Ахила и Милоша Обилића он би заиста њиов друг био, а у његово вријеме Бог зна, би ли се они могли с њим испоредити. Но то његово превелико јунаштво Кара-Ђорђије и Младен ове пошљедње године нијесу употребили као што би ваљало. Неготин, као и сваки други град, могао би много мањи јунак, али добар уредник, чувати боље од њега; а он би у пољу пред одабраним коњацима вриједио више него иљада другије. А осим тога он је свагда потребовао старјешину, да му каже, шта ће чинити; то је он сам признавао, и још је казивао, да би од свију Српски старјешина, с којима је војевао, најволио слушати Вуицу и кнеза Милоја Теодоровића (а за Младена је јавно говорио, да он није за војску, и да Срби морају бити надбијени и несрећни, ђегођ он заповиједа и управља). Као што многи велики људи познају своју вриједност, тако је и Вељко своју познавао, и често се срдју, што ђекоје мале војводице, које су своја војводства мањом раброшћу, или с новцима и с лажама добили (као н. п. Џода Вражогрначки, Јова Поречки, Живко Кладовски, Милисав Зајечарски), имају име и чест као и он; и често би говорио: „Да Бог да, да се Срби не умире с Турцима док сам гођ ја жив, јер како Турци ударе,

одма мене стану мало одликовати од ови кокошара;* а да се умири с Турцима, онда би ми и жене судиле; а кад ја умрем, да им Бог да мир, па никад више рата да немају”. Истина да се Црни Ђорђије готово више бојао њега, него он Црнога Ђорђија, али је слушао заповијести доста добро, особито како се био преселио у Неготин. Био је прави ајдук, и тим се именом дичио и поносио до своје смрти. Као прави јунак, и ће је ваљало, није умрио лагати. Тако је био искрен и простодушан, да му човек никакве тајне није могао казати. Истина да је слабо био побожан и душеван, али му је опет могао човек, као правом јунаку, у по ноћи без икакве свјedoцбе небројено благо повјерити. Може бити да је оно карактеру своме најпротивније учинио, што је издао Миленка и Петра у Бијограду. Колико је на новце и на остали сваки плијен био лаком на војсци, толико за те ствари није марио, кад и је имао, него и је штедро поклањао другима, па и то не само својим војницима, него и другоме свакоме: „Кад у мене, вели, има, коме гођ треба, нека дође, да му дам, али кад у мене нестане, ја ћу отети у когагођ знам да има”. Русе је неисказано љубио, и многе је обичаје од њи попримао, н. п. с астала јести, косу стрићи, мараму око врата носити, пунч шити, мрсити, карте играти и т. д. Само није ћео од њи да прими, да жену посади са собом за астал, него је она морала с његовим снаама (а са својим јетрвама) пољевати гостима да се умивају, доносити јело, дворити и тањире мијењати. А будући да му се и војска Руска врло допала, зато је био начинио неколико козака, с копљима и са сабљама какогођ што су Руски, а пјешаци су му се морали ексерцирати сваки дан и јутром и вечером. Он је о Руској непобједимости толико био увјерен, да никако није могао вјеровати, да су Французи дошли у Москву, ни-

*) Тако је звао оне војводице.

ти му је ко смијо то поменути, док се гођ нијесу натраг вратили. Кад се 1812. године гласало, да ће Срби по Букрешком миру да предаду Турцима оружје, он је говорио, да ће са својим момцима ићи преко Каравлашке у Русију. Руси су ту његову љубав, као и раброст, врло добро познавали, и они су њега љубили и поштовали; генерал му је Марков поклатио Пеливан-пашин биџиш од два лица, с једне стране црвен, а с друге плаветан, искићен сребрним и позлаћеним плочама и титреикама.*)

Вељко се женио два пута, или, управо рећи, имао је двије жене. С првом је женом изнајприје живио доста лијепо, а послје се заваде, што му она није ћела да служи момака, кад зими дођу с њим с војске. Кад му она један пут срдита каже, да не ће служити његови ајдука, он јој рече: „То су моја браћа, с којом сам добио чест и славу, и све, што имам; зато ти њи мораш служити и поштовати као и мене; ако ли не ћеш, ја ћу те оћерати, па узети другу жену”. А она му рече: „Док је жив Кара-Ђорђије, и мој брат, Станоје Главаш, не ћеш ти мене оћерати”. Онда јој он на то одговори: „Тамо њој матер и с Главашем! а Кара-Ђорђије нека суди и заповиједа својој жени; а ти ћеш виђети, смијем ли ја то учинити, или не смијем.” По том, 1809. године, кад Турци дођу на Мораву, жена се та његова досели из Јагодине у Бијоград, и онђе остане, кад он утече у Пореч. У Поречу нађе једну лијепу ђевојчицу, по имену Стану, која је из Крајине, из села Сикола, била пристала за бећарима, који су поарали Сиколу и још неколико села Крајински, и дошла у Пореч, да се тужи Миленку и осталим поглаварима, не би ли јој повратили њезине дарове и аљине; ову ђевојчицу он најприје види у кући Крајинскога капетана Стојана Абраша, и омиљевши му одма, одмами је

*) Овај је бљиш сад, чипи ми се, у ризници племенитога Господина Павла Чарнојевића.

у свој конак, као да му слуша госпођу, и више је не пусти од себе, него је преобуче у варошке аљине, и стане живити с њом као са женом. Кад његова жена у Бијограду чује, да се он већ готово оженио, она се стане спремати, да дође к њему у Пореч; но он јој одма поручи, да ће је бацити у Дунаво, ако дође. А кад се те јесени састане и помири с Кара-Ђорђијем, он даде владици иљаду гроша, а толико Кара-Ђорђијним писарима, те му допусте, да се вјенча са Станом; и тако се ожени по други пут, а оној првој жени поклати кућу и још којекаки миљкова у Јагодини, те је послје тамо живила. Но он, као и други многи славни војници, љубећи више женски род него своју жену, није ни Стани вјеран остао; па не само што је гријешо с другима, него се и овој првој жени, коју је већ један пут оставио, опет навраћао, те је 1812. године и дијете родила. С другом женом није имао ђетета ниједнога, а с првом, осим овога, што је рођено 1812. године, имао је још први година сина Раку (Радован или Радоица), с кога ће се, ако га Бог поживи, моћи препочети право лице Вељково. Од Вељкова рода имају у Србији још два рођена брата његова: Милутин и Миљко. Милутин је кнез Омољски, а Миљко Печки. Истина да у лицу ниједан није много налик на Вељка, али јунаштвом обојица свједоче ко су.

Вриједно је још неколике ријечи рећи о Стани. Њу је Вељко, као што је казано, с осталом чељадом својом и Неготинском још зарана био послао у Пореч; но пошто први пут разбије Турке на Букровчи, учини му се срамота, да он своју жену крије по Поречу; зато пошаље, те доведу и њу и Милутиновицу опет у Неготин. Кад Срби побјегну из Неготина, Милутин с момцима изведе Стану, као и своју жену, која је била трудна, па у Неготину од пуцњаве топова и кумбара побацила дијете. У збјегу ниже Панчева састану се Стана и Марија (прва жена), па Марија каже Стани: „Камо, кур-

во, мој муж? Ти си мога мужа појела". А Стана вели: „Иди, друго, Бог с тобом! немој ми на јаде пристајати; доста ми је мога јада и жалости. Док је био жив, био је и мој и твој, а сад га нема ни мени ни теби". Стану је послјије у Банату просио некакав богат трговац, но она није ћела поћи: „Ја сам, вели, била за јунаком, и, ако се још један пут узудајем, опет ћу се удаги за јунака". И заиста одржи ријеч: уда се за Арнаутскога капетана *Јорџаћа*, који је 1821. године у Каравлашкој доказао, да је био вриједан узети жену Ајдук-Вељкову.

Станко Арамбашић

Родио се у Левчу у селу Колару. За времена Аџи-Мустајпашина био је бимбаша над свом Српском војском, која је ишла, те бранила Београдски пашалук од баша (јаничара) и од Пасманџије. Кад су једном Турци и Срби разбили на Пожаревцу некаке Турке Пасманџије, онда припадне к Станку некакав Вла, по имену *Бујда*, који је био буљубаша у Пасманџијној војсци, те му се преда, и он га узме на веру; но *Балота*, делибаша Аџи-Мустајпашин, уз пркос Станку убије тога Влаа на Станкове очи, говорећи, да је он био с Пасманџијним Турцима. Одма после тога дођу некаки други Турци Пасманџијни, и, не знајући, шта је било од они, што су пре дошли, тумаре усред војске Српске, која се склони и побјеје ји, само двојица побегну брдом и Срби отрче за њима. Чувши Балота где пуцају пушке, он скочи на коња, па с неколико делија потрчи, да види, шта је; и разумевши шта је било, наклопи се и он за онима, што бегају; а кад дође тамо, где су Срби она два Турчина били пресели и опколили да увате али да убију, онда један од њи видећи Балота као Тур-

чина, положи пред њим оружје и увати му коња за узенђију, молећи се да се преда и да му се опрости живот; и Балота га узме на веру. Но Станко, који је такођер на коњу био и те Турке терао, дотрчи, па потегне из пиштоља, те онога Турчина поред Балоте убије. Балота га запита: „Зашто то?" А он му одговори: „То је за оно." — Пошто се већ баше умире, даду Турци у Београду Станку књигу, да је носи војводи Смедеревскоме, и он је однесе и преда, па отиде у крчму на конак. Кад буде ноћу, пошто се он већ скине и легне спава-ти, дође му један делија, те каже, да га зове војвода. Он устане, и стане се облачити, а делије кроз пенцере опале у њега из пушака, онда он брже боље спопадне пиштољ, и убије једнога делију, па падне и умре. Делије му по том убију и момка, који је био код коња, па обојицу баце у Језаву, те онде освану.

Кажу да је Станко био средњега раста, црномањаст и врло леп човек и велики јунак.

Аџи-Рувим, архимандрит Боговађски

Родио се у најји Ваљевској у селу Бабиној луци. Као млад момчић обуче се од ђаволства у девојачке аљине, па са женама и с девојкама отиде некакој Туркињи на прело. Кад се то прочује, и Турци га стану тражити да обесе, он побегне од куће, и по манастирима кријући се стане учити књигу. Пошто се та његова кривица заборави и он књигу изучи, онда опет дође кући, те се ожени и запопи. Кад му после некога времена умре попадија, он отиде у манастир Боговађу, те се покалуђери; по том оданде отиде на аџилук, и вра-тивши се натраг постане архимандрит. Године 1802.

завади се нешто с прњаворским субашом, зато се потужи неколико пута кнезу Алекси Ненадовићу, да би му променио субашу; а кад кнез Алекса не могне то учинити, он у почетку године 1803. побегне из Боговађе у Студеницу, и оданде о васкрсенију отиде у свету гору. Но потуцање по туђим манастирима досади му се брзо, зато се те исте године у јесен врати опет у Боговађу. Кнезу Алекси не буде нимало мило, што је Аџи-Рувим дошао, јер је на њега била бачена кривица, да је писао ону књигу, што су Турци оне године под Алексиним именом били уватили на скели; зато му поручи, да одма бежи опет из Београдскога пашалука (као да би подозрење једнако на њему остало). Али му Аџи-Рувим отпоручи: „Кажите ви кнезу Алекси, нека он сад бежи, а ја сам доста бежао и скитао се; не зна кнез Алекса, што је туђа кућа и туђа земља”. — Кад по том, у почетку 1804. године, чује Аџи-Рувим, да је Мемед-ага Фочичић уватио кнеза Алексу, он одма рече: „А! стигоше га моје клетве! већ ти се не ће избавити”. Па одма узјаше на коња и побегне у Београд, као да би га одбранио Кучук-Алија, код кога је онда био његов синовац, Петар Молер, те му шарао дворе. Кад дође у Београд, он одјаше код владике, који јави зањага Кучук-Алији, а Кучук-Алија каже момцима: „Не водите га мени, јер му је овде дете, него га водите Аганлији, па што му драго и с њим”. Турци га по том, по заповести Аганлијној, баце у кулу, а после неколико дана изведу га на поље те га страшно измуче (кажу да су му клештима вукли и секли сисе и месо испод пазуа), па га онда посеку.

Аџи-Рувиму је било око 60 година кад је погинуо, и кажу да је био врло леп и паметан човек. Знао је грчки говорити, иконе писати, крстове, панагије и печате градити.

Милош Стоићевић, војвода Поцерски

Име је овога славнога јунака познато из народни песама наши и изван народа Српскога. Ја овде не мислим његову славу умложити, него ћу само, колико знам, да назначим из његова живота оно, што сваки слушајући име његово може зажелити да зна.

Милош Стоићевић родио се у Поцерини у селу Брањској. У детињству своје научи по манастирима мало читати и писати. Прве године Српске буне био је прост војник, а по том постане писар код Грушићкога кнеза, *Илије Марковића*, који је тада био као буљубаша у Поцерини. Кад Турци 1806. године пређу у Мачву и наију Шабачку попале и поарају, кнез Илија се преда Турцима, и они га учине обор-кнезом Поцерским; али се Милош не ктедне предати (прем да су му Турци били матер заробили), него побегне у шуму, и стане сам купити чету. У том Црни Ђорђије стигне одоздо, те Турке узбије и њега постави *војводом Поцерским*, и назове га својим посинком; а његовоме бившем господару једва остане живот. — Те се јесени Милош на Мишару показао достојан имена и чина свога; а кад Турци по том побегну, он се у Китогу особито обогати, и, између осталога блага, задобије *сабљу Кулинову*. На тој су сабљи били исписани берати (дипломе од села и заслуга) фамилије Кулинове, зато му је родбина његова давала за њу онолико злата, колико она претегне; но он заиште све Српско робље, што су Турци оне године из наије Шабачке одвели. Родбина Кулинова, и да је тела, то није могла дати, јер је робље било испрепродавано и разведено по свему Царству Турскоме. Тако Кулинова сабља остане у њега; а кад се Шабац преда, онда и матер избави из ропства.

Године 1807. и 1809. Милош је славно војевао око Дрине. Свима је читатељима из народни песама познат његов мејдан с *Меом Оруџијем* 1809. године.

Године 1810. појави се у Поцерини некакав ајдук *Прело*. Од Црнога Ђорђија и од савета била је заповест, да сваки војвода у својој кнежини мора ајдуке гонити и плаћати штету, коју они почине. Тако дознавши Милош, да је Прело негде у шуми на даништу, дигне се тамо с неколика момка, да га увати или убије; а кад дође близу онога места, где је Прело био, онда потрчи пред момцима напред, и опазивши Прела, учини јуриш нањ, вичући: „Предај се!” Прело западне за дрво, па окренувши у њега запету пушку, повиче: „На траг, војвода, погинућеш!” А кад Милош не ктедне уступити, онда Прело да пушци ватру, те га мртва обори с коња на земљу, па побегне у шуму. Тако погине јунак, кога ће се име певати: „Докле тече сунца и мјесеца”. И Прела по том убију, али Милоша не поврате.

По смрти Милошевој постане војвода Поцерски његов брат *Јанко*, који се (као недостојан свога брата) 1813. године у Лешници преда Турцима, те тако Кулинова фамилија опет добије сабљу без и кака откупа натраг; а њега Турци одведу, као роба, чак у Цариград, и тамо негде умре, претрпавши свакојаку муку и срамоту.

Милош је био малага раста, пошироки уста и дугуљастог образа, смеђе косе, и танки подугачки бркова, врло весео и шалив; а јунак неисказани. Много је његовом јунаштву помагало, што је све помишљао на *Милоша Обилића*, који је, као што се пева и приповеда, такођер био из Поцерине, а кажу, да га је и Црни Ђорђије тога опоменуо, кад га је завојводио. Кад је погинуо, није му било много више од 35 година. И из народни песама зна се, да је био ожењен; али ја сад не знам, јели како дете иза њега остало; него чујем да има

брата *Буку*, који је јемин код високороднога Господара *Јефрема Обреновића*.

Миленко Стојковић

Родио се у нахији Пожаревачкој у селу Кличевцу. У младости својој сједио је у Пожаревцу и држао дућан; али се послѣје опет врати у село и наново стане живљети као сељак. Кад је Хаџи-Мустај-паша подизао Србе да се бране од јањичара, који су из Видина наваљивали у Биоград, он је био буљубаша, а у почетку буне на дахије потписивао се бимбаша.

Кад дахије, на свршетку љета 1804. године, побјегну из Биограда у Адакале, Срби у договору са Бећир-пашом пошаљу Миленка с неко 40—50 момака с препоруком од Реџепа на његова стрица Ибрахима, који је био старјешина у Адакалу, да побије дахије и главе да им донесе у Биоград. На овоме путу Миленко кад дође у Текију он друштво своје ондје сакрије а сам преобучен у просте Влашке хаљине отиде у Адакале и преда Ибрахиму писмо Реџепова. Кад Ибрахим види шта му се пише, он каже Миленку да дође до вече пошто се смркне, те ће му показати гдје дахије сједе па онда нека чини с њима како зна. Кад Миленко у вече дође с момцима и покаже му се кућа у којој су биле дахије, он удари на њих те их побије и главе им изодсијеца и однесе у Биоград (јамачно је ту Миленко задобио и новаца и другијех различнијех скупоцјенијех ствари).

Године 1805. особито је изишао на глас дочекавши и узбивши Афис-пашу на Иванковцу.

Кад Срби у почетку 1806. године поступи на све стране изван пашалука Биоградскога, Миленко отиде низ Дунаво те завлада Поречем, и по том се из Кличевца ондје пресели и намјести.

У прољеће године 1807. кад ударе наново на Турке на све стране, Миленко пријеђе с војском преко Мироча у Крајину и улогори се на Малајници; али силна војска Турска под управом Видинскога везира Мула-паше и Гушанц-Алије, који је оне зиме отишао из Биограда, изиђе предањ те га опколи са свију страна, и друкчије се не би могао избавити да му није дошао Кара-Ђорђије с војском из Шумадије и Руски генерал-мајор Исацијев с нешто Руске војске из мале Влашке.

Кад Срби у почетку године 1807. побију Турке у Биограду, остану многе жене удовице и дјеца сирочад, које је све морало просити да не помре од глади, и било их је толико много, да се по улицама готово није могло маћи од њих. Да би се Срби избавили ове досаде, а уз то још да би овој сиротињи и свијем Турцима учинили што по вољи, натоваре ову сву сиротињу у двије лађе па је низ Дунаво оправе у Турску. Кад лађе ове дођу у Пореч, Миленко их остави ондје, па ушавши у њих избере најљепше жене и дјевојке и дјевојчад и женску дјецу и узме к себи, и тако начини читав харем. У томе му умре жена, која је једнако сједила у Кличевцу; а у Поречу умре оборкнез Крајински Перча Станковић Карапанца, иза којег остане лијепа и богата жена по имену Милена: онда он поред свега својега харема запроси ову удовицу и ожени се њоме обећавши јој да ће Туркиње све распустити и живљети само са њоме. Али он овога обећања својега не испуни, него послѣје некога времена Милену оправе у Кличевац да онамо живи, а он остане у Поречу с Туркињама као и прије. Кад Милена види шта је и како је, она у Кличевцу стане с момцима живљети као и он у Поречу с Туркињама. Дознавши Миленко за то, он отиде у Кличевац те Милену топузом добро истуче, па је онда отпусти од себе вративши јој све што му је била донијела.

Поменуте ове Туркиње није он само држао код себе у кући, него је гдјекоје од њих и по нахији, кад је путовао, водио уза се на хинтову, те су га послуживале чабуком и кафом и т. д.; а кад се којијех од њих наситио, он их је удавао за своје слуге или поклањао својијем доглавницима, као н. п. што је једну поклонио некоме Грку, Николи Дани, који му је био главни хазнадар и вијећник, а једну својем писару Арсу Протићу; а и малу дјецу поклањао је госпођама које нијесу имале дјеце.

У друштву овијех Туркиња било је и Влахиња, само што њих није поклањао (јер нијесу биле робиње) него их је само удавао.

Кад га у почетку 1811. године истјерају из Србије, он оне од Туркиња које су се још застале код њега одведе у Каравлашку, а кад онамо послѣје неколико мјесеци види да га много стоје, а новаца нема, нити је икакијех доходака имао осим 300 дуката на годину пензије, што му је одредило Руско правитељство кад је изишао из Србије, а уз то може бити да му је ко и говорио да је срамота толике жене уза се водити, онда их једном искипи све преда се па им каже: „Ја ћу ову (којој је чини ми се било име Катинка) задржати код себе, а ви све можете ићи куд која хоће, воља вам у Турску или Србију, само ми кажите куд која жели да јој извадим пасош”. И тако их распусти а Катинку по том вјенча за се.

Миленко је био средњега раста и лијеп и црноманааст човјек; ја сам га видео само једном у Биограду на улици, али људи који су га добро познавали говорили су, да је био врло памјетан човјек, а исто тако и јунак; врло је мало говорио, и сви његови подручници морали су га се бојати као живе ватре. У Србији није знао читати, и у Поречу су га учили и мучили у залуд, али у Русији кажу, да је по новом начину (по којему се не говоре имена слова него само гласови) тако био научио, да је читао књиге и писао писма. Од прве

жене имао је три сина: Милана, Ивана и Живана, и једну кћер, која се у Каравлашкој удала за некаквога Легатовића, који је, чини ми се, био родом из Босне или из Херцеговине, па у некој Руској служби стекао доста новаца. Да ли има сад ко жив од Миленкове породице ја не знам. Кад су Руси 1812. године изишли из Каравлашке и Миленко је онда отишао у Русију, и чини ми се да је умро у некој вароши негдје око Црнога мора.

Петар Теодоровић Добрињац

Родио се у нахији Пожаревачкој у селу Добрињи. У младости је био хајдук неко вријеме, а по том је као сељак трговао живом стоком и другијем којекаквијем ситницама. Године 1804. био је буљубаша под Миленком; године 1805. био је и он на Иванковцу против Афис-паше, иза тога је тако изишао на глас да га совјет, као што је казано, на свршетку оне године звао бимбашом и војводом; године пак 1806. бранећи Делиград од Ибрахим-паше Скадарскога тако се прославио, да је дошао у ред првијех старјешина у земљи. Ја се опомињем како су жене по Биограду пјевале:

Господар Петар на цареву друму
Он ми чека седам паша војске
И осмога царава везира —

Пошто је Кара-Ђорђијева влада (1813. године) пропала у Србији, Петар је огледао неколика пута да би се опет помијешао у Српске послове, али му се није дало. Тако је 1814. године ишао у Руски главни квартал, чини ми се, чак у Париз, па како није имао у рукама никакве власти није га хтио нико ни погледати; на свршетку године

1815. или у почетку 1816. кад Српски посланик Михаило Герман пође из Србије у Петербург јави се у Бесарабији њему и договоре се да иду заједно у Русију: Петар је молио да се поред Германа умијеша у Српске послове, а Герман је мислио да њега Петар одведе само у Петербург о своме трошку; а за даље је, по свој прилици, имао сваки особите своје мисли. Кад у Петербургу први пут изиђу пред Родофиникина, он Грчки запита Германа, откуд Петар с њиме, а Герман му опет Грчки одговори, да је сам пристао узањ; онда Родофиник каже Петру Српски, да он са Србијом сад нема више никака посла, него одмах сјутра да одлази из Петербурга у Бесарабију, које Петар и учини.

Петру је као и Миленку одређено по 300 дука-та на годину пензије, а кад се послвије учињенога мира између Руса и Турака 1812. године из Каравлашке пресели у Бесарабију, онамо је држао бољарска села под закуп, а поред тога и тргујући које чиме живио је господски.

Био је крупан и пун човјек, и више плав него смеђ. Кад је изишао из Србије (1811. године) може бити да му није било још пунијех 40 година. Био је шалвив и не само говорљив него и рјечит: кад би што приповиједао тако је знао редом говорити као да чита из књиге. Као старјешина био је велики јунак особито знајући људе к себи привући и наговорити их да га слушају; непогодан је био за оне који су хтјели да му заповиједају, али према својијем подручницима и друговима био је врло љубазан. Издашан и чазбен био је за чудо: пошто је Кладово узето од Турака (1810. године) и он у њему постао управитељ, сви су Руски официри и Српски поглавари, који су се ондје налазили, код њега једнако и ручавали и вечеравали и чај пили докле у почетку 1811. године није отишао у Биоград, а исто је тако и у Кишењеву частио све губернске чиновнике, те су

зато и они њему у свачему били на руци и много му којешта гледали кроз прсте; а и по селима кад је сједио, била му је кућа отворена и сто постављен за свакога, који би му откуд наишао. Па не само што је овако частио и дочекивао, него је и новаца давао, и на поклон и у зајам, кад би ко у потреби заискао а у њега би се десило. Кад би коме што дао у зајам, онај није било потребе да се стара како ће му вратити; али и он од кога би што узео у зајам, онај више није требало да се брине у што ће оне новце оставити. Читати није знао, али је био онда једини старјешина у Србији овога реда, који је писарима знатнија писма (на велику господу) казивао ријеч по ријеч (т. ј. диктирао): ја сам 1819. године у Бесарабији, у селу Бумботи, гледао и слушао како је он овако једно писмо некаквоме Руском генералу писао преко свога писара Јована Миленковића, који је прије некога времена умро овдје у Биограду, и није сам се могао начудити како он то лијепо казује. Петар је Добрињац имао два сина, која су оба умрла у Петербургу у кадетскоме корпусу, и осим њих имао је једну кћер по имену Љубинку, која је била удата за Кузмана сина Луке Лазаревића, и чујем да с једнијем сином сад живи удова овдје у Биограду. Петар је умро у Јашу 1828. године.